

Ökat förtroende för domstolarna

Bilagedel B – Språkrapporter m.m.

Stockholm 2008

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2008:106

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2008

ISBN 978-91-38-23098-5
ISSN 0375-250X

Förord

Denna bilagedel innehåller bilagorna 6–11 till Förtroendeutredningens betänkande *Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag* (SOU 2008:106). Bilagorna 6–10 innehåller två instrument och tre språkrapporter som domstolarna ska kunna använda i sitt arbete med att förbättra kvaliteten i domar och beslut när det gäller läsbarhet och juridisk argumentation. Bilaga 11 innehåller några förslag till nya kallelseblanketter.

Bilaga 6 består av en lista med några kriterier som utredningen har ställt upp för bedömningen av en doms kvalitet när det gäller läsbarhet och juridisk argumentation.

Bilaga 7 består av ett klarspråkstest för domar som utredningens språkexpert Barbro Ehrenberg-Sundin har utformat.

Bilaga 8 innehåller rapporten *Svåra ord i domar – Förstår vanliga människor innebörden av juridiska domar?* Rapporten har skrivits av fil.mag. i svenska språket Ulrika Ekman Öst.

Bilaga 9 innehåller rapporten *Förståelsen av domar – En intervjuundersökning av advokaters syn på klienternas förståelse av domtexter.* Undersökningen har genomförts av fil.dr i nordiska språk Marie Sörlin, som också har skrivit rapporten.

Bilaga 10 innehåller rapporten *En läsbarhetsanalys av domar – Vad är det som gör domar svåra att läsa? Hur avviker språket från normal sakprosa? Vad tycker juristerna själva?* Undersökningen har genomförts av utredningens språkexpert Barbro Ehrenberg-Sundin, som också har skrivit rapporten.

Bilaga 11 består av utredningens förslag till ny utformning av kallelseblanketter till tilltalade, målsägande och vittnen.

Innehåll

Bilagor

- 6 Förtroendeutredningens lista med kriterier för bedömning av en doms kvalitet när det gäller läsbarhet och juridisk argumentation..... 7
- 7 Klarspråkstest för domar.
Testet är utformat av Förtroendeutredningens språkexpert Barbro Ehrenberg-Sundin. 13
- 8 Svåra ord i domar – Förstår vanliga människor innebörden av juridiska domar?
Rapport av fil.mag. i svenska språket
Ulrika Ekman Öst..... 67
- 9 Förståelsen av domar – En intervjuundersökning av advokaters syn på klienternas förståelse av domtexter.
Rapport av fil.dr i nordiska språk Marie Sörlin 121
- 10 En läsbarhetsanalys av domar – Vad är det som gör domar svåra att läsa? Hur avviker språket från normal sakprosa? Vad tycker juristerna själva?
Rapport av Förtroendeutredningens språkexpert Barbro Ehrenberg-Sundin 157
- 11 Förtroendeutredningens förslag till nya kallelseblanketter för tilltalade, målsägande och vittnen 211

Förtroendeutredningens lista med
kriterier för bedömning av en doms
kvalitet när det gäller läsbarhet och
juridisk argumentation

Kriterier för bedömningen av en doms kvalitet när det gäller läsbarhet och juridisk argumentation

Här nedan ges några kriterier som är tänkta att användas för att bedöma en doms kvalitet när det gäller läsbarhet och juridisk argumentation. Inget kriterium avser domens riktighet.

Kriterierna är ganska få och inte särskilt detaljerade. Skälet till detta är att bedömningarna sannolikt blir mer rättvisande och mer jämförbara vid en mer översiktlig granskning. Samtidigt är det viktigt att det framgår varför en bedömare anser att ett kriterium inte är uppfyllt (eller är mycket väl uppfyllt). Kriterierna avslutas med en sammanfattande bedömning av domen i dess helhet. Den sammanfattande bedömningen kan påverkas av även andra omständigheter än de som är angivna i de särskilda kriterierna nedan.

Tanken är att bedömaren genom poängsättning ska ange i vilken utsträckning varje kriterium är uppfyllt. Det tredje kriteriet omfattar fyra aspekter som poängsätts var för sig. Poäng sätts enligt följande.

- 1 poäng Kriteriet inte uppfyllt
- 2 poäng Kriteriet uppfyllt
- 3 poäng Kriteriet mycket väl uppfyllt

1 Domens utformning

Är domen till det yttre lättillgänglig? Här finns anledning att beakta frågor som domslutets placering, förekomsten av bilagor, instruktiva rubriker, språklig förståelse i stort (få långa meningar, främmande ord, stavfel etc.), bra teckensnitt och teckenstorlek, marginaler m.m.

Kommentar: Denna bedömning avser domens tillgänglighet mer i stort. Domslutet bör alltid komma först. Längre domar bör ha en innehållsförteckning. Många bilagor till domen kan göra den svåröverskådlig. Bilagor kan dessutom endast med betydande svårighet tas in i avgörandedokumentet i Vera. Om en dom ska lämnas ut i elektronisk form underlättar det följaktligen om information i bilagor har tagits in i själva domen. Rubriker ska motsvara innehållet under rubriken. Under rubriken ”domskäl” bör således endast domstolens s.k. egentliga skäl finnas. Underrubriker kan många gånger vara klargörande.

2 Anpassning till adressater

Är domen anpassad till dess adressater?

Kommentar: Utgångspunkten är att en doms adressat i första hand är parterna. Det är alltså viktigt att domen i huvudsak är begriplig för parterna, även om dessa normalt är biträdda av juridiskt skolade ombud. Om den juridiska komplexiteten är hög, får man normalt också acceptera att en part som inte är juridiskt kunnig måste få hjälp med att förstå domen. Utformningen av en dom kan påverkas om avsikten är att den ska få något prejudikatvärde. Det kan inte undvikas att en sådan dom kan bli lite mer svårtillgänglig för en part. Då ett mål är massmedialt uppmärksammat, kan det finnas anledning att anpassa domen till allmänheten och de massmediala avnämarna, exempelvis genom att något beskriva vilken uppgift som domstolen har och vilken prövning domstolen får och ska göra.

3 Domens innehåll

Är domen tydlig och rimligt avvägd med hänsyn till målets beskaffenhet när det gäller följande aspekter?

3.1 redovisning av parternas yrkanden och argumentation

3.2 redovisning av tvistefrågan (gäller den frågan som ska prövas i alla slags mål)

3.3 redovisning av bevisningen

3.4 utformningen av de egentliga domskälen för domstolens domslut

Var och en av de fyra aspekterna poängsätts särskilt med 1–3 poäng. Sammantaget kan alltså detta kriterium ge 4–12 poäng.

Kommentar: Den sak som målet rör, alltså ramen för målet, måste framgå tydligt. Parternas grunder för sin talan ska klart redovisas. Redovisningen av förhör med parter och andra bör liksom övrig bevisning anpassas efter målets karaktär. Endast det som är relevant för målet bör närmare återges i domen. I underrätt kan det vara lämpligt att referera utsagor, men då bara i relevanta delar. Det innebär att exempelvis ostridiga omständigheter inte behöver tas med i referatform; de kan vid behov redovisas på annat sätt. Om s.k. vävda domskäl används, är det viktigt att det klart framgår vems utsaga som domstolen hänför sig till. Det är också viktigt vid användningen av vävda domskäl att även uppgifter som talar mot domstolens slutsats behandlas i domen. Det är vidare viktigt att parternas påståenden och invändningar blir bemötta i domen. De egentliga domskälen måste visa vilka överväganden som domstolen har gjort för att komma till sitt slut. Det duger således inte med en mer allmän hänvisning till vad ”som ovan sagts”. Ofta kan det vara lämpligt att redovisa vilka rättsregler som har tillämpats.

4 Överrättsdomar

När det gäller överrättsdomar är följande av särskilt intresse:

- domslutets utformning/anpassning i förhållande till underrättens domslut
- ”blanka” fastställsedomar
- rimlig avvägning mellan omprövning och överprövning
- förekomsten av ”hattar” av typen ”föranleder ingen annan bedömning än den underrätten gjort”.

Kommentar: Blanka fastställsedomar av överrätten kan ge intryck av att överrätten inte gjort någon egen prövning av underrättens dom. En överrätt bör normalt endast överpröva underrättens dom (jfr prop. 2004/05:131 s. 82). Det innebär att överrätten slår fast

vad tvistefrågan är i överrätten för att därefter bara pröva denna fråga. Av överrättsdomen bör det tydligt framgå i vilken utsträckning som överrätten godtar respektive inte godtar underrättens skäl. S.k. hattar bör normalt undvikas.

5 Sammanfattande bedömning/Övriga synpunkter

Kommentar: I den sammanfattande bedömningen kan även andra omständigheter än som tagits upp ovan beaktas. Om så är fallet, bör dessa anges.

Förtroendestyrningen (Ju 2007:08)
Barbro Ehrenberg-Sundin
Språkexpert och ledamot i referensgruppen

Klarspråkstest för domar

Oktober 2008

Klarspråkstestet för domar innehåller 35 frågor med kommentarer och exempel. Frågorna har betydelse för läsbarheten och kan användas för att bearbeta utkast eller granska färdiga domar. Klarspråkstestet kan med fördel även användas som läromedel i utbildning eller som diskussionsunderlag på seminarier om domskrivning.

Innehåll

I	KLARSPRÅKSTESTET FÖR DOMAR	18
	Hur testet tillkommit.....	18
	Innan du börjar skriva eller granska en dom.....	19
	Hur du använder frågorna med kommentarer och exempel.....	19
II	FRÅGORNA	21
	Läsaren	21
	Tonen i domen.....	21
	Viktigt innehåll domen.....	21
	Dispositionen.....	22
	Läsarhjälp	22
	Rubrikerna	23
	Meningarna	24
	Orden och fraserna.....	24
	Stavning och språkriktighet	25
	Domens uppställning och yttre utformning.....	25
III	KOMMENTARER OCH EXEMPEL	26
	Läsaren	26
	Vilka läsare kan domen antas få? Vad behöver de veta?	26
	Tonen i domen.....	27
	1. Benämns de agerande på ett tydligt och konsekvent sätt?.....	27
	2. Framgår det tydligt vem som gör vad – är språket befolkat?	28

3.	Har domen ett vardagsnära språk i stället för ett omständligt och högtravande?	29
Viktigt innehåll i domen		29
4.	Innehåller domen det som läsarna behöver veta och som krävs enligt lag?	29
5.	Är domslutet klart och entydigt formulerat?	30
6.	Har viktig information som yrkanden och myndigheters avgöranden integrerats i texten i stället för att lämnas i bilagor?	31
7.	Är de egentliga domskälen pedagogiskt presenterade under egen rubrik?	31
8.	Lämnas relevant information om händelsen eller ärendet och vad vittnen, parter eller myndigheter skrivit och sagt?	32
9.	Finns det förklaringar till varför inte all dokumentation återgetts?	33
Dispositionen		33
10.	Står det som läsaren är mest intresserad av tidigt i domen?	33
11.	Är dispositionen tematisk när många yrkanden eller sakfrågor behandlas?	34
12.	Används s.k. vävteknik i domskälen?	34
Läsarhjälp.....		35
13.	Finns det en sammanfattning i början av domen?	35
14.	Finns det en innehållsförteckning i början av domen?	36
15.	Finns det en bakgrundsbeskrivning som ger ramen till målet?	36
16.	Finns det läsanvisningar som talar om hur texten är upplagd?	37

17.	Används punktlistor, tabeller, skisser eller andra uppställningar för att förtydliga komplicerat innehåll?	38
	Rubrikerna	39
18.	Har domen rubriker med tydlig nivåindelning?	39
19.	Har texten rubriker som svarar mot innehållet?	39
20.	Är underrubrikerna informativa?	40
	Styckena och sambanden	42
21.	Är nya stycken markerade med blankrad?	42
22.	Är styckeindelningen logiskt genomförd med en tankegång per stycke?	43
23.	Finns det bindeord som visar hur stycken och meningar hänger ihop?	45
24.	Syftar personliga pronomen (han, hon, de, denne, denna, dessa) på rätt person?	46
25.	Är hänvisningarna inom texten tydliga? Undviks till exempel <i>Med hänvisning till ovanstående</i> ?	47
	Meningarna	48
26.	Varierar meningslängden så att några meningar är korta (omkring 10 ord) och andra är längre (upp till ungefär 25 ord)?	48
27.	Är meningarna enkelt byggda utan till exempel långa inskjutna satser (inskott) och bestämningar före sitt huvudord?	49
28.	Har meningarna en normal ordföljd med subjektet på dess rätta plats?	51
	Orden och fraserna.....	53
29.	Är orden och fraserna allmänspråkliga i stället för ålderdomliga och juristspråkliga? (Undviker du <i>föreligga, jämte, förplikta, ostridigt, ålägga</i> m.fl.)	53

30.	Används korta och klara prepositioner i stället för de långa och vaga <i>angående, avseende, beträffande, gällande, rörande ...?</i>	60
31.	Förklaras fackord och förkortningar som måste vara med i domen?	60
32.	Undviks fackjargong som använts av tidigare instanser?	62
Stavning och språkriktighet.....		63
33.	Är domen korrekturläst så att den inte innehåller felstavade ord eller andra språkfel?	63
Domens uppställning och yttre utformning		65
34.	Är beslutsfattarna angivna, och anges det om domen är enhällig eller ej?	65
35.	Följs anvisningarna för domars formella och grafiska utformning (uppgifter i sidhuvud, teckensnitt och teckenstorlek, marginaler, radavstånd m.m.)?	65

I KLARSPRÅKSTESTET FÖR DOMAR

Hur testet tillkommit

Klarspråkstestet för domar har utarbetats på uppdrag av Förtroendeutredningen (Ju 2007:08). Det är ett diagnosinstrument som innehåller 35 frågor som har betydelse för läsbarheten. Till frågorna finns kommentarer och exempel, som förtydligar frågan och ger råd om hur man bör och inte bör skriva. Delen med frågorna finns separat i del II, men frågorna finns även tillsammans med kommentarerna i del III.

Till grund för klarspråkstestet ligger flera undersökningar av domar. Undersökningarna har initierats av Förtroendeutredningen och genomförts av språkexperter under våren och sommaren 2008.

Resultaten av undersökningarna finns presenterade i följande rapporter:

Ehrenberg-Sundin, Barbro, 2008: En läsbarhetsanalys av domar. Vad är det som gör domar svåra att läsa. Hur avviker språket från normal sakprosa? Vad tycker juristerna själva? Förtroendeutredningen (Ju 2007:08).

Ekman-Öst, Ulrika, 2008: Svåra ord i domar. Förstår vanliga människor innebörden av juridiska domar? Mälardalens högskola, HSV 400, Uppsats 15 hp.

Sörlin, Marie, 2008: Förståelsen av domar. En intervjuundersökning av advokaters syn på klienters förståelse av domtexter. Förtroendeutredningen (Ju 2007:08).

Testet bygger också på det diagnosinstrument som presenterades i Statskontorets rapport (2001:18) På väg mot ett bättre myndighetspråk och som varit utgångspunkten för de webbaserade klarspråkstestet som Klarspråksgruppen och Språkrådet tagit fram för förvaltningsbeslut och för rapporter, se www.sprakradet/testet.

Tanken är att klarspråkstestet för domar ska kunna ge inspiration till alla som skriver domar och liknande texter i domstolen. Det kan användas för att bearbeta utkast eller för att granska en färdigskriven dom. Det kan också med fördel användas i utbildning eller som diskussionsunderlag på seminarier och möten om domskrivning.

Innan du börjar skriva eller granska en dom

Hur begriplig och lättläst en dom blir beror på hur väl anpassad den är till sina mottagare. Det gäller flera egenskaper hos texten, bland annat vilket innehåll texten har, hur innehållet är disponerat, hur överskådlig texten är och vilket språk som används i den. Innan du börjar skriva eller granska en dom måste du därför tänka igenom vilka läsare den kommer att få. I kommentaren om läsaren finns ett antal frågor du kan ställa dig.

Av tradition har språket och utformningen i övrigt av domar varit anpassade för läsare med juridisk bakgrund. Högre eller lägre instans har varit den viktigaste målgruppen. Men de som har störst intresse av att förstå innehållet i domen är naturligtvis de enskilda parterna. Därför måste domarna utformas så att även parterna utan större svårighet kan läsa och förstå sin dom.

Klarspråkstestet för domar hjälper dig att undvika de flesta av de läsbarhetsproblem som kan finnas i domar i dag.

Hur du använder frågorna med kommentarer och exempel

Frågorna i del II är numrerade 1–35. Till varje fråga finns en kommentar med exempel i del III.

Tänk först igenom den inledande frågan om läsarna. Gå sedan igenom fråga för fråga när du bearbetar ett utkast eller granskar en färdig dom. Frågedelen (del II) använder du för att bedöma texten med svaren Ja, Tveksamt (Blandat) eller Nej på varje fråga. Vill du veta mer om hur du ska ställa dig till frågan, måste du använda kommentaren (del III). Där upprepas frågorna.

Du kan välja att gå igenom alla frågor på en gång eller kanske hellre ta några i taget. När du så småningom är bekant med kommentarerna kan du granska din text med enbart frågorna.

Det önskvärda svaret är Ja på alla frågor. Om du inte svarar Ja i första omgången bör du arbeta vidare med texten enligt de råd som du får i kommentarerna och genom exemplen.

Om du vill poängsätta färdiga texter, kan du byta svarsalternativen till poäng på följande sätt:

Ja = 2 poäng

Tveksamt/Blandat = 1 poäng

Nej = 0 poäng

Om alla frågor (1–35) besvaras blir den högsta poängen 70.

Lycka till!

II FRÅGORNA

Läsaren

Innan du börjar med frågorna, tänk efter vilka läsare domen kan antas få. Vilka skriver du för?

• Parterna inkl. ombud	Ja	Tveksamt	Nej
• Högre eller lägre instans	Ja	Tveksamt	Nej
• Medierna	Ja	Tveksamt	Nej
• Andra intressenter	Ja	Tveksamt	Nej

Dina val har betydelse för hur domen ska utformas. Ha alltid läsarnas behov i tankarna när du besvarar frågorna i det följande. Läs mer om detta i kommentaren om läsaren.

Tonen i domen

- Benämns de agerande i domen på ett tydligt och konsekvent sätt?
Ja Tveksamt Nej
- Framgår det tydligt vem som gör vad – är språket befolkat?
Ja Tveksamt Nej
- Har domen ett vardagsnära språk i stället för ett omständligt och högtravande?
Ja Tveksamt Nej

Viktigt innehåll domen

- Innehåller domen det som läsarna behöver veta och det som krävs enligt lag?
(t.ex. avgörandet och skälen till det, tvistefrågan, yrkanden, inställning och argument, bevisning, överklagande, skiljaktig mening)
Ja Tveksamt Nej

14. Finns det en innehållsförteckning i början av domen?
Ja Nej
15. Finns det en bakgrundsbeskrivning som ger ramen till målet?
Ja Tveksamt Nej
16. Finns det läsanvisningar som talar om hur texten är upplagd?
(T.ex. Tingsrätten övergår nu till att behandla ...)
Ja Tveksamt Nej
17. Används punktlistor, tabeller, skisser eller andra uppställningar för att förtydliga komplicerat innehåll?
Ja Nej

Rubrikerna

18. Har domen rubriker med tydlig nivåindelning?
Ja Tveksamt Nej
19. Har texten rubriker som svarar mot innehållet?
Ja Tveksamt Nej
20. Är underrubrikerna informativa?
Ja Tveksamt Nej

Styckena och sambanden

21. Är nya stycken markerade med blankrad?
Ja Blandat Nej
22. Är styckeindelningen logiskt genomförd med en tankegång per stycke?
Ja Tveksamt Nej
23. Finns det bindeord som visar hur stycken och meningar hänger ihop, till exempel *eftersom, men, därför att, trots att, nämligen, däremot, visserligen*?
Ja Tveksamt Nej

24. Syftar personliga pronomen (han, hon, de, denne, denna, dessa) på rätt person?
Ja Tveksamt Nej
25. Är hänvisningarna inom texten tydliga? (Undviks till exempel *Med hänvisning till ovanstående ...*)
Ja Tveksamt Nej

Meningarna

26. Varierar meningslängden så att några meningar är korta (omkring 10 ord) och andra är längre (upp till ungefär 25 ord)?
Ja Tveksamt Nej
27. Är meningarna enkelt byggda utan till exempel långa inskjutna satser (inskott) och bestämmningar före sitt huvudord?
Ja Tveksamt Nej
28. Har meningarna en normal ordföljd med subjektet på dess rätta plats?
Ja Tveksamt Nej

Orden och fraserna

29. Är orden och fraserna allmänspråkliga i stället för ålderdomliga och juristspråkliga, till exempel *föreligga, jämte, förplikta, ostridigt, ålägga*?
Ja Tveksamt Nej
30. Används korta och klara prepositioner i stället för de långa och vaga *angående, avseende, beträffande, gällande, rörande* m.fl.?
Ja Tveksamt Nej
31. Förklaras fackord och förkortningar som måste vara med i domen?
Ja Tveksamt Nej
32. Undviks fackjargong som använts av tidigare instanser?
Ja Tveksamt Nej

Stavning och språkriktighet

33. Är domen korrekturläst så att den inte innehåller felstavade ord eller andra språkfel?
Ja	Tveksamt	Nej

Domens uppställning och yttre utformning

34. Är beslutsfattarna angivna och anges det om domen är enhällig eller ej?
Ja		Nej
35. Följs anvisningarna för domars formella och grafiska utformning (uppgifter i sidhuvud, teckensnitt och teckenstorlek, marginaler, radavstånd m.m.)?
Ja	Tveksamt	Nej

III KOMMENTARER OCH EXEMPEL

Läsaren

Vilka läsare kan domen antas få? Vad behöver de veta?

Det är viktigt att tänka igenom vilka läsare domen kan antas få. Det avgör såväl urvalet av innehåll som sättet att presentera innehållet på. När du besvarat frågan om vilka läsare domen har kan du fundera vidare på följande:

- Varför vill läsarna läsa domen?
- Vad är viktigt för läsarna att få veta. Vad är de mest intresserade av?
- Vilka förkunskaper kan läsarna tänkas ha?

Domen kan ha många läsare

De enskilda parterna är naturligtvis de viktigaste mottagarna av domen. Även om parterna har ombud är det viktigt att parterna kan läsa och förstå domstolens avgörande och skälen till det.

Medierna är också en viktig mottagargrupp, särskilt när domen rör ett mål som är intressant att bevaka och förmedla till allmänheten. Enskilda personer med samma eller likartade problem eller ämnen som behandlas i domen är också tänkbara mottagare.

Högre eller lägre instans måste kunna använda domen när domen överklagas eller behandlas på annat sätt. Även de som arbetar inom rättsväsendet i övrigt eller på myndigheter, försäkringsbolag m.fl. har intresse av att läsa domstolsavgöranden.

Målgruppen är alltså stor och skiftande, och det gäller att tillgodose mångas behov när det gäller innehåll och utformning. Men tänk på att en lättläst och lättbegriplig dom gagnar alla mottagargrupper. Ha i första hand parterna i sikte när du skriver eller granskar domen!

Läsarnas behov kan vara skiftande

För att kunna avgöra vilket innehåll domen ska ha, är det bra att utgå från de frågor som läsarna kan antas ställa på domen. Här är några. Fyll gärna på listan med fler frågor.

- Vad har domstolen beslutat?
 - Varför blev utgången just den?
 - Har domstolen beaktat alla önskemål, omständigheter, utsagor etc.? Vad kan jag göra för att gå vidare med ärendet?
 - Vad exakt är det som domstolen prövat?
 - Vilka bevis har varit avgörande?
 - Varför blev påföljden just den som den blev?
- **Tänk alltså igenom vilka frågor som är viktiga att besvara i just den dom du skriver eller granskar.**

Anpassa därefter!

När du bestämt vilket innehåll du bör ha med, måste du underlätta för läsarna att hitta och förstå det viktiga i texten, det som läsarna är mest intresserade av. Det gör du genom en bra struktur och olika former av läsarhjälp som sammanfattningar, rubriker, läs-anvisningar och bra styckeindelning. Du hjälper också läsarna genom att använda en hövlig ton och genom ett klart och begripligt språk, ett språk som motsvarar det språkpolitiska målet som riksdagen fattat beslut om: ”Den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig.”

Allt detta tas upp i de kommande frågorna och kommentarerna.

Tonen i domen

1. Benämns de agerande på ett tydligt och konsekvent sätt?

Använd inte de juridiska uttrycken *målsägande*, *tilltalad*, *kärande*, *svarande*, *sökande*, *klagande* m.fl. i onödan. Benämning i stället de inblandade med för- och efternamn. När det är lämpligt, kan personerna först presenteras med det fullständiga namnet och sedan enbart med förnamnet. Detta är särskilt lämpligt när det är fråga om unga personer. Att använda namn i stället för personernas processuella ställning är både artigt och läsvänligt. För många läsare är uttrycken *målsägande*, *kärande* m.fl. okända och därmed svårbegripliga.

Om det är fråga om flera tilltalade, vittnen eller andra inblandade kan det vara idé att inleda beskrivningen av målet med en ”rollista”, så att det klart framgår vilka som agerar i målet. Se vidare kommentaren till fråga 17.

Om någons namn är sekretessbelagt, kan det naturligtvis inte användas i domen.

2. Framgår det tydligt vem som gör vad – är språket befolkat?

Var försiktig med passiva verb

Passiva verb (som slutar på -s) talar inte om vem som gör något. De kan och ska användas när det är helt klart vem som agerar eller när man beskriver ett skeende, ett automatiskt förlopp. Men de ska inte användas när det måste framgå vem som gör, gjort eller ska göra något.

Skriv inte

I ett formulär som *skickats* till Migrationsverket har andra uppgifter än dessa *uppgivits*.

Skriv t.ex.

I ett formulär som *Ali skickat* till Migrationsverket *har Beatrice uppgett* andra uppgifter.

Undvik substantivsjukan

Många substantiv i en mening gör i regel språket tungt. En formulering som ”eftersom Karl Eriksson varit i dröjsmål med betalning av en förfallen skuld” kan förvisso låta respektingivande, men blir rakare om den skrivs ”eftersom Karl Eriksson dröjt med att betala en förfallen skuld”. Även långa sammansatta ord gör språket tungt och koncentrerat: ”*Arbetsförmågenedsättning* föreligger inte på grund av sjukdom.” Det kan hellre uttryckas så här: ”*Arbetsförmågan är inte nedsatt* på grund av sjukdom.”

Myndighetsspråket drabbas ofta av substantivsjukan. De viktiga verben (*undersöka*) som uttrycker handlingen görs om till substantiv (*undersökning*), och ett innehållstomt verb (*företas*) läggs till. Substantivsjukan gör texten tung och mångordig. I de fall det är viktigt att tala om Vem som gör eller gjort något måste du se upp. Substantiveringar döljer den agerande!

Exempel: Den omständigheten att återbetalning av lånet skett ... (vem har betalat tillbaka lånet?)

3. Har domen ett vardagsnära språk i stället för ett omständligt och högtravande?

Som svar på denna fråga ger du ett allmänt omdöme av språket i domen. I frågorna 26–32 om språket får du många exempel på meningsbyggnad och ord och fraser som man bör undvika. När du klarat av de frågorna, kan du se om ditt första intryck stämde eller ej!

Parter och vittnen vill gärna känna igen sig i sina berättelser och behöver därför få dem återgivna på ett språk som ligger nära deras eget. Så är det också i många domar. Berättelserna har i regel korta meningar och ett allmänspråkligt ordval. Men det finns också domar med ett mycket högtravande språk även i referat. Ett vardat, nutida och enkelt språk kan med fördel användas i hela domen, såväl i berättelser som i domstolens egna bedömningar. Se även upp med krångliga formuleringar och fackspråk och fackjargong som hämtats från författningar eller som använts av myndigheter eller experter. Förstår parter och andra berörda?

Viktigt innehåll i domen

4. Innehåller domen det som läsarna behöver veta och som krävs enligt lag?

I följande punkter anges vilket innehåll en dom alltid bör ha. Använd punkterna som en checklista. Fler kommentarer kring de olika punkterna finns i frågorna 5–9.

- Det mest intressanta i domen är naturligtvis själva avgörandet och skälen till det, dvs. *domslut och domskäl*. Det ger svar på de viktiga frågorna *Hur gick det* och *Varför gick det så*. Domslutet måste ge exakt besked om Vad någon ska göra, så att domen kan verkställas.
- I domen måste det finnas *svar på de frågor som parterna ställt genom sina yrkanden, grunder och inställningar*. Domstolen måste därför återge yrkandena korrekt och på så sätt visa att den förstått vad parterna begärt.

- *Själva tvistefrågan* måste givetvis framgå, dvs. vad det är domstolen prövat.
- *Redovisningen av förhör* med parter och andra bör anpassas efter målets karaktär. Endast det som är relevant för målet bör tas med. Om vissa utsagor eller sekretessbelagd information inte finns med, bör detta anges, så att parterna förstår att domstolen inte "glömt" något. Se fråga 8 och fråga 9.
- *Domskälen* måste innehålla bevisningen och andra argument för och emot domslutet. Det är viktigt att parternas alla påståenden och invändningar blir bemötta. Domskälen måste visa hur domstolen resonerat. Det finns väl inte bara allmänna hänvisningar till vad "som ovan sagts"? Se fråga 7.
- Annat viktigt innehåll är information om hur man kan *överklaga* domen eller på annat sätt gå vidare. Det måste också framgå av domen om den varit *enhällig* eller om någon framfört *skiljaktig mening*.

5. Är domslutet klart och entydigt formulerat?

Domslutet måste klart och tydligt ange vad det är som ska hända eller göras. Det ska ofta ligga till grund för vidare åtgärder, t.ex. att någon ska betala ett visst belopp till någon, att en myndighet ska inleda vård av någon enligt LVU eller att en kommun ska ge viss socialhjälp till någon. Alla sådana åtgärder ställer stora krav på exakt-
het.

Om det uppställs villkor, måste dessa vara tydliga i fråga om plats, tid, sätt etc.

Vissa fraser som brukar användas i domslut kan vara svårbegripliga och alltför knapphändiga, t.ex. *åtalet ogillas, käromålet ogillas, tingsrättens tredskodom undanröjs, X-myndighetens beslut undanröjs, hovrätten fastställer tingsrättens domslut*. De bör skrivas på ett mera begripligt sätt så att den som berörs av det förstår vad som menas. Om fackordet absolut måste användas, förklara det i så fall – på det sätt man brukar göra när domen avkunnas muntligt.

Att i stället för *åtalet ogillas* skriva t.ex. att *NN frikänns* är mycket klarare. Någon mening om vad det innebär att rätten *undanröjer ett beslut* eller *fastställer ett domslut* är alltså önskvärt.

6. Har viktig information som yrkanden och myndigheters avgöranden integrerats i texten i stället för att lämnas i bilagor?

Det är enkelt att lägga t.ex. stämningsansökan och en myndighets beslut som bilagor till domen. Och det kan tyckas rationellt att inte skriva om sådant som någon annan redan gjort. Men tänk alltid på läsarna! De behöver kanske hellre få informationen i sitt rätta sammanhang. Bilagor kräver alltid bläddrande! Dessutom kan det finnas mycket mer information i bilagorna än som krävs för domen.

Särskilt besvärligt kan det bli för läsarna om det i domen hänvisas till åtalspunkter i stämningsansökan som inte är tydligt markerade.

Fundera därför på följande:

- Kan du underlätta för läsarna genom att i domen återge relevanta delar från stämningsansökan eller andra bilagor som du bygger dina resonemang på eller måste hänvisa till?
- Det räcker kanske med några rader för att läsarna ska få informationen i sitt sammanhang?
- Om domen ska publiceras elektroniskt, kommer bilagorna att saknas då? Bara av den anledningen bör du kanske integrera bilageinnehållet i domen?

7. Är de egentliga domskälen pedagogiskt presenterade under egen rubrik?

Var finns de *egentliga* domskälen i den dom du skriver eller granskar? Är de fylliga och pedagogiska?

Tänk på att läsarna förväntar sig en motivering till domslutet under rubriken Domskäl. Dessvärre får de inte alltid det. Avsnittet brukar inledas med referat eller citat av författningsbestämmelser (alltid i förvaltningsmålen), beskrivningar av själva händelsen och referat av vad myndigheter, parter, vittnen och andra skrivit och sagt vid olika tillfällen (ibland mycket långa berättelser). Först därefter tar domstolen själv till orda och gör sin *bedömning*, dvs. det som brukar betecknas som de *egentliga* domskälen. Det kan vara svårt att hitta bedömningen om den inte rubricerats tydligt.

De *egentliga* skälen är dessutom i många fall ofullständiga och består i stort sett bara av en slutsats med *oklara hänvisningar* till de

fakta som redovisats i den tidigare dokumentationen. Läsaren får då inte veta *varför* domstolen kommit till den slutsatsen.

Exempel på oklara hänvisningar:

”Vad NN i övrigt anfört föranleder ingen annan bedömning”.

”Även med beaktande av vad som i denna del anförts i hovrätten finner hovrätten inte anledning att frångå tingsrättens bedömning”.

Exempel på svårbegripliga skäl:

Enligt grundläggande civilrättsliga principer åligger det den som påstår att avtal har träffats om köp eller försäljning av egendom eller utförande av visst arbete att styrka sina påståenden när motparten bestrider att avtal i frågorna har träffats. Enbart en parts egna uppgifter kan inte anses utgöra tillräcklig bevisning när påståenden har bestritts. Då NN inte förmått att mot YY:s inställning visa att avtal om köp eller betalning för egendomen förekommit i något av de omnämnda avseendena skall käromålet ogillas.

- **Se därför till att innehållet under rubriken Domskäl är en fyllig och pedagogisk redogörelse för hur domstolen kommit fram till sitt avgörande. Där ska olika fakta bedömas, bevis värderas, invändningar bemötas och relevanta bestämmelser och grunder anges. Argument för och emot ska prövas och problematiseras. Ge läsarna ett tydligt svar på frågan Varför.**

Se även kommentaren under fråga 19 om rubriker som ska svara mot innehållet.

8. Lämnas relevant information om händelsen eller ärendet och vad vittnen, parter eller myndigheter skrivit och sagt?

Det finns en stor risk för att domen blir för omfattande när den ges formen av ett ”protokoll” där händelsen eller ärendet beskrivs och alla berättelser från parter, vittnen, myndigheter och experter refereras eller citeras. Det kan t.ex. leda till att likartade berättelser återkommer i flera delar av domen. Och det kan leda till att strukturen uppfattas som ”rörig”.

Är det så din dom är upplagd?

- **Försök att bara ta med den information som är relevant i målet.**
- **Undvik att redovisa allas berättelser som i ett protokoll – i den ordning de lämnats.**

9. Finns det förklaringar till varför inte all dokumentation återgetts?

Det framgår av undersökningar att parter och andra som gett upplysningar i målet förväntar sig att känna igen sig i domen, dvs. att den information de lämnat också finns med i domen. Tänk alltså på att ge en förklaring till varför inte all dokumentation finns med. Om vissa delar är sekretessbelagda måste det också anges.

Exempel på förklaring:

- Vittnen A och B har också hörts om händelsen. Deras berättelser har inte tillfört något ytterligare i målet och har därför inte tagits in i domen.

Dispositionen

10. Står det som läsaren är mest intresserad av tidigt i domen?

I alla domar

- Texten som helhet bör i princip alltid ha det viktigaste först, *det läsaren först vill veta*. Det hjälper läsaren att tolka resten av texten. Alla domar bör därför ha *domslutet* i början av domen. Det bör (med nuvarande utformning av domar) stå efter förteckningen med parter m.m.

I längre domar och domar av allmänt intresse

- I längre domar (fler än 9–10 sidor) bör det också finnas en *sammanfattning* och *innehållsförteckning* i början av domen. De kan (med nuvarande utformning av t.ex. tingsrättsdomar) läggas efter den inledande blanketten med parter, domslut m.m. Se även kommentaren till fråga 13 och fråga 14.
- Särskilt om målet bedöms få ett allmänt intresse, bör det också inledningsvis finnas en kort redogörelse för *bakgrunden till målet* och *ramen för domstolens prövning*, så att det klart framgår vad domstolen ska och inte ska (och inte heller kan) pröva. Se även kommentaren till fråga 15.

11. Är dispositionen tematisk när många yrkanden eller sakfrågor behandlas?

Om din dom tar upp flera yrkanden eller sakfrågor, är det då lätt att se var de behandlas?

Ett bra sätt kan vara att behandla ämne för ämne med tydlig rubricering för varje ämne, en s.k. tematisk disposition. Under varje rubrik behandlar du ämnet i sin helhet. Frågor som hör sakligt ihop bör alltså behandlas i ett sammanhang.

Exempel på uppdelning på sakfrågor i ett skälavsnitt:

Ersättning för inkomst- och pensionsförlust samt livränta

Retroaktiva och framtida merkostnader

Olägenheter i övrigt, framtida kostnadsrisker

Rättegångskostnader

När dispositionsprincipen ”ärendegången” i stället används i domen (med ärendet, vad olika personer och instanser sagt, bestämmelser som gäller i ärendet, etc. och slutligen rättens bedömning) är det lätt hänt att alltför mycket och även irrelevant information tas med i domen eller att den upprepas på flera ställen i domen. Det är också svårt för läsaren att veta vad den ska ha informationen till, om det dröjer länge innan resonemanget kring alla dessa fakta tas upp först i ett bedömningsavsnitt på slutet.

Tänk därför efter:

➤ Är en tematisk disposition lämplig i domen?

12. Används s.k. vävteknik i domskälen?

Domskälen ska redovisa just skälen för domstolens avgörande. De måste därför vara pedagogiskt och utförligt redovisade. Se kommentaren till fråga 7.

Ett bra sätt att vara pedagogisk är att svara på frågan ”Varför?”. Det kräver svar på flera följdfrågor beroende på vilken typ av mål det är fråga om. Några vanliga frågor kan vara:

Varför anser domstolen att jag begått det brott man dömer mig för?

- Vilka bevis anser sig domstolen ha?
- Hur har domstolen förhållit sig till det jag själv och NN framfört?
- Varför blir straffet just det jag dömts till?
- På vilket sätt är bestämmelserna i X-lagen tillämpliga i mitt fall?

Med s.k. vävteknik väver man ihop de fakta som lett fram till avgörandet med de bedömningar domstolen gjort. Läsarna får på så sätt svar på sina frågor i ett och samma sammanhang. De behöver då inte själva leta efter svaren i tidigare avsnitt eller bilagor. Men det måste naturligtvis framgå tydligt vad som är redovisning av fakta eller berättelser och vad som är domstolens bedömning.

Fundera därför på följande:

- **Finns det i resonemangen hänvisningar till tidigare avsnitt? Se då upp!**

Skriv inte så här:

”I förhör med A och B har de bekräftat vad åklagaren påstått i sin gärningsbeskrivning. Tingsrätten lägger deras uppgifter, som framstår som tillförlitliga, till grund för domen”.

- **Blir domskälen lättare att förstå om relevanta delar av t.ex. förhörspersonernas berättelser tas med i resonemangen?**

Läsarhjälp

13. Finns det en sammanfattning i början av domen?

Sammanfattningar av det viktigaste innehållet i en text hör till de faktorer som ökar både läsarnas intresse och deras möjlighet att snabbt få överblick. Genom att få den viktigaste informationen först är det också lättare att värdera den information som lämnas senare i texten. Sammanfattningar bidrar på så sätt till ökad effektivitet och tidsvinster.

Tänk därför efter om din dom skulle behöva en sammanfattning. Den behövs säkert om domen

- har fler än 9–10 sidor,
- kommer att bli massmedialt uppmärksammas,

- troligen kommer att överklagas,
- är principiellt intressant för en större mottagarkrets, eller
- kommer att publiceras elektroniskt.

Följande innehåll kan vara lämpligt att ha med i en sammanfattning:

- Vad det är domstolen har prövat
- Vilken sorts mål det är fråga om
- Vilka roller de inblandade har i målet
- Vilket avgörande domstolen kommit fram till
- Vilka avgörande fakta som lett fram till avgörandet
- Vilka grunder domstolen valt (och om det finns fler än de valda, varför domstolen valt på det sätt den gjort).

14. Finns det en innehållsförteckning i början av domen?

Om din dom är längre än 9–10 sidor, bör det finnas en innehållsförteckning i den. Lägg den i början av domen.

En innehållsförteckning är naturligtvis till stor hjälp för läsarna. Men den hjälper också dig som skribent att ordna innehållet på ett bra sätt och att förse texten med bra rubriker. Man tvingas då rubricera innehållet på ett systematiskt sätt med rätt typografi för de olika rubriknivåerna.

15. Finns det en bakgrundsbeskrivning som ger ramen till målet?

I kommentaren till fråga 10 – om det viktiga står tidigt i domen – påpekas det att det inledningsvis bör finnas en kort redogörelse för *bakgrunden till målet* och *ramen för domstolens prövning*, så att det klart framgår vad domstolen ska och inte ska (och inte heller kan) pröva. Detta är särskilt viktigt i överrättsdomar som kan ha ett allmänt intresse, men underlättar också förståelsen av underrättsdomar och i enklare mål.

Före yrkandena i målet bör det därför kort anges en bakgrund till målet och vad domstolen ska pröva.

Exempel på inledande meningar som ger ramen:

- Frågan i målet gäller ... Domstolen kan alltså inte ta ställning till
- Hovrätten/Kammarrätten ska endast pröva om ... Frågan om ... är avgjord genom tingsrättens/länsrättens dom.

16. Finns det läsanvisningar som talar om hur texten är upplagd?

Får läsarna besked om vad som kommer att behandlas i den följande texten? Den läsarhjälpen behövs i de flesta texter, dvs. att man i inledningen av olika partier talar till läsaren. Den allmänt förekommande formuleringen ”Y-rätten gör följande bedömning” är en sådan. Men fler ”texter om texten” behövs. De underlättar läsningen väsentligt. Här följer några exempel:

- I hovrätten har förnyade förhör hållits med ... *Deras uppgifter sammanfattas nedan.*
På åklagarens begäran har vittnesförhör hållits med ... *Även deras utsagor sammanfattas nedan.*
- *Den första fråga som tingsrätten har att ta ställning till* är om NN bedrivit bokföringspliktig näringsverksamhet under den tid som åtalet avser.
- *Det återstår att ta ställning till* betydelsen av den utredning som från bägge sidor har framlagts angående ägarförhållandena i Y-bolaget ...
- *Vad sedan gäller frågan om bedrägeri gör tingsrätten följande överväganden.*
- *Efter dessa inledande synpunkter övergår tingsrätten till den egentliga prövningen av gärningspåståendena.*
- Tingsrätten konstaterar att en första förutsättning för bifall är att ett inbrott i försäkringsavtalets mening har begåtts. Som framgått har parterna olika uppfattning i denna fråga. *Tingsrätten behandlar till en början olika omständigheter av betydelse för frågan om ett sådant inbrott har begåtts.*

17. Används punktlistor, tabeller, skisser eller andra uppställningar för att förtydliga komplicerat innehåll?

I de allmänna domstolarna används punktlistor alltid i domsluten. Men punktlistor kan med fördel användas även på andra håll för att göra information överskådlig, när den består av många delar. Ofta kan t.ex. yrkandena listas. Meningar som innehåller flera villkor eller liknande kan också med fördel föras med punktlista. Se fråga 26. Med punktlistor kan man alltså lyfta fram viktig information, eftersom de ”sticker ut” i texten och fungerar som blickfång.

Exempel där punktlista med fördel skulle kunna användas:

Inte så

”Åklagaren har som skriftlig bevisning åberopat sakkunnigutlåtande den 8 juni 2007 från SKL avseende spermaförekomst, rättsintyg den 26 juni 2007 avseende målsäganden, samtalslistor utvisande telefontrafiken mellan i målet involverade personer, bilder från den aktuella lägenheten, undersökning av digitalkameran som tagits i beslag i A:s bostad samt bilder på målsägandens och A:s kläder.”

Utan så här

Åklagaren har som skriftlig bevisning åberopat

- sakkunnigutlåtande den 8 juni från 2007 från Statens kriminaltekniska laboratorium om spermaförekomst,
- rättsintyg den 26 juni 2007 för NN,
- samtalslistor som visar telefontrafiken mellan personerna i målet,
- bilder från den aktuella lägenheten,
- undersökning av digitalkameran som tagits i beslag i A:s bostad och
- bilder på NN:s och A:s kläder.

Även andra typer av uppställningar eller bilder i form av matriser, tabeller, enkla skisser kan med fördel användas för att klargöra innehåll som är komplicerat att uttrycka med bara ord. Det kan vara de inblandade parterna och deras relationer till varandra, förhållanden på brottsplatsen, kartor, redovisning av penningbelopp och mycket annat. Bara fantasin sätter gränser!

Tyvärr förekommer skisser, tabeller och liknande sällan i domar. Hur är det i din dom?

Rubrikerna

18. Har domen rubriker med tydlig nivåindelning?

Kan man i din dom se hur rubrikerna förhåller sig till varandra?

I längre texter brukar man nivåindela med hjälp av siffror på högst tre nivåer: 1, 2, 3 etc. på första nivån, 1.1 ..., 2.1 ..., 3.1 ... etc. på andra nivån och 1.1.1 etc. på tredje nivån. Man kan också nivåindela med hjälp av ett system med olika teckensnitt, teckenstorlek eller stilsort. I textbehandlingsprogrammen kan man välja utseende för de olika rubriknivåerna.

I domar brukar nivåindelningen vara otydlig. Standardrubrikerna (beroende på måltyp) skrivs med versaler utan sifferindelning, t.ex. PARTERNA, ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE, SAKEN, DOMSLUT, YRKANDEN M.M., DOMSKÄL, HUR MAN ÖVERKLAGAR. I tingsrättsdomar skrivs dessutom rubriken DOMSLUT med understrykning och de andra rubrikerna i domslutet med versaler.

Övriga rubriker skrivs på olika sätt i olika domar, t.ex. med fet stil, med kursiver eller med normalstil med understrykning. Det gör att det är svårt att se vilken struktur domen har och i vilket förhållande textens olika delar står. Med ett sådant system blir det också mycket svårt att göra en bra innehållsförteckning.

- **Innan det har tagits fram en gemensam typografisk utformning för domar, se till att rubrikerna skrivs så, att varje rubriknivå har sitt eget utseende.**

19. Har texten rubriker som svarar mot innehållet?

Den här frågan är motiverad av att rubriken DOMSKÄL i många domar inte svarar mot textens innehåll. Läsaren förväntar sig att under den rubriken få domstolens motivering till domslutet, men som regel finns där mycket annat innehåll.

- **Använd inte Domskäl som rubrik för all den utredning som tagits fram i målet.**

I domar från förvaltningsdomstolar är texten under rubriken Domskäl i regel uppbyggd så att den återspeglar ärendegången, dvs. allt det som tagits fram i ärendet:

- Tillämpliga bestämmelser
- Utredningen med referat av vad parter och olika instanser skrivit eller sagt och vad som i förekommande fall framförts i muntlig förhandling
- Rättens bedömning.

I brottmålsdomar från de allmänna domstolarna brukar innehållet under rubriken Domskäl vara följande:

- Ansvarsfrågan (vad som hänt och vad olika personer sagt) och därefter rättens bedömning av detta och slutsats,
- Påföljdsfrågan med bedömning och slutsats,
- ev. Skadeståndsfrågan med slutsats samt
- Övrigt med bedömning och slutsats.

➤ **Ge bakgrunds- och utredningsmaterial egna rubriker.**

Bakgrunds- och utredningsmaterial ska naturligtvis också rubriceras. Det kan vara översiktliga rubriker av typen *Bakgrund*, *Utredningen*, *Händelsen*, *Utveckling av talan* och dessutom sakrubriker som anger vad som behandlas under respektive avsnitt, t.ex. *Ersättning för inkomst- och pensionsförlust samt livränta*, *Retroaktiva och framtida merkostnader*, *Åtalspunkten 1: Bostadsförmån och inköp av inventarier*, *Misshandeln*, *Vittnet NN:s berättelse*.

Vilka rubriker som passar beror naturligtvis på målet. När olika sakfrågor behandlas kan man med fördel också använda så kallade informativa rubriker, se kommentaren till fråga 20.

Tänk alltså på följande:

➤ **Låt rubriken Domskäl bara omfatta domstolens resonemang och argumentation kring relevanta delar av utredningen.**

20. Är underrubrikerna informativa?

En informativ rubrik brukar innehålla ett verb som talar om vad som sägs eller händer i texten. Den väcker intresse och ger liv åt framställningen. I alla domar finns den informativa rubriken *Hur man överklagar*. Om rubriken i stället skulle formuleras *Överklagande*, ger den mycket sämre besked om vad som står i texten.

Utnyttja möjligheten att använda informativa rubriker. De passar bra i beskrivningen av händelseförlopp och inte minst i skälavsnitt, där skälen kan lyftas fram i underrubrikerna.

Exempel:

Ett resonemang om ett inbrott kan anses vara ett inbrott enligt ett ingånget försäkringsavtal kan t.ex. rubriceras med följande frågerubriker:

Vad föregick stölden den 22 juli?

Hur gick stölden den 22 juli till?

Inbrott enligt försäkringsavtalet?

Men det kan vara ännu bättre att lyfta fram textens slutsats i rubriken. I stället för frågerubrikerna ger man då resultatet av resonemanget i rubriken:

Personalen var medveten om risken för nya stölder

Ändå har ett värdringsfönster sannolikt lämnats öppet

L-firman har inte kunnat bevisa att inbrott enligt avtalet begåtts

En sådan rubrik hjälper dig att bygga din argumentation på påståendet, vilket förmodligen ger läsaren ett tydligare svar på frågan varför domstolen dömt som den gjort än om du utgår från frågerubriken. För om du utgår från frågan, blir det antagligen en "berättelse" som avslutas med en slutsats med hänvisning till "vad som anförts ovan".

Informativa rubriker hjälper dig som skribent att tänka ut vad du vill ha sagt, och de hjälper läsarna att snabbt få veta det viktiga i texten. En intresseväckande rubrik ger också större medvetenhet vid läsningen. Man blir mera vaken och intresserad av att ta reda på hur domstolen kommit fram till det som påstås i rubriken, och man minns troligen innehållet bättre.

Ännu ett exempel:

Informativ rubrik som fråga

- *Har Tore Johansson bedrivit bokföringspliktig näringsverksamhet så som åklagaren gjort gällande?*

Informativ rubrik som påstående

- *Utredningen visar inte att Tore Johansson bedrivit bokföringspliktig näringsverksamhet så som åklagaren gjort gällande*

Styckena och sambanden

21. Är nya stycken markerade med blankrad?

- **Markera alltid nytt stycke tydligt. Det gör du genom att lägga en tom rad mellan styckena (blankrad).**

Skriv så här

Xxx xxx xxxxxxxx xx xxxx xxxxxxxx xx xxxx xxxx xxxxxxxxxxxxxxxx xxxx
 xx xxxx xxxxxx xxxxxx xxxx xxxx xxxxxxxxxxxxxx xxx xxxxx xxxx xxxxx x
 xxx xxxx xxxx.

Xx xxxx xx xxxx x xxx x xxxxx xxxxxxxxxxxx x xxxxxxxxxxxxxxxx xxx xxx
 xxxxxxx x xxxxx xxx xxx xx.

- **Avdela inte tankegångar med hjälp av tankstreck i texten! Gör nya stycken i stället.**

Skriv inte så här med tankstreck

Xxx xxx xxxxxxxx xx xxxx xxxxxxxx xx xxxx xxxx xxxxxxxxxxxxxxxx xxxx
 xx xxxx xxxxxx xxxxxx xxxx xxxx xxxxxxxxxxxxxx xxx xxxxx xxxx. XXXXX
 xxxxx xxx xxxxxxxxxxxxxx xxx xxxx xxxxxx xxxxxx x xxxx. – Xxx Xx xxxx xx
 xxxx x xxx x xxxxx xxxxxxxxxxxx x xxxxxxxxxxxxxxxx xxx xxx xxxxxx x
 xxxxx xxx xxx xx. Xxx xxx xxxxxxxx xx xxxx xxxxxxxx xx xxxx xxxx
 xxxxxxxxxxxxxxxx xxxx xx xxxx xxxxxx xxxxxx xxxx xxxx xxxxxxxxxxxxxx xxx
 xxxxx xxxx. Xxx xxx xxxxxxxx xx xxxx xxxxxxxx xx xxxx xxxx
 xxxxxxxxxxxxxxxx xxxx xx xxxx xxxxxx xxxxxx xxxx xxxx xxxxxxxxxxxxxx xxx
 xxxxx xxxx.

- *I en ansökan om bostadsbidrag, som är daterad den 5 december 2003 har NN angivit sin beräknade inkomst för 2004 till sammanlagt 100 000 kr.*

Med oklara hänvisningar bakåt i texten:

- *Mot bakgrund av vad som framkommit i utredningen och med hänvisning till vad NN framfört om ... anser tingsrätten att ...*
- *Mot bakgrund av detta och med hänsyn till gärningarnas höga straffvärde samt då risk för återfall i likartad brottslighet torde föreligga kan påföljden enligt tingsrättens mening inte stanna vid rättspsykiatrisk vård.*
- *Med hänsyn till det ovan anförda samt mot den omständigheten att F är ett litet barn om x månader anser länsrätten att ...*

Med sådana inledningar framhävs inte den nya tankegången i stycket, vilket bidrar till att det blir svårare att se tankeflödet i texten. I en välskrivna text ska det räcka med att läsa nyckelmeningarna för att få grepp om innehållet.

Exempel på stycken som inleds med en nyckelmening:

- *A:s uppgifter får mycket starkt stöd av innehållet i den avlyssnade cd-skivan. Inledningvis för han samtalet på svenska, vilket språk han behärskar sämre än sitt modersmål, men när läget blir akut går han över till modersmålet. Vid och efter skottögonblicket går det inte heller att ta miste på att röstläget förändras och han låter ängslig och rädd och begär uttryckligen polishjälp snarast och genast eftersom det skjuts mot honom.*
- *Tingsrätten anser att påföljden inte kan stanna vid rättspsykiatrisk vård utan utskrivningsprövning. Dels har gärningarna som NN begått ett mycket högt straffvärde, dels finns det stor risk för att NN kommer att återfalla i likartad brottslighet. Även ... motiverar att ...*

(Jämför med exemplet ovan som inleds *Mot bakgrund av detta och med hänsyn till gärningarnas höga straffvärde samt då risk för återfall i likartad brottslighet torde föreligga kan ...*)

Tänk alltså på följande:

- Börja ett nytt stycke när en ny tankegång presenteras.
- Inled stycket med en nyckelmening, som sedan utvecklas i resten av stycket.
- Undvik inledningar av typen *Mot bakgrund av ...; Enligt 4 kap. 36 § tredje stycket 8 har en försäkrad, som, rätt att ...*
- Låt aldrig en persons berättelse löpa på utan styckeindelning; markera vem som talar, t.ex. genom en rubrik.

23. Finns det bindeord som visar hur stycken och meningar hänger ihop?

Läsaren måste förstå hur olika stycken och meningar hänger ihop. Det kan man visa med hjälp av ord som *eftersom, alltså, men, trots att, däremot, på samma sätt, samtidigt, dessutom*. Sådana sambandsord är väl använda ord. De måste finnas där för att läsaren ska förstå sammanhangen och även hur du tänkt. Detta är särskilt viktigt i skälavsnittet.

Vid en analys av de egentliga skälen i domar har det visat sig att det finns gott om sådana bindeord som summerar ett händelseförlopp eller lämnade fakta i form av bevisning eller annat, t.ex. *därför, således, sålunda, följaktligen, alltså*. Däremot är det inte lika vanligt med bindeord som utmärker en argumentation, där olika fakta vägs mot varandra, t.ex. *visserligen, trots att, även om, dessutom, däremot, tvärtom, samtidigt (kan noteras att), å ena sidan – å andra sidan*.

Avsaknaden av den senare typen av bindeord kan vara ett tecken på att domstolen sällan argumenterar för eller emot påstådda fakta, yrkanden eller annan information. I stället drar domstolen slutsatser av den information som återges i texten. Det är ju också så skälen brukar vara uppbyggda.

Att bindeord behövs illustreras med följande exempel, där ”inte så här”-texten bara radar fakta utan att ange hur de hänger ihop.

Skriv så här:

Grundtanken är att barnet ska återförenas med föräldrarna så snart det är möjligt med hänsyn till barnets väl. Vården ska **därför** inte pågå längre tid än nödvändigt. Under vårdtiden är det **också** viktigt att barn och

föräldrar har en nära och god kontakt. Socialnämnden får **alltså** inte besluta om att umgänget ska inskränkas utan att det finns starka skäl.

Skriv inte så här:

Grundtanken är att barnet ska återförenas med föräldrarna så snart det är möjligt med hänsyn till barnets väl. Vården ska inte pågå längre tid än nödvändigt. Det är viktigt att barn och föräldrar har en nära och god kontakt under vårdtiden. Socialnämnden får inte besluta om att umgänget ska inskränkas utan att det finns starka skäl.

Tänk på att

- använda sambandsord för att förklara hur meningar och stycken hänger ihop
- det i domskälen, förutom *därför*, *sålunda*, *alltså* och andra ord som anger slutsats, även bör finnas sambandsord som utmärker en argumentation, dvs. sådana som signalerar jämförelse eller motsättning (*visserligen*, *däremot*, *även om*, *trots att*, *tvärtom*, *i stället*, *å ena sidan – å andra sidan*, m.fl.) eller som för framåt i texten (*lika viktigt är*, *dessutom*, *även*, *för det första – för det andra*, *slutligen* m.fl.).

24. Syftar personliga pronomen (han, hon, de, denne, denna, dessa) på rätt person?

I referaten av vad olika personer sagt brukar den talande omnämnas med personligt pronomen (*hon* eller *han*) i hela referatet. Att använda personliga pronomen för att syfta tillbaka på någon som redan nämnts är ett naturligt sätt att skapa sammanhang i texten. Men dessvärre ger den här metoden ibland oklara syftningar.

Det är framför allt när någons berättelse innefattar flera personer och man hela tiden omnämner den talande som ”han” eller ”hon” som problemen uppstår.

Exempel på felaktiga syftningar:

- **Erik Eriksson** yrkar ... - - - *Bolagets revisor*, som bedömde att lägenheten var privat, krävde då att bokföringen gjordes om och att *han själv* skulle köpa ut lägenheten för att undgå en revisorsanmärkning. *Revisorn* skrev då att *han* haft ett kommersiellt lån från bolaget under den tid bolaget legat ute med pengarna.

OBS! Det var ju inte revisorn som skulle köpa ut lägenheten och som haft ett lån ...

- **Gunilla Gustavsson:** Hon bodde i en lägenhet i ett hyreshus i närheten av sonen Anders och svärdottern Birgittas hus. - - - Hon gick in till Birgitta i köket. *Birgitta* gick ut i hallen. *Hon* såg då männen i hallen. *Hon* tänkte då att hon hade sett dem på trappan. - - -

OBS! Det var egentligen Gunilla som såg männen och som tänkte ...!

- **Pelle Persson:** - - - (Modern till den misstänkte har bott tillsammans med den som knivhuggits, Kalle Karlsson). Han har träffat den sistnämnde (Kalle, min anm.) många gånger och har uppfattningen att *denna* var bra att ha att göra med när *han* var nykter men kunde bli aggressiv när *han* druckit alkohol. *Han* har inte sett Kalle Karlsson när han varit aggressiv men har sett modern ha skador .

OBS! Man ska syfta på den sistnämnde med *denne* när det är en man. Vem som var nykter eller aggressiv får man gissa sig till.

Tänk på:

- **Var noga med syftningarna när en berättelse handlar om flera personer!**

25. Är hänvisningarna inom texten tydliga? Undviks till exempel *Med hänvisning till ovanstående*?

Var tydlig med vad du hänvisar till i texten. Uttryck som *med hänvisning till ovanstående, mot bakgrund av, enligt de av rätten tidigare* ... gör att läsaren måste pussla ihop de delar av texten som kan tänkas höra ihop. Det försvårar begripligheten, särskilt om det hänvisar till flera tidigare resonemang.

Sådana hänvisningar är tyvärr vanliga i domar och framför allt i bedömningsavsnitten. Se även kommentaren till fråga 22 om styckeindelning.

Tänk efter när du skriver eller granskar en dom:

- **Framgår det klart vad formuleringar av typen ”med hänvisning till det ovan anförda och de av tingsrätten i övrigt framförda skälen ...” syftar på?**

- Om det inte framgår klart, fundera på
 - att använda ett annat sätt att presentera informationen på, eller
 - att i domen ange vad andra instanser sagt i stället för att hänvisa.

Meningarna

26. Varierar meningslängden så att några meningar är korta (omkring 10 ord) och andra är längre (upp till ungefär 25 ord)?

En text är lättast att läsa om den består av såväl korta som lite längre meningar. En viktig princip att hålla sig till är ”en tanke – en mening”. En mening bör inte innehålla mer än 25 ord, såvida den inte är uppdelad i punkter.

De riktigt långa och svårlästa meningar som finns i domar är oftast citat eller referat av författningstext. När du behöver ha med sådana, försök då att dela upp den långa meningen på flera.

Exempel: Beskriv ett fall först och de andra sedan:

Skriv inte så här

Om den skattskyldige inte lämnat självdeklaration eller kan, på grund av brister i deklARATIONEN eller bristfälligt underlag för deklARATIONEN, inkomsten av en viss förvärvskälla inte beräknas tillförlitligt, ska inkomsten uppskattas till det belopp som anses vara skäligt med hänsyn till vad som framkommit i ärendet.

Skriv så här

Om den skattskyldige inte lämnat självdeklaration ska inkomsten uppskattas till det belopp som anses vara skäligt med hänsyn till vad som framkommit i ärendet. Detsamma gäller om inkomsten av en viss förvärvskälla inte kan beräknas tillförlitligt på grund av brister i deklARATIONEN eller bristfälligt underlag för deklARATIONEN.

Exempel: Dela upp informationen i en punktlista. Det passar t.ex. när det är flera villkor som nämns, som i följande mening:

Så såg meningen ut

Av 3 § ErsL framgår att en skattskyldig som i ett ärende eller mål haft kostnader för ombud eller biträde, utredning eller annat som skäligen behövts för att ta till vara hans rätt skall efter framställning beviljas ersättning för kostnaderna om den skattskyldige helt eller delvis vinner bifall till sina yrkanden i ärendet eller målet, ärendet eller målet avser fråga som är av betydelse för rättstillämpningen eller det finns synnerliga skäl för ersättning.

Så kan den delas upp

Av 3 § ersättningslagen framgår att en skattskyldig som i ett ärende eller mål haft kostnader för ombud eller biträde, utredning eller annat som skäligen behövts för att ta till vara hans rätt, ska efter ansökan beviljas ersättning för kostnaderna i följande fall:

1. om den skattskyldige helt eller delvis får ja till vad han begärt i ärendet eller målet,
2. om målet avser en fråga som är av betydelse för rättstillämpningen, eller
3. om det finns synnerliga skäl för ersättning.

27. Är meningarna enkelt byggda utan till exempel långa inskjutna satser (inskott) och bestämmingar före sitt huvudord?

Undvik inskott

Om lite längre meningar är enkelt byggda brukar de ur läsbarhetssynpunkt sällan leda till problem. Men om meningarna har inskjutna satser mellan viktiga satsdelar försämras läsbarheten. Sådana inskjutna delar brukar kallas inskott.

Skriv hellre flera meningar. Du kan också möblera om i meningen så att ord som hör ihop får stå ihop. Det inskjutna placeras då först eller sist i meningen.

Skriv inte så här – med långt avstånd mellan satsdelar som hör ihop (kursiverade):

Det föreligger med hänsyn tagen till socialtjänstens möjligheter till fortsatta ytterligare stödinsatser i dagsläget inte sådana brister i omsorgen om barnet N, eller något annat förhållande i hemmet, som medför en påtaglig risk för att hans hälsa och utveckling skadas.

Skriv i stället så att satsdelar som hör ihop står nära varandra (kursiverade):

Om man tar hänsyn till att socialtjänsten i fortsättningen ger ännu mera stöd, finns det i dagsläget inte sådana brister i omsorgen om barnet N som kan innebära en påtaglig risk för att hans hälsa och utveckling skadas. Inte heller andra förhållanden i hemmet innebär en sådan risk.

Lägg inte långa bestämmingar före sitt huvudord

Det typiska kanslispråket utmärktes av långa, s.k. framförställda bestämmingar, som alltså står före sitt huvudord i stället för efter. De finns fortfarande i många domar och bidrar till att göra språket omständligt och stelt.

I stället för det lediga ”en läkare som är ansluten till Försäkringskassan” skriver man som regel ”en till Försäkringskassan ansluten läkare”. I de flesta fall är bestämmingen inte lång men ändå störande för normalläsaren. I normalprosa brukar man lägga långa bestämmingar efter huvudordet i en som-sats. Ibland passar också en formulering med genitiv eller preposition som i exemplen 1 och 2 nedan.

Exempel (den framförställda bestämmingen är kursiverad):

1. Han har kommit till slutsatsen att det i *den av NN bedrivna verksamheten* funnits utrymme för mer debitering av timtid än vad som fakturerats ... (Kan skrivas ”NN:s verksamhet”)
2. BB har i denna del gjort gällande att *den av Trygg-Hansa utgivna ersättningen* endast är beräknad ... (Kan skrivas ”ersättningen från Trygg-Hansa ...”)
3. Av *en av åklagaren åberopat* lista över telefonsamtal ... *Den av åklagaren åberopade* samtalslistan ... (Kan skrivas ”Av en lista över telefonsamtal som åklagaren åberopat ... Samtalslistan ...”)

4. *I punkterna 2 och 3 angivna kostnader skall stanna på staten. (Kan skrivas "Kostnaderna i punkt 1 och 2"...)*
5. Utredningen ger inte stöd för antagandet att NN intagit en *i förhållande till YY underordnad* ställning. (Kan skrivas "en underordnad ställning i förhållande till YY".)
6. ... om en gärning inte var begången under inflytande av något av de *i förut gällande lydelse av paragrafen uppräknade psykiska* undantagstillstånden. (Kan skrivas "av de psykiska undantagstillstånd som räknas upp i paragrafen i dess tidigare lydelse".)
7. Att, som NN uppgett, det oriktiga användandet av namnet S, skulle ha påfordrats av den *vid bolagsbildningen på X-öarna verksamme, som verkställande direktör i bolaget uppgivne YY* ter sig så osannolikt att uppgiften därom kan lämnas utan avseende.

(Kan skrivas ...skulle ha krävts av YY, dvs. den man som uppgetts som verkställande direktör i bolaget och som vid bolagsbildningen var verksam på X-öarna, ter sig ...)

28. Har meningarna en normal ordföljd med subjektet på dess rätta plats?

I det juridiska språket och särskilt i domar används en ordföljdstyp som är mindre vanlig i sakprosan. Den påverkar i regel inte begripligheten men stör läsningen. Den förekommer i huvudsatser som inleds med ett adverbial av något slag och framför allt då satsens predikat har passiv form:

- På dessa konton (adverbial) har genomförts (passivt verb) ett stort antal transaktioner.

Normalt ska det i en huvudsats som inleds med adverbial finnas ett subjekt mellan hjälp verbet *har* och huvud verbet *genomförts*. Men med den här ordföljdstypen hamnar subjektet (*ett stort antal transaktioner*) på objektets plats i meningen och subjektetsplatsen blir tom.

För att ordföljden ska bli normal brukar man sätta in ett s.k. formellt subjekt (*det*) på subjektetsplatsen:

- På dessa konton har *det* genomförts ett stort antal transaktioner.

Man kan också placera det egentliga subjektet på subjektets rätta plats:

- På dessa konton har *ett stort antal transaktioner* genomförts.

Ibland kan man använda andra omformuleringar eller ommöbleringar, se exempel 1 nedan.

”Sätt subjektet på dess normala plats i meningen” är en rekommendation som gavs redan 1986 i Statsrådsberedningens handbok Myndigheternas föreskrifter (Statsrådsberedningen, 2 uppl. 1998). Rekommendationen gällde då författningsspråket, men är i hög grad tillämplig även på domsspråket.

➤ **Används den onormala ordföljden i din dom? Studera exemplen och följ råden!**

Exempel:

1. I avgörandet *har* även *deltagit* nämndemännen A och B.
Hellre: I avgörandet *har* även nämndemännen A och B *deltagit* (subjektet flyttas till sin normala plats) / Även nämndemännen A och B *har deltagit* i avgörandet (subjektet flyttas först i meningen och adverbialiet kommer sist i meningen) / I avgörandet *har* även följande personer *deltagit*: nämndemännen A, B, C och D (ett nytt subjekt – *följande* – läggs in i meningen och personerna räknas upp efter kolon – passar bra när subjektet är långt).
2. För det fall att tingsrätten finner att NN:s inkomster skulle ha uppgått till angivna belopp *har vitsordats* att beräkningarna är riktiga. (Hellre aktivt – vem har vitsordat?)
3. Genom A:s egna uppgifter, utseendet på kniven och stickkanalens djup *kan konstateras* att det hugg som utdelats var relativt kraftigt. (Hellre: kan *det* konstateras...)
4. Vid denna bedömning *skall beaktas* dels farans art och den tid som stått till förfogande för övervägande, dels den angripnes eventuella egenskaper. (Hellre aktiv form: ska *man* beakta ...)
5. Den 25 april 2007 *har ringts* ett samtal från nr ... (Hellre aktivt: har *någon* ringt ett samtal ...)
6. Inte heller *har framkommit* att NN är våldsbenägen till sin natur. (Hellre: Inte heller har *det* framkommit ...)
7. I ett antal bilagor till tingsrättens dom *har upptagits*, i bilaga 1 namn-, person- och adressuppgifter på målsäganden och hennes

moder, i bilaga 2 en redogörelse för vissa uppgifter vilka målsäganden lämnat i två under tingsrättens huvudförhandling uppspelade videoförhör som hållits med henne under förundersökningen, i bilaga 3 en redogörelse för vissa uppgifter som R.B. lämnat under huvudförhandlingen och i bilaga 4 en redogörelse för vissa uppgifter som målsägandens moder lämnat under huvudförhandlingen.

(Gör hellre en punktuppställning och sätt in subjektet *följande* på subjektets plats:

I ett antal bilagor till tingsrättens dom finns *följande*:

- Bilaga 1: namn-, person- och adressuppgifter på målsäganden och hennes mor
- Bilaga 2: en redogörelse för ...
- Bilaga 3: - - -
- Bilaga 4: - - -)

Orden och fraserna

29. Är orden och fraserna allmänspråkliga i stället för ålderdomliga och juristspråkliga? (Undviker du *föreligga, jämte, förplikta, ostridigt, ålägga* m.fl.)

I nästan alla domar finns en blandning av allmänspråkliga ord och uttryck och typiskt juristspråkliga. Många av dessa juristspråkliga ord och uttryck är föråldrade, tvetydiga eller stela. Därmed kan de vara svårbegripliga eller missuppfattas helt av ”vanliga” läsare.

Det visar en ordförståelseundersökning (Ekman Öst 2008), där 71 personer med i huvudsak högskoleutbildning (men inte juridisk) fick ange synonymer eller förklara ett antal ord hämtade ur domar. De tillfrågade personerna förstod i genomsnitt 51 procent av orden. För sådana vanliga ord i domar som *ostridigt* och *vitsordat* kunde bara 31 respektive 26 procent ange rätt synonym. Ett ord som *oundgängligen* kunde i genomsnitt 37 procent av personerna förklara med egna ord.

Personerna var indelade i två grupper, en yngre studentgrupp och en äldre med yrkeserfarenhet. Studenterna klarade orden sämre än yrkesgruppen. Endast 5 procent av studentgruppen kunde ge rätt synonym till *åberopa*!

- **Tänk därför på att använda nutida och begripliga ord och fraser.** Ett avvikande språkbruk kan ge både en översåtlig, avstånds-

tagande ton och ett intryck av att domstolen inte riktigt hänger med sin tid.

➤ **Använd**

- Svarta listan (Statsrådsberedningens PM 2004:1), som innehåller ord och fraser som bör undvikas i nyskrivna författningar (finns på www.regeringen.se/klarsprak/)
- ordlistan i Språk och struktur i domar och beslut (Domstolsverket, 2005)
- råden som följer här nedan.

Här får du några exempel på avvikande ord och fraser i domar och hur de kan ersättas.

"Älsklingsverben"

När du anger vad olika personer sagt:

- Använd normala anföringsverb som *säga, mena, anse, ange, framföra, konstatera, påstå, önska, begära*.
- Använd inte alltid *anföra, uttala, uttrycka, uppge, påtala, framställa, yrka*.

Språkprofessorn Erik Wellander skrev redan 1950 om dessa juristers "älsklingsverb" i sin Kommittésvenska (Wellander, 2 uppl. 1974) och föreslog de mer allmänspråkliga verben.

Andra stela, tvetydiga eller föråldrade verb

Det finns även andra verb som numera sällan förekommer i allmänspråket men däremot i så gott som varje dom. Här ett litet urval. De kan ersättas utan att betydelsen förändras.

Skriv inte alltid

ankomma (det ankommer på X)

avvakta (avvakta med att)

bestrida (bestrida bifall till ansökan)

Skriv hellre

X ska/har till uppgift att

vänta med att

invända mot/motsätta sig att ansökan beviljas

<i>erhålla</i>	<i>få</i>
<i>förebringa bevisning</i>	<i>lägga fram bevisning</i>
<i>föreligga</i>	<i>ofta: finnas</i>
<i>förordna</i>	<i>besluta, bestämma, utse</i>
<i>förplikta (rätten förpliktar NN att...)</i>	<i>rätten beslutar att NN ska ...</i>
<i>påkalla (påkalla förhandling)</i>	<i>begära/kräva förhandling</i>
<i>tillerkänna (någon något)</i>	<i>(besluta att) ge någon något</i>
<i>utge</i>	<i>ofta: betala</i>
<i>uppbära (bidrag, pension etc.)</i>	<i>få, ha</i>
<i>undergå (fängelsestraff)</i>	<i>avtjäna</i>
<i>vederlägga</i>	<i>motbevisa</i>
<i>vidgå</i>	<i>bekräfta,</i>
	<i>hålla med om</i>
<i>vitsorda ett belopp</i>	<i>acceptera/godkänna</i>
	<i>beloppets storlek</i>
<i>yrka</i>	<i>begära</i>
<i>åberopa</i>	<i>hänvisa till</i>
<i>ådöma</i>	<i>döma till, döma ut</i>
<i>åligga</i>	<i>vara skyldig att/ ska göra något</i>
<i>äga (som hjälpverb)</i>	<i>få, kan, ha rätt att</i>

Stela verbformer

Även stela och föråldrade former av verben används ofta i domarna, former som för länge sedan bytts ut i författningsspråket och myndighetsspråket i övrigt. Rekommendationer om att välja löst sammansatta verb i stället för fast sammansatta när det inte finns någon betydelseskillnad mellan dem gavs redan 1967 i Statsrådsberedningens Språket i lagar och andra författningar (Statsrådsberedningen, 1967). Rekommendationer om de korta formerna av t.ex. *draga, taga* finns i Några riktlinjer för författningsspråket som kom ut första gången 1979 (Statsrådsberedningen, 1994).

Exempel:

<i>Skriv inte</i>	<i>Skriv hellre</i>
framlägga	lägga fram
frånfalla	ta tillbaka
kvarbli	bli kvar (stanna kvar)
medtaga	ta med
mottaga	ta emot
uppräknat	räkna upp
utbetala	betala ut
återbetala	betala tillbaka
återfå	få tillbaka
överenskomma	komma överens

Numera uppfattas formen *givit* som stel av många och former som *medgett* och *uppgett* är därför att föredra framför *uppgivit* och *medgivit*. Likaså används numera *ska* i stället för *skall* i författningsspråket såväl här hemma i Sverige som i Finland och EU.

Andra föråldrade och stela ord

Det förekommer också andra föråldrade och stela ord i vissa domar, ord som stör läsningen.

Några exempel:

eljest, jämlikt, jämte, ränta å, envar part, såvitt, oaktat, alltjämt, ånyo, erforderlig, vari, varav, varvid, varom, härav, härom, härför, härvidlag, därå.

I Språket i lagar och andra författningar från 1967 rekommenderades även det ledigare *som, där, då* i stället för *vilken, vilket, vilka* och de prepositioner som kan föregå dem. Ett alltför frekvent bruk av de senare gör språket stelt. Frekvensen i domarna är hög.

Exempel där ”som”, ”där”, ”då” i stället kan användas:

- Felix har också en bra relation till sina syskon, *vilka* även hjälper till att ta hand om honom. (Hellre: *som*)
- De gärningar *för vilka* S. åtalats är av synnerligen allvarligt slag särskilt mot bakgrund av det påstådda efterföljande scenariot *under vilket* S. själv skulle döda och gräva ner A. (Hellre: De gärningar *som* S. åtalats *för* är av synnerligen allvarligt slag särskilt mot bakgrund av det påstådda efterföljande scenariot *då* S. själv skulle döda och gräva ner A.)
- Särskilt gäller detta rösten på den person *med vilken* A samtalar. (Hellre: ... på den person *som* A samtalar *med*.)

Stela och svårbegripliga fraser

I domar finns också en rad ofta förekommande fraser, som är både stela och för många svåra att förstå. Här följer ett urval med förslag till ersättning:

Så står det alltid i domarna**Kan formuleras mera allmänspråkligt, t.ex. så här****ANFÖRA**

Till stöd för sin talan anför NN ...

NN vill betona (framhålla) ...

Vad NN anfört föranleder ingen annan bedömning

Vad NN framfört ändrar inte domstolens uppfattning ...

Vad NN anfört vinner inte stöd av ...

Vad NN framfört (sagt) stöds inte av ...

BIFALL

Lämna ansökan utan bifall ...

Avslå ansökan

Bestrida bifall till ansökan

Invända mot/motsätta sig att ansökan beviljas/anse att ansökan inte ska beviljas

Medge bifall till ansökan

Gå med på att ansökan beviljas/ anse att ansökan ska beviljas

EFTERGE

Efterge/eftergift

efterskänka/(omformulering
i stället för *eftergift*)

FRÅGA

Fråga är om...

Det är fråga om ...

Fråga uppkommer härefter ...

Nästa fråga är ...

FÖRORDNA, FÖRPLIKTA

Förordna att vården
enligt LVU skall beståbesluta att X ska fortsätta att få
vård enligt LVU

Med föreskrift för NN att ...

med villkoret att NN ...

Tingsrätten förpliktar NN
att till Y utge x krTingsrätten beslutar att NN ska
betala x kr till Y

GE VID HANDEN

ger utredningen i målet vid handen

visar utredningen

HINDER, HÅLLAS FÖR VISST

utan hinder av att ...

trots att, även om

det får hållas för visst att
NN insett attX-rätten är övertygad om att
NN insett att

I

I vart fall

I varje fall, åtminstone,
i vilket fall som helst

I anledning härav

Med anledning av detta

Inhibition

att beslutet tills vidare inte ska
verkställas

JÄMTE

Betala x kronor jämte ränta

Betala x kr plus/och ränta ...

LAGRUM

Lagrum Tillämpliga bestämmelser

MEDGE

Medges rätt till ... Få rätt till ...

Medge befrielse från ... Befria någon från ...,
någon får slippa ...

OGILLA, OSTRIDIGT

Åtalet ogillas NN frikänns (eller annan
Käromålet, talan etc. ogillas konkret formulering)
(en konkret formulering om
vad domslutet innebär, t.ex.
Rätten beslutar att NN ...)

I målet är ostridigt ... Parterna är överens om/är inte
oense om ...

PÅFÖLJD, PÅKALLA , PÅ SÄTT ...

Vid påföljd att Med risk för att
... på sätt (åklagaren angivit) ... på det sätt som, så som
åklagaren angett

Rätten finner att fängelsestraff Rätten anser inte att det är
inte är oundgängligen påkallat absolut nödvändigt med
fängelsestraff, att det finns ett
absolut krav på fängelsestraff

STANNA PÅ STATEN

... skall stanna på staten ... staten ska betala, ska staten
stå för

U

Underrättelse meddelande, information

Undgå betalningsansvar slippa betala, slippa sin
skyldighet att betala

Utevaro frånvaro

30. Används korta och klara prepositioner i stället för de långa och vaga *angående, avseende, beträffande, gällande, rörande ...*?

Domsspråket utmärks av en förkärlek för långa, vaga prepositionsuttryck som *angående, avseende, beträffande, gällande, rörande*. Ofta kan de bytas ut mot korta och klara prepositioner som *på, för, till, av, om*.

- Välj alltså vanliga, korta prepositioner. Sambanden mellan ord och uttryck blir tydligare med de korta prepositionerna och texten flyter på bättre.
- Är du osäker på vilken preposition som ska användas till ett visst ord, slå upp ordet i frasordboken *Svenskt Språkbruk*, utgiven av Svenska språknämnden och Norstedts Ordbok, 2003.

Exempel:

Skriv inte

Beträffande frågan avseende skattetillägg gör X-rätten följande bedömning.

Skriv i stället

I frågan om skattetillägg gör X-rätten följande bedömning.

- Kontrollera också om domen innehåller ord som *förevarande, ifrågavarande, föreliggande*. De ger ett stelt och byråkratiskt intryck och bör bytas ut mot pronomen som *denna, detta, den här, det här* eller rent av bestämd form: *ifrågavarande utredning = utredningen, i nu förevarande mål = i detta mål*.

31. Förklaras fackord och förkortningar som måste vara med i domen?

I domar finns fackord och förkortningar från olika fackområden, alltefter ämnet för domen. I vissa mål kan det förmodligen vara så att parterna är väl bevandrade i den terminologi som används i deras dom – de har lärt sig den under ärendets gång. Men det kan också vara så att fackord och förkortningar blir ett hinder.

Många fackord och förkortningar kommer från lagstiftningen på det juridiska området. De fungerar troligen utmärkt för rätts-

väsentet i sin helhet, oberoende av instans. Men de fungerar sämre för lekmän som parterna ofta är.

Tänk därför efter:

- **Vilka fackord måste absolut användas i domen och hur kan de då förklaras för läsarna?**
- **Förklaras nödvändiga förkortningar första gången de används i texten?**

I texter som vänder sig till icke-experter brukar man förklara nödvändiga fackord och förkortningar i sitt sammanhang och dessutom i en ordlista som läggs efter innehållsförteckningen.

Exempel på hur fackord kan förklaras i löptexten:

- Tredskodom (innebär att den som inte kommit till domstolen/som inte svarat skriftligen förlorar målet)
- Återvinning av tredskodom (innebär att man kan begära att målet tas upp på nytt – ansöka om återvinning)
- Presumtion (är ett antagande om ett visst faktum eller förhållande).
- Rekvisit (är en förutsättning för att en gärning ska kunna vara ett brott)
- Inhibition (innebär att beslutet inte får verkställas)
- Undanröja (innebär att domstolen beslutar att ett avgörande från t.ex. en myndighet inte gäller)
- Beslag (beslut att ett föremål ska tas om hand med tvång)
- Åtalsunderlåtelse (innebär att åklagaren beslutar att det inte blir något åtal)
- Vinning (innebär förtjänst/förmån/fördel – beroende på sammanhanget)

Exempel på hur förkortningar introduceras i löptexten:

- lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)
- Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL),
- sjukpenninggrundande inkomst (SGI)
- sjukdomen kolon irritabile, dvs. känslig tarm eller IBS (Irritable Bowel Syndrome)

32. Undviks fackjargong som använts av tidigare instanser?

När underliggande texter från t.ex. socialnämnder och vårdinstitutioner ska refereras i domen är det lätt hänt att man använder samma fackjargong som finns i dessa texter. Tänk på att sådan fackjargong kan bidra till att parterna känner sig mera som ett "fall" än som enskilda individer.

Även den juridiska fackjargongen kan bidra till att språket uppfattas som högtravande och svårbegripligt. Se även kommentaren till fråga 30.

➤ Undvik därför alltför utpräglad fackjargong och använd ett begripligare och neutralare språk.

Exempel på fackuttryck och fackjargong i bland annat LVU- och socialförsäkringsmål:

- Det var inte bra att socialnämnden lyfte ut A från en strukturerad miljö såsom hemmiljön.
- Eftersom A:s och B:s föräldraförmåga inte har räckt till ... deras föräldramandat är undergrävt.
- Tillståndet fluktuerar emellertid och har blivit värre de senaste åren. När han träffat E har han bedömt att arbetsförmåga inte funnits. R:s utredning anger att E har en restarbetsförmåga.
- Samtliga 18 triggerpunkter för fibromyalgi är signifikanta.
- Försäkringskassan bedömer att de påfrestningar som NN åberopat i arbetet inte har varit av sådan extraordinär arbetsbelastning eller arbetssituation som krävs för att kunna godta skadlig inverkan enligt arbetsskadeförsäkringen. - - - Halva hans arbetstid ägnades åt kundmottagning där han tog emot kunder med mycket ilska och frustration vilket ytterligare påskyndade det negativa utfallet i hans arbetssituation.
- (En mamma): Hennes dotter är 13 år gammal... Dottern är inte så gammal varken kroppsligt eller mentalt att hon skulle vara utåtagerande eller morbid.
- Han avaktualiserades från arbetsförmedlingen den ... på grund av sjukdom.
- Bloddroppar härröriga från N.N. har anträffats ...

Exempel på juridisk fackjargong:

- Då NN underlåtit att inkomma med svaromål har tingsrätten meddelat ...
(Skriv hellre: Eftersom NN inte svarat (låtit bli att svara) har tingsrätten meddelat ...)
- På grund av utgången i ansvarsdelen skall NN förpliktas utge skadestånd.
(Skriv t.ex.: Eftersom NN är skyldig till ... ska han betala skadestånd.)
- ... med särskild föreskrift om att NN skall underkasta sig det behandlingsprogram som kriminalvården föreskriver.
(Skriv t.ex.: Med särskilt villkor om att NN ska genomföra det behandlingsprogram som kriminalvården bestämmer.)
- Uppgifterna saknar tillförlitlighet ...
(Skriv t.ex.: Uppgifterna är inte tillförlitliga ...)
- Vad TR förordnat om sekretess skall alltjämt gälla, såvitt därigenom förordnats att sekretessen skall bestå för de uppgifter som förebragts vid förhandling inom stängda dörrar ...
(Skriv t.ex.: Vad tingsrätten beslutat om sekretess ska fortsätta att gälla för de uppgifter som lämnats eller hänvisats till vid förhandling inom stängda dörrar ...)

Stavning och språkriktighet**33. Är domen korrekturläst så att den inte innehåller felstavade ord eller andra språkfel?**

Korrekturläs din text. Ta gärna hjälp av ett rättstavningsprogram eller annat textkontrollprogram. Eller låt någon kollega läsa texten. Tänk på att skrivfel och slarvfel minskar tilltron till domstolen.

Du kan också få hjälp och inspiration från **böcker** och **webbplatser**.

Webbplatser

Språkrådets webbplats: www.sprakradet.se

- Språkrådet ger råd och upplysningar i språkfrågor och ansvarar också för klarspråksarbete. På webbplatsen hittar du bland annat litteratur i språkvårdsfrågor och svar på vanliga frågor. Under ”klarspråk” hittar du även Klarspråkstestet för beslut och Klarspråkstestet för rapporter.

Språkvårdsportalen: www.svenskaspraket.nu

- Detta är en samlingsportal för de språkvårdande organen i Sverige. Här finns länkar till dessa, bl.a. terminologiorganen i Sverige.

Regeringskansliets språkexperter: www.regeringen.se/klarsprak

- Här hittar du de handböcker som Statsrådsberedningen gett ut för utformningen av Regeringskansliets texter.

Böcker*Ordböcker*

Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (SAOL), 13 uppl. Norstedts Ordbok 2006

- Standardverket för svensk stavning och ordböjning.

Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser, Norstedts Ordbok 2003

- Ger svar på frågor om hur ord kombineras.

Skrivregler, skrivråd och grammatik

Myndigheternas skrivregler (Ds 2004:45). Fritzes, 6 uppl. 2004

- Innehåller de skrivregler som rekommenderas för den offentliga förvaltningen.

Språkriktighetshandboken, Svenska språknämnden, Norstedts Akademiska Förlag, 2005.

- Kan man skriva ”större än mig”? Denna och många andra språkriktighetsfrågor behandlas i boken.

Hultman T., **Svenska Akademiens språklära**, Norstedts 2003

- En populärt skriven översikt över svenskans grammatik.

Skrivråd för myndighetstexter

Gula boken. Handläggning av ärenden i Regeringskansliet. (Ds 1998:39)

Innehåller en formulärsamling med exempel på hur regeringens och Regeringskansliets beslut utformas.

Myndigheternas föreskrifter. Handbok i författningsskrivning. Ds 1998:43, 2 uppl. Statsrådsberedningen, 1998.

Några riktlinjer för författningsspråket. PM 1994 (2 uppl.). Statsrådsberedningen, 1994.

Språk och struktur i domar och beslut. Domstolsverket, 2006, 2 uppl.

- Ger råd om hur domar och andra texter från domstolarna bör utformas så att även parterna förstår dem. Finns på Domstolsverkets intranät på adressen
<<http://intranet.dom.se/templates/DVPublicationSearch18094.aspx>>.

Svarta listan. Statsrådsberedningen PM 2004:1

- En lista över ett antal ord och fraser som har bytts ut i författningsspråket och vad de ersatts med.

Domens uppställning och yttre utformning

34. Är beslutsfattarna angivna, och anges det om domen är enhällig eller ej?

Se till att domen är formellt riktig. Domare och nämndemän ska finnas angivna och det bör framgå av domen om den är enhällig eller ej. Om skiljaktig mening förekommit, ska det anges i domen.

35. Följs anvisningarna för domars formella och grafiska utformning (uppgifter i sidhuvud, teckensnitt och teckenstorlek, marginaler, radavstånd m.m.)?

Tänk också på den formella och typografiska utformningen, som har betydelse för om texter ger ett professionellt intryck eller ej. Om det finns anvisningar för detta på din domstol, följ dem.

**MÄLARDALENS
HÖGSKOLA**

Akademien för utbildning, kultur
och kommunikation

Svenska i teori och praktik 4
HSV Uppsats 15 hp
Vt 2008

Svåra ord i domar

**Förstår vanliga människor innebörden av
juridiska domar?**

Ulrika Ekman Öst

Handledare: Ann-Margret Sandbäck
Examinator: Eva Sundgren

Sammandrag

Min studie handlar om ordförståelse, om den vanliga människan, som inte är utbildad i juridik, förstår vad som skrivs i juridiska domar. För att nå mitt syfte har jag utfört en enkätundersökning i ordförståelse och en litteraturstudie. I den tredelade enkäten fick informanterna svara på om de dels förstod ett antal presenterade ord (ingen förklaring krävdes) och dels förklara vad ytterligare ett antal ord betydde. De 35 orden, både juridiska fackord och allmänt svåra ord, är tagna ur autentiska domar. Informanterna består av 71 "vanliga" människor från Eskilstuna i åldern 19 till 65 år, som inte är utbildade i juridik. För att kunna göra en jämförelse mellan två kategorier har jag från undersökningens början två grupper av informanter; *Yrkes-* och *Studentgruppen*. Undersökningen visar genomgående att *Yrkesgruppens* kunskapsnivå är bättre än *Studentgruppens*, trots att *Yrkesgruppen* genomsnittligt har lägre utbildning. En teori värd att utforska är om ålder bidrar till ett högre resultat, eftersom *Yrkesgruppen* med 36,5 år i medel är äldre än *Studentgruppen*, som har en medelålder på 27 år. För att studera sambandet ålder och ordförståelse delade jag in alla informanter i två åldersbaserade grupper, som jag kallar *Unga* och *Äldre*. I den åldersrelaterade undersökningen bekräftas återigen det faktum att de äldre är bättre i ordförståelse. Jag har även undersökt vad informanterna uppger att de förstår jämfört med den aktiva ordförståelsen. Överlag har informanterna uppgivit att de förstår fler ord jämfört med godkända svar, vilket bland annat kan förklaras med överrapportering (Thelander 1983). I litteraturundersökningen fann jag delade meningar beträffande myndighetsspråk: De som uppskattar fackspråkets precision och tyngd, samt de som förkastar det högtidliga och menar att obegripliga texter leder till språkklyftor i samhället. Min undersökning visar att 51 % av orden i juridiska domar förstås av vanliga människor och att ålder är avgörande för ett bättre resultat i ordförståelse.

Innehållsförteckning

1	Inledning	72
1.1	Obegripliga texter.....	72
1.2	Syfte och frågeställningar.....	73
1.2.1	Språkproblem ett hot mot demokratin.....	74
1.3	Uppsatsens disposition	74
2	Fackspråkets framväxt – historik.....	75
2.1	Svenska som urkundsspråk	75
2.2	Myndighetsspråk	76
2.2.1	Kanslistilen	76
2.2.2	Fackspråk	77
2.2.3	Det juridiska språket.....	78
2.3	Skillnad mellan kansli- och fackspråk.....	79
2.3.1	Auktoritet och distans	80
2.4	Kanslisvenskans positiva och negativa egenskaper	81
2.4.1	Substantivsjukan	82
3	Fackspråk och intimisering – två nutida trender i myndighetsspråk.....	82
3.1	Språkliga rekommendationer för ändamålsenliga texter.....	83
3.1.1	Språkliga hjälpmedel i domstolarna	84
3.1.2	Gamla förlagor lever vidare	84
3.1.3	Text efter mottagare	84
3.2	Återhållsam stilutveckling på grund av osäkerhet	85
3.2.1	Exakthet kontra begriplighet	85
3.3	Från auktoritet till informalitet	86
3.3.1	Informaliseringen – en medveten och levande process	87
3.3.2	Intimitet i offentligheten.....	87
3.3.3	Myndigheter i föräldrarollen	88
3.3.4	<i>Du</i> med försäkringskassan	89
4	Forskningsbakgrund	89
4.1	Fria svar i språkbehärskning	89
4.2	Redovisning av svar	90
4.3	Förebygga ordklyfta	90
4.4	Uppmärksamma skillnader i begriplighet	91
4.5	Lagspråk och begriplighet	91

5	Metod och material	91
5.1	Undersökningsmetoder – litteratur och enkäter	92
5.2	Urvalet av informanter	92
5.3	Enkätens utformning.....	93
5.3.1	Svarsmodell med variation	93
5.4	Urvalsmetod av ord och meningar.....	94
5.5	Tolkning av svar	95
6	Resultat	95
6.1	Beskrivning av urvalsgrupperna	96
6.2	Enkätens första del: Hur informanten upplever sig förstå ordet	97
6.3	Enkätens andra del: Förklara med egna ord	98
6.4	Enkätens tredje del: Ange rätt synonym	101
6.5	Ålder som tänkbar variabel.....	103
6.6	Åldersfördelning i enkätens första del.....	104
6.7	Åldersrelaterade svar i enkätens andra del: Förklara med egna ord.....	105
6.8	Åldersrelaterade svar i enkätens tredje del: Kryssa för rätt synonym	106
7	Diskussion och resultat	106
7.1	Hela gruppens totala ordförståelse	107
7.2	Resultat i ordförståelse – med och utan självuppskattade svar.....	107
7.3	Vad informanten uppger jämfört med godkända svar	107
7.4	Aktiv ordförståelse	108
7.4.1	Feltolkningar med konsekvenser.....	109
7.5	Självuppskattade resultat i jämförelse med verklig ordförståelse	109
7.5.1	Optimistiska resultat – om informanten själv får välja	110
7.6	Ålder som variabel	110
7.7	Utbildningsnivå och ordförståelse	110
8	Avslutning	111
8.1	Delade meningar om ändamålsenliga texter	111
8.2	Drygt hälften av orden förstås	111
8.3	Avslutande kommentar	112
	Litteraturförteckning	113

Bilagor

Bilaga 1	Enkät	116
Bilaga 2	Ordförklaringar till enkätens första del	120

Tabeller

Tabell 1	Beskrivning av urvalsgrupperna.....	96
Tabell 2	Procentandelar angivna svar per ord och grupp	97
Tabell 3	Procentandelar informanter som kan förklara med egna ord.....	99
Tabell 4	Ange rätt synonym.....	102
Tabell 5	Åldersindelning av hela urvalsgruppen	104
Tabell 6	Ålder i relation till angiven ordförståelse i enkätens första del.....	105
Tabell 7	Korrekta svar per åldersgrupp i enkätens andra del.....	105
Tabell 8	Korrekta svar per åldersgrupp i enkätens tredje del.....	106

1 Inledning

Vi omges ständigt av ord. Språk som används i offentliga texter kan ofta upplevas svårtolkat och texter med ett alltför invecklat språk kan leda till problem. I min studie undersöker jag svåra ord i domar, hur väl en vanlig¹ människa förstår innebörden i vad som skrivs. Är det en självklarhet att den språkliga kommunikationen fungerar oproblematiskt och att vi uppfattar de ord som riktas till oss korrekt? Debatten om domstolsspråket är inte ny, utan språket i myndigheternas texter har debatterats länge och kritiska artiklar har skrivits där man ifrågasätter det obegripliga och krångliga språket i beslut och utredningar. I debatten förekommer två läger: å ena sidan de som är positiva till fackspråk och menar att det är svårt att undvika fackspråk på grund av dess precision, tyngd och prestige – å andra sidan de som anser att myndighetstexter är tunga, obegripliga och skapar klyftor i samhället och menar att alla medborgare i ett samhälle bör kunna vara delaktiga genom att förstå vad som skrivs i myndigheters texter.

1.1 Obegripliga texter

Att en text anses obegriplig och svår kan ha flera orsaker, som till exempel grammatiskt tunga meningsbyggnader med långa vänsterfundament, tillsammans med speciella fackord och allmänt svåra ord. Min undersökning handlar specifikt om ordförståelse och där är Nils Frick och Sten Malmström föregångare med sin undersökning *Språkklyftan* (1978). De har undersökt hur ord förstås och missförstås, genom att mäta hur ett urval människor uppfattar ord när de läser eller hör dem. Att undvika komplicerade ord i domar och beslut kan däremot vara svårt, men om språket i lagar och andra domstolsbeslut, liksom hela det officiella språket, så långt som möjligt närmar sig den nutida svenska sakprosan med ett begripligt språk, blir texterna mer tillgängliga för allmänheten – utan att de därför behöver mista något i klarhet och uttrycksfullhet.

En aspekt som dock är värd att uppmärksamma är om omskrivna och förenklade texter, där svåra fackord är utbytta mot enklare ord tillsammans med längre förklaringar, är lika exakta som de med fackord? Upplevs texterna som mer tillgängliga på grund av detta,

¹ Uttrycket *vanlig människa* används här i bemärkelsen en person som inte är utbildad i juridik.

eller leder långa förklaringar endast till att de förlorar sin exakthet? Om man endast konstruerar en otydlig text genom att undvika fackord, går man miste om det huvudsakliga ändamålet: att nå fram med budskapet till mottagaren. Om fackord således är en förutsättning för en entydig text leder det osökt vidare till nästa fråga: Går det att både vara exakt och samtidigt begriplig? Det borde naturligtvis vara en självklarhet eftersom både den enskildes tillvaro och hela samhällets funktion är beroende av att de språkliga förbindelserna mellan myndigheter och medborgare fungerar störningsfritt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med mitt arbete är att ta reda på om den så kallade vanliga människan, som kan tänkas möta det juridiska språket, förstår innebörden i juridiska domar. Förstår en vanlig människa som kommer i kontakt med det juridiska språket vad som skrivs i domarna? En följdfråga är om det är meningen att en juridisk dom ska vara begriplig för medborgaren?

Människor med skiftande bakgrund möts i en domstol och att språkligt kunna mötas på lika villkor är ett naturligt önskemål. Tyvärr vittnar lekmän om att domstolarnas språk kan vara ålderdomligt och svårbegripligt (*Språket i domar och beslut* 1987). Kritik som förekommer går ut på att domar och beslut skrivs på ett språk som ibland är omöjligt att förstå för andra än jurister. Ett av skälen till att domar och beslut kan vara svårbegripliga är att de har flera adressater; de är inte bara avsedda att läsas av enskilda parter utan även av personer som arbetar inom rättsväsendet. Ofta tyder domarnas språkdräkt på att hänsynen till de senare dominerar (*Språket i domar och beslut* 1987). Domarna utformas alltså för att förstås av läsare som väl känner till juridisk terminologi.

Med detta som utgångspunkt kommer jag i min uppsats att föra en diskussion om hur väl den vanliga människan förstår innebörden av juridiska domar. För att nå mitt syfte och för att få svar på mina frågor har jag utfört en enkätundersökning i ordförståelse, där 71 vuxna personer har svarat på frågor om 35 svåra ord, både juridiska fackord och allmänt svåra ord, plockade ur autentiska domar. Dessutom undersöker jag om utbildning och ålder har någon relevans för graden av ordförståelse.

1.2.1 Språkproblem ett hot mot demokratin

Frick & Malmström (1978) som har utfört den ovannämnda studien i ordförståelse menar att brister i språkförmågan hindrar många från att utveckla inneboende möjligheter och drar det hela till sin spets genom att påstå att skillnader i språkform och språkbehärskning drar upp svåröverstigliga klassgränser i samhället, vilket leder till en språkklyfta som skapar problem i samhället. De förklarar att den språkliga kommunikationen är ett kärnproblem för demokratin, för hur ska information nå fram till alla som inte behärskar det vedertagna uttryckssättet? Likt Frick & Malmström anser Margareta Westman (1980:5) att språkproblem i samhället kan leda till demokratiska problem:

I ett samhälle som vårt där vi betraktar myndigheterna som demokratiska verktyg och där vi har en offentlighetsprincip, i ett sådant samhälle måste myndigheter och medborgare kunna förstå varandra.

I en rapport från Språkvårdsprojektet *Visst går det att förändra myndighetsspråket!* (Åsa Wedin 1993:55) förklaras att svåra ord som exempelvis *beneficium* inte är det farligaste att använda, eftersom det är så pass svårt att läsaren måste slå upp det. Faran är däremot de ord som läsaren tror sig veta. Åsa Sahlquist (1984:27) uppmärksammar i *Språkballongen* hotet mot den kommunala demokratin på grund av ett obegripligt språk – och menar att det dessutom får allmänheten ”[...] att börja misstro sina tjänare”.

1.3 Uppsatsens disposition

Uppsatsen är disponerad i åtta kapitel. Efter inledningskapitlet med presentation av syfte och bakgrundsinformation, behandlas i kapitel 2 historik. Det offentliga språkets framväxt beskrivs och termer som myndighetsspråk, kanslistil, fackspråk och det juridiska språket förklaras. I kapitel 3, *Fackspråk och intimisering*, behandlas nutida trender i myndighetsspråket som informalisering och språkliga rekommendationer för ändamålsenliga texter. I kapitel 4, *Forskningsbakgrund*, presenterar jag en tidigare undersökning utförd av Nils Frick och Sten Malmström. Jag visar hur de gick till väga i sina studier och redovisar även deras resultat. I kapitel 5, *Metod och material*, redogör jag hur min undersökning gick till, hur enkäterna är utformade och vilken litteratur jag har använt. Under

rubriken 6 *Resultat* redovisar jag resultat från min enkätundersökning med tabeller, för att sedan diskutera dem i kapitel 7 *Diskussion av resultat*. Slutligen avrundar jag uppsatsen med en sammanfattning i kapitel 8 *Avslutning*.

2 Fackspråkets framväxt – historik

I *Svenska medeltidsbrev* förklarar Inger Larsson (2003:213) att rättsväsendet började skriftfästa sina handlingar redan under 1200-talet första hälft och från mitten av 1300-talet bjöd lagen att alla domar skulle skrivas på svenska, vilket ökade kraven på den läs- och skrivkompetens som skulle finnas vid våra rättsinstanser. När svenskan i lands- och stadslagen säkrades som rättsväsendets urkundsspråk, var skriftliga dokument på väg att bli en del av rättsprocessen. Att lagen nu föreskrev att samtliga domar skulle skrivas ner och dessutom skrivas på svenska innebar att vi kan få en uppfattning om vilka domar som faktiskt nedtecknades vid tingen och hur folk i de olika landsändarna konfronterades med skriftsamhället (Larsson 2003:81). Möjligheterna var visserligen inte de bästa för bevarandet av urkunder med något bestående värde, men några få diplom som dokumenterar domar finns dock bevarade.

2.1 Svenska som urkundsspråk

Den mest betydelsefulla enskilda insatsen för etableringen av svenska som urkundsspråk bör dock ha varit Magnus Erikssons lagstiftning i mitten på 1300-talet. Enligt Larsson (2003:83) var den avgörande skillnaden efter landslagens införande att den dömde själv kunde få ta domen i sin hand, uppsöka någon läskunnig och be att få den uppläst på svenska närhelst han ville om han inte själv kunde läsa. Kompetensen var hög, såväl juridisk som språklig hos den utfärdare eller skrivare av domen, eftersom han för det första skulle förstå vilket samband aktörerna hade med varandra, vilka fakta i redovisningen som var viktigast och hur de tidigare urkunder som förevisades och åberopades vid den muntliga förhandlingen hängde samman. Utfärdaren skulle för det andra skriftfästa och referera vad som försiggått på ett sammanhängande och för eftervärlden begripligt språk. Larsson (2003:157) anser att många

av de urkunder som utfärdats visar på en jämförelsevis hög kompetens att förstå och strukturera ett innehåll av rättslig karaktär.

2.2 Myndighetsspråk

En term som frekvent förekommer i litteraturundersökningen är ordet *kanslisvenska* eller *kanslispråk*, vilket jag ska förklara närmare innan jag påbörjar redogörelsen av min undersökning. *Det offentliga språket*, som är en övergripande term och där kanslisvenskan inryms, är en stilart som enligt Bertil Molde & Margareta Westman (1975) används i skrivelser, blanketter och trycksaker. Den härstammar från statliga och kommunala myndigheter och institutioner. Birger Liljestrand (1993:116) urskiljer i det offentliga språket fyra huvudkategorier: *Det gamla lagspråket*, *Kanslisvenska*, *Krångelsvenska* och *Funktionell brukssvenska*. Kanslisvenskan har till skillnad mot det gamla lagspråket fortlevt ända in i vår tid.

2.2.1 Kanslistilen

Ordet *kansli* kommer av medeltidslatinet *cancelli*, som betyder ”inhägnad avdelning i en ämbetslokal, speciellt en domstolslokal” (Bergman 2005:204). Den personal som satt innanför *skranket* utbildade tidigt ett fast framställningssätt, ett så kallat skråspråk med särskilda formler och vändningar som strängt iakttogs och fortplantades till andra skrivare i samma situation. Traditionen lever fortfarande kvar, något som visar sig i satsbildning och framförallt ordval (Bergman 2005:204).

Vårt kanslispråk – våra myndigheters språk – från medeltiden och framåt har många egenheter som härstammar från tyskans kanslier, till och med från romerska kanslier (Bergman 2005:204). Översättningslån från latinets, vanligen genom tysk förmedling, är också andra ”juridiska pronomen” till exempel former som *göra veterligt* (notum facere) och *handhava* (manu tenere). Ett gammalt mönster som ligger till grund för kanslistilen är passivformer, substantivformer (naket substantiv) som *ytttrande* och fackord som *delgivning* och *föreläggande*, som är komponenter i en juridisk-byråkratisk stil (Peter Cassirer 2003:99).

Ulf Teleman & Anne Marie Wieselgren (1980:98) menar att kanslisvenskan är mycket enhetlig och präglad av sina allmänna och

historiska förutsättningar. De förklarar den i egenskaper som opersonlig, konservativ, försiktig, entydig och koncentrerad. Med *opersonlig* menar Teleman & Wieselgren att det inte bara är den som har ”hållit i pennan utan hela den myndighet han representerar som står för texten” och även att stilen inte varierar efter mottagare, oavsett om det är hela svenska folket eller en annan myndighet som är adressat – stilen är lika opersonlig som avsändaren. Med *konservativ* menas en fast etablerad och gemensam stil, som är praktisk att behärska, eftersom författaren inte behöver välja nya formuleringar, utan har tillgång till en uppsättning syntaktiska klichéer. Objektiviteten betonas däremot i försiktiga underdrivande² satsadverbial som *rimligen*, *sannolikt*, och i verb som *synes* och *förefaller*. Värderingar ska undertryckas – känslöbetonade överdrifter är bannlysta. Teleman & Wieselgren förklarar vidare att kanslispråket strävar efter *entydighet* med maximal kompression vilket visar sig i nominalsatser istället för fulla satser, sammansättning istället för ordgrupp och slutligen hög abstraktionsnivå.

Även Erik Wellander (1948:56 ff) definierar termen som en stilart med strängt opersonlig hållning och där värdeomdömen konsekvent undviks. Wellander menar att kanslispråket kännetecknas av ett stort antal egna ord och vändningar, men undviker ord och uttryck som innebär ett känslomässigt ställningstagande (som *kärra* och *pys*), och även slanguttryck och språkliga nyheter, eftersom det enligt Wellander kan äventyra språkets allvar och värdighet. Dessutom förekommer ålderdomliga formord som *huruvida*, *enär*, *eljest* och *därest*. Liljestrand (1993:121) förklarar att kanslisvenskan har en förkärlek för långa ord.

2.2.2 Fackspråk

Kanslisvenskan består i sin tur av olika fackspråk, som Britt Backlund (2004:65) förklarar som:

[...] språklig variant som används vid kommunikation inom ett visst verksamhetsområde och främst utmärks av en uppsättning unika facktermer eller av specialbetydelse hos allmänspråkliga ord.

Själva *begreppet* fackspråket är problematisk eftersom det inte finns någon entydig och klar definition anser Marianne Nordman (1992:18), men förklarar det ändå som ett språk som används i

² Definition enligt Teleman & Wieselgren.

kommunikationen mellan två specialister inom samma område, då de talar om detta specialområde. Problem kan uppstå när till exempel specialisten fortsätter att använda samma fackspråk fast med en vanlig människa, som Backlund exemplifierar med situationen läkare och patient, eller när experter från *olika* specialområden möts. Enligt Christer Laurén (1993:13) uppstår här information utan kommunikation. Laurén menar vidare att man måste underlätta varandras förståelse genom att inte använda sina fackspråk oförändrade.

Backlund (2004::65) anser också att invecklade satskonstruktioner, substantiveringar och brist på konkretion kännetecknar fackspråket, vilket är egenskaper som ofta används som ett maktspråk för att hindra förståelse, något som Backlund påstår ofta inträffar när en läkare talar till en patient och använder medicinska termer. Att texterna kan bli besvärliga forskningsobjekt beror på att de inom sig rymmer olika språkbruk och praktiskt i olika schatteringar knutna till olika fackområden (Nordman 1992:28). Olika specialområden använder olika språkbruk och vetenskapsspråk utgör alltså endast en sektor av fackspråk och juridiskt en annan. Nordman (1992:22) förklarar vidare att en större och mer heterogen kategori med termer i praktiskt funktionella språk återfinns i yrkesgrenarna och i hantverkarnas och fritidssysselsättningarnas språkbruk. Stig Nilsson (1987:21) uttrycker däremot en desto klarare definition beträffande fackspråket genom att poängtera det typiska kännetecknet som *precist*: ” [...] det ska inte ge möjlighet till miss-tolkning”.

2.2.3 Det juridiska språket

Ett av fackområdena är det juridiska språket, som Louis de Geer (Bergman 2005:201) redan 1853 beskriver i sin bok *Om den juridiska stilen*:

att den rätt kraftiga och värdiga lagstilen är företrädesvis tydlig, kort, allvarsam, ren och oprydd, där tydlig innebär otvivelaktiga entydiga ord, kort att man inte använder längre eller fler ord och formuleringar än nödvändigt. Allvarsam betyder att lekfull inte passar i sammanhanget, ren att svenska ord ska användas och slutligen oprydd som betyder att djärva bildliga uttryck inte passar till stilen.

Ulf Jensen, Staffan Rylander & Per-Henrik Lindblom (2006:13) anser att det är problem med definitionen av termen: Det finns inte

något entydigt begrepp som utmärker juridikspråket, utan det består av flera variationer som kan hänföras till olika funktionella sammanhang, till exempel författningstext, rättegångsinlagor och domar eller beslut av förvaltningsmyndigheter. De förklarar ändå att det mest väsentliga särdraget för det juridiska fackspråket är att det inte bara har funktionen att kommunicera ett tankeinnehåll, utan att skriftspråket också är juristens redskap i yrkesutövningen; "[...] det enda juristen har för att nå ut och förmedla kunskap" (Jensen, Rylander & Lindblom 2006:13). Det innefattar å ena sidan ett krav på saklighet, tydlighet och frihet från risker för missförstånd, å andra sidan ett fackspråk med speciella termer och uttryckssätt, svårt att förstå för andra än de invigda (*Språk och struktur i domar och beslut* 2005). Juridiska texter är jämfört med andra fackspråk mycket termtäta. Många termer ser ut som allmänspråkliga men har en specifik juridisk-teknisk innebörd (Jensen, Rylander & Lindblom 2006:14). I *Språk och struktur i domar och beslut* (2005) som är en skrift utarbetad av en arbetsgrupp bestående av anställda vid Domstolsverket och vars första upplaga gavs ut 1999, poängteras just vikten av att domar bör vara avfattade på ett sådant sätt att de är begripliga även för personer som inte har studerat juridik.

2.3 Skillnad mellan kansli- och fackspråk

Ett gemensamt drag som förenar kanslisvenskan med fackspråket är den konservativa inställningen till stilsförändringar, som enligt Liljestrand (1993:121) visar sig i kanslisvenskans högtidliga klingande ordval, ålderdomliga ord som bland andra *jämväl*, *vid äventyr* och *gälda*. Även inom juridikens fackspråk är förändringar sällsynta; här har terminologin vuxit fram som resultat av en utveckling under århundraden (Laurén 1993:79). Eftersom det inte går att definiera fackspråket som en entydig term, förekommer dock skillnader internt, som till exempel inom grenar av teknologi och teknik, som har en mer långt gången internationell standardisering och där det då och då inträffar terminologiska förändringar. Enligt Laurén är begreppsmässiga förändringar inom juridiken endast tänkbara i samband med något så drastiskt som samhälliga revolutioner. Det som däremot *skiljer* kanslisvenska och fackspråk är definieringsaspekten. Medan kanslisvenskans stildrag entydigt beskrivs i flertalet stilistikböcker, som till exempel i Teleman &

Wieselgrens *ABC i stilistik* (1970) och Wellanders *Riktig svenska* (1948) är det desto större problem att definiera fackspråket som en term, eftersom det består av språk från flera specialområden med olika termer och begrepp.

2.3.1 Auktoritet och distans

Vid en jämförelse av kanslisvenska och fackspråk är alltså *auktoritet* en gemensam nämnare, vilket idag upplevs ålderdomligt eftersom pondus som en distansskapande maktfaktor inte längre är relevant för myndigheter. Enligt *Språk och struktur i domar och beslut* (2005) vilar nuförtiden inte tilltron till rättväsendet på auktoritet, utan rationalitet. Medborgarna vill förstå domstol, läkare och andra auktoriteter och är inte beredda att rätta sig efter de besked som ges enbart för att domstolen är domstol, läkaren läkare och så vidare. Domstolens uppgift i det här sammanhanget är att övertyga parterna om domens uppriktighet och att skapa avgöranden som andra kan få vägledning av. Detta kan bara göras om domstolen formulerar begripliga texter.

Varför används då denna svårtillgängliga kanslistil? Hellspong & Söderberg (1996:193) förklarar språklig auktoritet med termer som *auktoritetsmarkörer*, för att ge tyngd åt ett yttrande eller öka just inställningen till ämnet och förståelsen. En mer indirekt variant av auktoritetsmarkörer tillhandahållas av själva språket, stilen, där användandet av facktermer och främmande ord kan leda till slutsatsen att denna person vet vad han talar om.

Det förtroende som en framställning kan väcka genom sin rent språkliga pondus tycks ofta vara ett mål för den talekonst som odlas i våra beslutande församlingar.

(Hellspong & Söderberg 1996:194)

Ett av skälen är att ett opersonligt språk kan medvetet hålla distansen till människor och håller dessutom känslorna på avstånd och skyddar mot den ångest som kan uppstå i kontakten med människor som befinner sig i en svår situation (Wedin:29). Även Liljestränd (1993:117) anser den starka auktoriteten fungerar distansskapande och Wedin (1993:26) förklarar att man använder kanslistilen just för dess opersonliga stil:

Som representant för en myndighet bör man ha pondus i sitt språk och inte låta för vardaglig. Det gäller att sätta sig i respekt hos läsaren.

En ytterligare vanlig inställning är att det är viktigt att visa att man menar allvar: *Folk kommer inte till förhandlingar om man skriver för personligt*, är kommentarer som språkvårdare hör av anställda vid domstolar (Wedin 1993:26). Fördelen med kanslispråket är alltså tonen det anslår: *allvaret*.

2.4 Kanslisvenskans positiva och negativa egenskaper

Förutom tonen – allvaret, som Wedin (1993) påpekar, framhåller Wellander kanslisvenskans egenskaper som *lugn saklighet* och *bestämmdhet*:

Sin styrka har kanslispråket framförallt i den medvetna strävan till lugn saklighet, logiskt skärpa och obetingad tydlighet. Tankeinnehållet genomarbetas till fullkomlig klarhet och bestämmdhet, sovras och befrias från allt ovidkommande och överflödigt samt ordnas efter logiska synpunkter.

(Wellander 1948:57)

Ytterligare ett positivt drag som både förekommer hos kanslisvenskan och fackspråket är strävan mot att vara så *exakt* som möjlig, även om det tar sig uttryck i långa formuleringar och svåra ord, men enligt Stig Nilsson (1987:67) vill fackmannen gärna ha ord som inte leder tankarna åt fel håll.

Svagheter som utmärker kanslisvenskan är långa, invecklade meningar, vidlyftiga ordalag, tunga sammansättningar och omskrivningar som med flera ord kan uttrycka vad som kan sägas i färre (Wellander 1948:58). Wellander påpekar vidare att kanslisvenskan är morfologiskt konservativ, vilket yttrar sig både i frastyper och enskilda ord, vilka med svårighet förstås av vanliga läsare. Wellander framhåller också andra mindre fördelaktiga egenskaper som *stelhet* och *omständlighet*. Likt Wellander påpekar Liljestränd (1993:117) omständligheten, och förklarar det med att eftersom myndigheter vill vara helgarderade blir texten generaliserande och omständlig, som till exempel användandet av juridiska pronomen (en sorts pronomina fraser): *på förevarande område* och *ifrågasvarande beslut*.

2.4.1 Substantivsjukan

Kanslispråkets böjelse för allmänna och abstrakta uttrycksätt yttrar sig särskilt i en stark benägenhet att istället för verb och adjektiv använda avledda substantiv (Wellander 1948:63). Den kanske mest tyngst vägande kritiken mot kanslispråket anser Bergman (2005:209) vara riktat mot just *substantivsjukan*. Det vill säga ett enkelt verb som omvandlas till vad Bergman kallar ett verb-substantiv, och ett nytt predikatsverb tillfogas. Istället för *tillämpas* skriver man *äga tillämpning* och *verkställa utredning av* istället för *utreda*. Enligt Per-Erik Nilsson (1983:31) blir resultatet stela och högtravande meningar, som också blir längre än de behöver vara. Att meningen blir onödigt lång beror på att skribenten är tvungna att stoppa in ett nytt innehållstomt verb. Nilsson (1983:31) jämför meningarna: ”Fastighetskontoret *behöver* nya lokaler” och ”*Behov* av nya lokaler för fastighetskontorets räkning *föreligger*”, där *föreligger* måste till för att få en korrekt och fullständig betydelse i den substantivsjuka meningen. Även objektet *nya lokaler* formuleras mer omständligt på sin plats som bestämning.

I Statsrådberedningens PM *Språket i lagar och andra författningar* (1967) ges klara besked beträffande vilka formuleringar som ska användas. Enligt PM:et (1967:15) ska man *inte* skriva:

- avlägga besök hos
- draga en kostnad av
- erlägga betalning
- framlägga förslag om

utan skriv hellre:

- besöka
- kosta
- betala
- föreslå

3 Fackspråk och intimisering – två nutida trender i myndighetsspråk

Liksom andra redskap måste språket som är domstolens viktigaste redskap – vårdas och utvecklas för att passa tidens krav. Enligt Jensen, Rylander & Lindblom (2006:13) har juristsvenskan en lång

tradition och förändras långsamt. Exempel på ett konservativt drag är att verbens pluralformer försvann från domarna 20 år efter att de avskaffades i allmänspråket. Jensen, Rylander & Lindblom är ändå positiva till det sista decenniets utveckling och anser att mycket har hänt: språket i domar och beslut har förändrats i riktning mot större klarhet och enkelhet. Juristsvenskan har blivit mer lättläst, vilket innebär kortare meningar, omöjliga ord förutom facktermer är bortrensade och förskjutning mot höger i meningsbyggnad har skett. Enligt Gösta Bergman (2005:201) blir gränsen mindre skarp mellan kanslispråk och den allmänna *sakprosan*.³ I den av jurister språkligt mönstergilla rättegångsbalken från 1942, med korta och enkla meningar finns dock fortfarande konjunktiver som *vare, äge* och *förordne* kvar. Men under sextioalet utmärks lagspråket av en utveckling mot sakprosa, där det finita verbet inte längre placeras sist i bisatser, utan lagspråket utvecklas både i ordval och ordföljd mot vad som gäller för vårdad sakprosa (Bergman 2005).

3.1 Språkliga rekommendationer för ändamålsenliga texter

Det juridiska fackspråket har kritiserats för sin svårförståelighet och hjälpmedel har utarbetats för att skapa ett begripligare författningsspråk (Laurén 1993:42). I en lista som Statsrådsberedningen ger ut, kallad *Svarta listan*, finns rekommendationer om att ord och fraser som anses stela och ålderdomliga ska bytas ut när det görs sakliga ändringar i äldre författningar (Wedin 1993:35). Under 80-talet har föråldrade fackuttryck bytts ut: *lända till efterträdelse* mot *tillämpas* eller *gäller*, *förebringa uppgifter* mot *lämna uppgifter*. Laurén (1993:42) förklarar vidare att Svensk Juristtidning under ett par år in på 1980-talet förde en debatt om de nakna substantiven: det vill säga substantiv i obestämd form singularis utan artikel (ett gammalt mönster som ligger till grund för kanslistilen, jämför s. 6, kap. 2.2.1) som statsrådsberedningens språkexperter bestämt motsätter sig användningen av. Laurén konstaterar dock att traditionen återigen har fått övertag – de nakna substantiven förekommer fortfarande i nyare författningstexter.

³ Det normala opersonliga skriftspråket, varken skönlitterärt eller kanslispråk, (definition hos Malmström/Györki, 2007).

3.1.1 Språkliga hjälpmedel i domstolarna

Att vara språkbevarare är inte domstolarnas uppgift, men väl att vara vårdare av ett språk i ständig utveckling. I skriften *Språk och struktur i domar och beslut* (2005) ges råd och förslag på hur anställda vid domstolen språkligt kan formulera sig begripligt. Skriften betonar vikten av att i språkarbetet i en domstol låta en arbetsgrupp inventera mallbeståndet. I domstolarna har man i alla tider använt sig av mallar som hjälpmedel, vilka också har blivit mer lättanvända i och med datoranvändningen. Att använda lättillgängliga och centralt framtagna mallar, som passar mindre bra för just det egentliga fallet, är inget skriften rekommenderar – tvärtom: *Språk och struktur i domar och beslut* råder att helt frigöra sig från mallen och skriva på ett sätt som är anpassat för det aktuella fallet. Det finns inget sätt att utforma domskäl⁴ som är bra i alla situationer, utan man måste laga efter läge och följa sitt eget omdöme. Riktlinjer ges ändå – med utgångspunkt i att läsaren skall förstå hur domstolen resonerat.

3.1.2 Gamla förlagor lever vidare

En viktig aspekt är nödvändigheten att varje myndighet fortlöpande moderniserar språket i sina texter och gör dem ändamålsenliga. Men vad är då orsaken till att språket i offentliga texter inte alltid är ändamålsenligt? Åsa Sahlquist i *Språkballongen* (1984:41) beskriver med målande bilder att ord och fraser lever vidare från text till text "[...] genom smitta" – och att skrivaren arbetar utifrån förlagor, som går tillbaka på ännu äldre förlagor: "Orden och fraserna klibbar sig fast" och att "[...]skrivaren inte ser några skäl att undvika de ålderdomliga orden". Sahlquist (1984:41) menar att förlagorna förenklar arbetet; skrivaren tar bara över färdiga ord och fraser.

3.1.3 Text efter mottagare

Enligt Margareta Westman (1980:14) är en orsak att de som skriver ofta glömmet bort vem som är mottagare. Även om man vänder sig till fackfolk bör man inte ta för givet att de är fackmän på just det

⁴ Resonemanget bakom domslutet (*Språk och struktur i domar och beslut* 2005).

speciella område som texten berör. Westman råder vidare att alltid försöka sätta sig in i mottagarens situation, och om det uppkommer missförstånd bör man utreda i vilken mån det beror på att man har uttryckt sig otydligt. Även Torsten Gustafsson (1984:27) är inne på samma linje och uppmanar skrivaren att ändra inställning: ”Det gäller att mer tänka på läsaren än på oss själva”.

3.2 Återhållsam stilutveckling på grund av osäkerhet

Att osäkerheten är stor vad gäller det ålderdomliga språket hos myndigheterna beror enligt Wedin (1993:32) på att för många är lagens formuleringar heliga och man vill ogärna ändra. Frågor som: Vilka ord törs man byta ut och vilka ord måste man behålla? Vilka ord har en rättslig verkan och vilka har det inte? måste de berörda oundvikligen konfronteras med. Telemann & Wieselgren (1970:99) anser att den återhållsamma stilutvecklingen beror på prestige – de jämför med ”det rituella religiösa språkets ofta arkaiserande prägel”.

Cassirer (2003:99) anser att myndigheter håller fast vid urgamla formuleringar av ren slentrian och en rädsla att göra fel. Eftersom till exempel fackuttrycket *vid äventyr av tredskodom* har funnits i hundratals år, menar Cassirer att tjänsteman vid vederbörande myndighet inte vågar översätta det till begriplig svenska av rädsla för att något skulle bli fel. Telemann & Wieselgren (1970:99) anser att det är en realitet att misstolkningar i författningar förekommer och för att förhindra detta kan uttryckssättet bli omständligt med långa kedjor av samordnade led och upprepning av samma begrepp istället för synonymer.

3.2.1 Exakthet kontra begriplighet

Att skriva långt och innehållsrikt är svårt, men att skriva kort och innehållsrikt är *ännu* svårare (Sven Olov Stalfelt 1980:36). Men denna strävan att inte i onödan skriva långa berättelser uppmärksammas i *Språk och struktur i domar och beslut* (2005), där man menar att komprimerandet av texter dock inte får drivas så långt att man helt utelämnar vad personerna sagt, och endast skriver:

Åklagaren har som bevisning åberopat målsägandeförhör med AA och BB. Dessa har bekräftat vad åklagaren påstår i sin gärningsbeskrivning. De har berättat på ett nyanserat sätt och får bedömas som trovärdiga. Tingsrätten lägger deras uppgifter, som framstår som tillförlitliga, till grund för domen.

(Ur *Språk och struktur i domar och beslut* 2005:10)

Dessa typer av domar är inte bättre än äldre tiders, eftersom ingen förklaring ges till hur domstolen resonerat, även om tid och ansträngning är nedlagd. Nilsson (1987:20) uppmärksammar motsättningen mellan klarhet och korthet med:

Verksam språkvård förutsätter alltså ibland att en framställning konkretiseras så att läsaren känner igen sina egna omständigheter i texten: vardagsliv, arbetsförhållanden, fritidsverksamhet.

I debatten *exakthet kontra begriplighet* råder alltså två läger av kommentatorer: det ena som är positiva till exaktheten och värnar om precisionen, tyngden och prestigen. De menar att det är svårt att förenkla facktexter, eftersom själva syftet med fackord är att det inte ska ges möjlighet till misstolkning. Det andra lägret däremot, regerar negativt och menar att facktexter är obegripliga med tung grammatik, ålderdomliga ord och med en konservativ utveckling grundad på slentrian och gammal sedvänja. Ett tungt vägande argument mot obegripliga texter är dessutom den språkklyfta som uppstår, när medborgarna i samhället varken förstår det som skrivs eller beslutas, och som slutligen kan leda till ett hot mot demokratin.

3.3 Från auktoritet till informalitet

Att förstå vad som beslutas måste anses vara fundamentalt i ett demokratiskt samhälle, men *hur* det ska sägas finns det också delade meningar om. Redan på 1970-talet skedde en förändring i de gamla umgängesritualerna – i all tysthet inträffade en kulturrevolution, där svenskarna blev mästare på att vara informella i alla tänkbara områden i och med duandets expansion. I boken *Hej, det är från försäkeringskassan!* (1988) med Orvar Löfgren som redaktör, beskriver åtta forskare i uppsatser hur informaliseringen har slagit igenom i det svenska samhället. Språket anpassas till olika områden och även om spännvidden ökar, är inte rollerna så klara. En myndighet kan vara intim medan en annan är mer strikt. Hos vissa

yrkesgrupper som diplomater, militärer, präster och jurister har formalitet och formella funktioner stor betydelse: Diplomater har internationella umgängesritualer, militärer använder disciplin och befälshierarkier som fordrar ett standardiserat uppträdande, präster följer sina ritualer i dop och gudstjänster, och jurister tjänar lagen med en samling formler bundna av stränga formregler (Svante Nordin 1988:38). Men myndigheter som på 1980-talet utvecklade en informell stil var bland annat Riksskatteverket och Försäkringskassan, som i sina broschyrer tilltalar mottagaren som en nära bekant. Texterna i broschyrerna är extremt förenklade och tillrättalagda, och sändaren har ansträngt sig för att bli förstörd genom att använda ett intimt språk med ett *du*-tilltal på den förmodade mottagarens nivå (Eva Mårtensson 1988:120). När tidigare det formella fungerade som en skyddande förklädnad, fungerar nu det informella som en verklig och personlig kontakt, även om så inte vore fallet.

3.3.1 Informaliseringen – en medveten och levande process

Jonas Frykman (Löfgren 1988:33) påpekar dock att informaliseringen inte är en självgående process utan ett skeende som drivs av människor med mål och mening, och att denna process är något som berör förhållandet mellan struktur och aktör – mellan något befintligt och de som vill omforma detta. Frykman menar vidare att informalitet driver fram förändring och att vara informell kan räknas in i de tidsbundna, viktigaste strategiska tillgångarna och förklarar vidare att det är kanske ett av en individs viktigaste symboliska kapital. Med en kamratlig ton anges en ny etikett och nya regler, där man ska låtsas känna till helt obekanta människor.

3.3.2 Intimitet i offentligheten

Språket är inget isolerat fenomen i samhället, utan formas i den omgivning det används. Enligt Mårtensson (Löfgren 1988:105) förändras språket i takt med att samhället utvecklas och vi formar det språk vi behöver i vår tid. Mårtensson (Löfgren 1988:109) menar att det i alla kulturer verkar finnas ett behov av att kunna markera vilken relation som råder mellan personerna och där valet av tilltalsform styrs av normer som rör status och intimitet. Olika

normer gäller i olika sammanhang, till exempel ytterligheterna kanslisvenskan och det vardagliga talspråket. Skillnaden är att olika regelsystem styr språket i olika sammanhang. De senare årens förändring av det offentliga talspråket, informaliseringen, innebär att regler och stildrag ur intimsfärens språk tas över av den politiska och administrativa offentligheten. Mårtensson drar slutsatsen att det rör sig om en *intimisering* av det offentliga språket.

3.3.3 Myndigheter i föräldrarollen

Mårtensson (Löfgren 1988:107) ifrågasätter vad som kan ligga bakom gränsöverskridandet och konstaterar att tendenserna i utvecklingen är motsägelsefulla: det är dels förekomst av centralisering och specialisering, dels demokratisering och decentralisering. Utjämningsprocessen hänger samman med minskade inkomster och utvidgade medvetenhet om rättigheter, och Mårtensson konstaterar liksom Frykman att statsapparaten idag är större och har tagit på sig fler uppgifter inom allt större ansvarsområden. Kontaktytan mellan myndigheter och medborgare är också idag större. Myndighetspersoner som har blivit fler och med större makt har numer tillträde till ett privatliv som blivit allt mindre avskilt. Mårtensson förklarar vidare att genom att använda *du* eller *ni* blir också mottagaren synlig i texten. Frykman (Löfgren 1988:33) konstaterar metaforiskt "[...] att makten har bytt ansikte och nu ler istället för att som tidigare ha rynkat ögonbrynen". Mårtensson (Löfgren 1988:108) menar att myndigheternas personal också kan ha påverkats av utvecklingen och med det deras syn på sig själva, sina uppgifter och inte minst synen på medborgaren. Hon refererar till otillräckliga ord som *storebrorsideologi* och *förmynderi*, eftersom de enligt henne inte fångar in den "ömsinhet" som dagens makt-havare visar och hänvisar till *förälderism* som ett mer passande uttryck. Resultatet av detta förklarar Mårtensson är att "statens självklara ställning i dagens samhälle inte behöver markera sin auktoritet med hjälp av ett maktspråk".

3.3.4 *Du* med Försäkringskassan

I en undersökning av 112 broschyrer från Försäkringskassan där Mårtensson (Löfgren 1988:114) studerar hur bruket av tilltalsord har förändrats sedan 1940-talet, redovisar hon att före 1970 hade mer än hälften av broschyrerna det kanslispråkliga draget att undvika tilltal och efter 1970 saknar bara en femtedel av broschyrerna tilltalspronomen. Att *du* förekommer i de tidiga försäkringsbroschyerna kan tolkas utifrån dess historia: Försäkringskassan är en ung institution som vuxit fram ur frivilliga organisationer med rötter i folkrörelse och arbetarrörelse, och där var *du* ett vedertaget tilltalsord (Löfgren 1988:15). Informalitet är således inte en formlöshet, utan hävdandet av nya former i opposition till det gamla etablerade.

4 Forskningsbakgrund

Tidigare forskning kring ämnet ordförståelse har bland annat utförts av Nils Frick och Sten Malmström och redovisas i boken *Språkklyftan* (1978). I deras undersökning, som skedde 1971, 1974 och 1975, mäts hur informanter uppfattar ord när de läser eller hör dem. De undersökta orden är cirka 700 i antalet och är för tiden aktuella i sociala, vardagsekonomiska, politiska och fackliga sammanhang. Ord som bland annat förekommer i studien är *handräckning*, *kungörelse*, *vederhäftig* och *genmåle*. De tillfrågade är runt 700 deltagare i Arbetsmarknadsstyrelsens kurser.

4.1 Fria svar i språkbehärskning

Frick & Malmström (1978) har använt en metod med fria svar och inte med flervalssprov, eftersom de antar att det sistnämnda kan vara något styrande. De menar också att deras svarsmetod ställer högre krav på en aktiv språkbehärskning och ger dem en mer nyanserad kunskap om informanternas förståelse och missförståelse. I bedömningen av svar delar Frick & Malmström in dem i tre huvudgrupper: rätta svar, delvis rätt och felaktiga svar. De har ytterligare två kategorier med svar som de tar hänsyn till: det ena där informanten till *viss del* förstår ordet men inte ger någon förklaring och det andra där man *inte* förstår ordet men trots allt gör en översättning. Beroende på hur svaren bedöms: rätt, delvis

rätt eller fel, placeras de sedan in i någon av de tre första två kategorier. Frick & Malmström (1978:14) anser att vissa svar är så otydliga att de borde mätas efter en glidande skala, som ordet *karies*, där både *sjukdom*, *tandsjukdom*, *tandröta* och *hål i tänderna* anges som svar. Detta är en svaghet med fria svar – se också nedan under *delvis rätt*.

4.2 Redovisning av svar

I Frick & Malmströms (1978) undersökning redovisas svaren ord för ord i kolumner med en liggande stapel som anger hur stor andel av informanterna som förstår uttrycket. I ytterligare en kolumn presenteras diverse ord som är exempel på *feltolkningar* och som är *delvis rätt*. Sista kolumnen är upptagen för *tänkbara utbytesord*. I exemplet *kalkyl* (s. 68) kan man läsa att det är 10 % som svarar fel, 22 % som svarar rätt och 4 % som svarar delvis rätt. Som feltolkningar nämns *utsträckning* och *dubblett*, och som *delvis rätt*: *ritningar*, *diagram*, *uppgifter* och *uppläggning*. I Frick & Malmströms undersökning (1978:15) redovisas att i genomsnitt förstår 70 % av informanterna de undersökta orden, 30 % förklarar att de *inte* gör det och 55 % av alla svar är godtagbara översättningar.

4.3 Förebygga ordklyfta

Förståelseproblem som uppkommer ur brist på ordförståelse mellan medborgare och myndighet, kan enligt Frick & Malmström (1978:22) skapa en *ordklyfta* i samhället. De ifrågasätter hur informationen i ett samhälle ska nå ut om inte medborgarna behärskar det vedertagna uttryckssättet. För att undvika detta fenomen rekommenderar Frick & Malmström (1978:22) ett par åtgärder: För det första bör myndigheter bemöda sig om begriplighet, för det andra bör man välja sina ord beroende på mottagarens språkliga kunskaper, och slutligen att man byter ut vissa ord till mer lättbegripliga, även om man inte kan undvika det faktum att vissa ord inte går att ersätta, som till exempel *aerogram* med *lätt flygbrev*, eftersom Posten redan använder en internationellt förekommande term. Enligt Frick & Malmström missförstås till exempel uttrycket *Företaget bestrider kostnaderna* för ofta och borde ersättas med *Företaget betalar*.

4.4 Uppmärksamma skillnader i begriplighet

Frick & Malmström vill ändå klargöra att förståelsen av ord bara är en del av språkförståelsen, och att det finns annat i språket som kan gynna eller hämma förståelsen, som tunga grammatiska konstruktioner (1978:7). De skrivande måste vara medvetna om förståelseproblem och vara uppmärksamma på skillnader i begriplighet.

4.5 Lagspråk och begriplighet

Enligt Britt-Louise Gunnarsson (1982:99) har praktiskt arbete i årtionden bedrivits för att förbättra lagspråket, även om dessa huvudsakligen har varit historiskt inriktade och språkvetenskapligt deskriptiva. Gunnarsson menar att "lagspråket har jämförts med normalprosa men inte relaterats till juridiskt innehåll eller funktion". I Gunnarssons avhandling *Lagtexters begriplighet* (1982) presenteras en undersökning av olika faktorer inverkan på begripligheten i medbestämmandelagen. Gunnarsson undersöker hur olika läsargrupperns förståelse påverkas av ytspråkliga förändringar, som ordval och syntax – som djupare textförändringar. Vidare framlägger Gunnarsson teorier om begriplighet och formulerar slutsatserna som riktlinjer för lagtextskrivning.

5 Metod och material

Min undersökning är en del av ett större projekt, som bedrivs vid Uppsala universitet – en pågående utredning som heter *Förtroende och kvalitet i domstolarna*. Enligt Catharina Nyström Höög⁵ är ett av uppdragen att kartlägga hur kommunikationen mellan medborgare och domstolar fungerar. I ett försök att göra detta har utredningen beslutat att bland annat särskilt undersöka de språkliga aspekterna, vilket görs på tre sätt: med denna uppsats, med en läsundersökning av hur mottagarna uppfattar domarna och med ett försök att utarbeta ett slags diagnosinstrument för att identifiera problem redan när domarna skrivs.

⁵ Universitetslektor och docent Catharina Nyström Höög vid Uppsala universitet är förmedlare av uppdraget. Utredningens ordförande är Sigurd Heuman.

5.1 Undersökningsmetoder – litteratur och enkäter

Syftet med denna uppsats är att undersöka om den vanliga människan, det vill säga en person som inte är utbildad i juridik, förstår vad som skrivs i domarna. För att nå mitt mål har jag utfört dels en litterär studie, dels en enkätundersökning. Den litteratur jag har tagit del av är bland andra: *Språkklyftan* av Nils Frick och Sten Malmström (1978), *Mer än ord* av Torsten Gustafsson (1984), *Språkballongen* av Åsa Sahlquist (1984), *Språket i domar och beslut* av Svea hovrätt (1987), *Svenskt fackspråk* av Marianne Nordman (1992), *Hej, det är från försäkringskassan* av (red) Orvar Löfgren (1988) och *Att skriva juridik* av Ulf Jensen & Staffan Rylander (2006).

5.2 Urvalet av informanter

Enkätundersökningen består av totalt 71 besvarade enkäter av personer i åldern 19–65 år, som inte är utbildade i juridik och som passar in i bemärkelsen *vanliga människor*. Dessa 71 informanter är i sin tur indelade i två huvudgrupper, där den ena består av 30 personer med blandad yrkesbakgrund, här kallad *Yrkesgruppen* och den andra, *Studentgruppen*, består av 41 lärarstudenter på Mälardalens högskola. Med hjälp av Ulf Löfvenhamn⁶ och Katrin Wennerström⁷ i Eskilstuna fann jag informanter till respektive grupp. Ifyllandet av enkäterna skedde på två olika sätt: *Yrkesgruppens* enkäter fylldes i under ett antal olika tillfällen mellan den 8 och 16 april 2008, medan *Studentgruppens* enkäter fylldes i vid två tillfällen, den 12 och 16 april 2008. Tiden för själva ifyllandet av enkäten varierade, men tog mellan 10 och 20 minuter. Informanterna var positivt inställda till att vara med i undersökningen, även om en informant i *Studentgruppen* kommenterade ifyllandet med ”Det här är ju värre än nationella provet”.

Yrken som förekommer bland *Yrkesgruppen* är bland annat elektriker, skoladministratör, lärare och socionom. I *Studentgruppen* uppgav tre informanter att de förutom studier även arbetade som lärarvikarie, verkstadsmekaniker respektive barnskötare. Ytterligare två uppgav att de ”arbetar extra” och en student var före detta

⁶ Ulf Löfvenhamn är lärare på Komvux i Eskilstuna.

⁷ Katrin Wennerström är universitetsadjunkt på Mälardalens högskola i Eskilstuna/Västerås.

frisör. Medelåldern i *Yrkesgruppen* är 36,5 år och i *Studentgruppen* 27 år. Hela urvalsgruppen har en medelålder på 31 år.

5.3 Enkätens utformning

Enkäten består av totalt 35 svåra ord, av vilka informanten förklarar betydelsen på 22 och där de resterande 13 orden alltså inte ska förklaras. Att enkäten utformas i tre delar med tre olika typer av svar beror på att jag eftersträvar dels variation för informanten i svarandet: att tänka ut och förklara egna synonymer till 35 ord är alltför tidskrävande – i sådana fall hade jag nog fått överväga att dra ner antalet ord (vilket jag helst vill undvika) – dels kunna jämföra de olika delarna med varandra, både för en och samma informant och gruppvis.

Enkäten är anonym och utformad i tre delar, se bilaga nr 1. I inledningen uppger informanten ålder kön, yrke/sysselsättning och markerar aktuell utbildning: *grundskola*, *gymnasium* eller *högskola*. I den första delen som består av tretton ord kryssar informanten för om hon eller han förstår ordet med: *Ja*, *Nej* eller *Jag tror det*. Informanten behöver *inte* förklara betydelsen utan det viktiga här är om hon eller han anser sig förstå det. I den andra delen presenteras fjorton olika meningar och fraser, med ett kursiverat ord i respektive mening, som informanten ska förklara med egna ord eller med en synonym. Till exempel ”Han har genom rånet *avhänts* 15 000 kronor”, där ordet *avhänts* ska förklaras med till exempel *blivit av med*. Slutligen i enkätens tredje och sista del kryssar informanten för lämplig synonym (av tre) till åtta presenterade ord, som till exempel i fras 28: ”Villkorlig dom med *föreskrift* om samhällstjänst”. Här ska ordet *föreskrift* ersättas med antingen *villkor*, *förord* eller *önskan*, av vilka det första alternativet *villkor* är en passande synonym.

5.3.1 Svarsmodell med variation

Att jag har valt en annan svarsmodell än Frick & Malmström, som enbart har fria svar, beror på att jag premierade variation med *både* fria svar och flervalssvar. Men även det praktiska, som till exempel hur lång tid jag kan ”låna” av informanternas lektionstid när enkäterna ska fyllas i, är av betydelse. Eftersom flervalsmetoden

med färdiga svarsalternativ att kryssa för tar mindre tid i anspråk än fria svar, där det krävs mer tanke och formulering, anser jag den metoden fungera väl som en del av studien. En risk som inte går att bortse ifrån är att informanten med denna modell kan av ren tur kryssa för rätt ord. Därför är det viktigt att informanten får tillfälle att uttrycka sig med egna ord. Mitt mål är alltså att åstadkomma en enkät baserad på flervalssprov kombinerad med informantens egna ord och formuleringar, som samtidigt är praktisk utförbar, både för informanten att besvara och för mig att arbeta med.

5.4 Urvalsmetod av ord och meningar

Orden som undersöks och finns med på enkäten, har jag tagit ur 15 autentiska domar, som tillhandahållits av Catharina Nyström Höög från Uppsala universitet. Domarna kommer från olika delar av Sverige och enligt utredningen är det första instansens domar, från tingsrätten, som ska undersökas och det är i dessa jag har plockat de aktuella orden efter att ha läst domarna. Min urvalsmetod när det gäller *vilka* ord som ska undersökas består av två tillvägagångssätt: dels vad jag själv anser vara svåra ord, dels vad jag tror kan vara svårt för den vanliga människan. Även om jag förstår ordet *eljest* till exempel, valde jag att ha det med i undersökningen eftersom ordet inte används dagligen och kan uppfattas svårt just på grund av ovanligheten.

Meningar och fraser som förekommer i enkätens andra och tredje del, se bilaga nr 1, har jag tagit från domarna. Jag har dock anpassat dem för enkäten genom att förkorta dem, och där namn har förekommit har jag anonymiserat med *han*, *hon* eller *NN*.

Synonymerna som informanten får välja emellan i enkätens tredje del har jag valt med utgångspunkt i att alla förslag ska verka rimliga. Det vill säga att informanten inte ska kunna "lista ut" vilket ord som ska väljas, bara genom att se på kontexten. Om till exempel markarbete ges som ett av tre möjliga förslag på synonym till enkätens *stämpling* (mening 33 i bilaga nr 1), är det knappast troligt att någon väljer det, eftersom hela meningen lyder: "Hovrätten dömer NN för *stämpling*" och markarbete naturligtvis inte är en brottslig företeelse.

Undersökningen består både av juridiska fackord och allmänt svåra ord med en något flytande gräns. Till den juridiska terminologin hör bland andra *beslagsyrkande*, *bifalla*, *rekvisitet*, *ådömas*,

åberopa, bestickning, stämpling, avhänts och tillerkännas, medan eljest, beaktas, förslagenhet, morbid, vidmakthållit, föreligger, ostridigt och komprometterande betraktas som allmänt svåra ord hos kansli-språket.

5.5 Tolkning av svar

I likhet med Frick & Malmström i *Språkklyftan* (1978), upplever jag samma problematik när det gäller att tolka svaren i enkäten: Vad är korrekt synonym – var går gränsen? Frick & Malmström (1978:14) frågar sig om *karies* är detsamma som *tandsjukdom*, och hävdar att ordförståelse borde mätas efter en glidande skala. I min undersökning får jag bland annat ta ställning till om *bifall* är synonymt med *medhåll*. Men som jag nämner i inledningen av kapitel 6: Kan det presenterade ordet bytas ut mot den föreslagna synonymen och meningens huvudsakliga betydelse bibehålls, bedömer jag svaret som korrekt. I fallet med ordet *bifall* lyder hela meningen ”Bolaget har vunnit *bifall* till sitt överklagande” och där anser jag *vunnit medhåll* vara ett passande alternativ med samma betydelse.

Frick & Malmström (1978:14) löste däremot dilemmat med att välja en gradering av svarsalternativ med *delvis rätt*. Detta svarsalternativ förekommer dock inte i min undersökning, utan jag har endast *korrekt* eller *felaktigt* svar, men har även angivit procentandel som *inte* har uppgivit något svar alls.

6 Resultat

För att studera om vanliga människor förstår vad som skrivs i juridiska domar har jag låtit 71 personer svara på min enkät som handlar om ordförståelse. I det följande sammanställer och redovisar jag de resultat som är baserade på svaren i min enkätundersökning och i kapitel 7 diskuterar jag resultatet. Resultaten som jag redovisar påverkas naturligtvis av hur svaren har bedömts och risk för subjektivitet förekommer. För att ett svar ska godkännas ska det vara möjligt att byta ut det givna ordet mot den föreslagna synonymen, utan att meningen förlorar sin ursprungsbetydelse. Med hjälp av tabeller kommer jag att redovisa hur stor ordförståelsen är i procent, samt hur den är fördelad i de olika grupperna.

6.1 Beskrivning av urvalsgrupperna

Utifrån de ifyllda enkäterna har jag sammanställt resultatet. Informanterna består av två huvudgrupper som jag kallar *Yrkesgruppen* och *Studentgruppen*. I *Tabell 1* redovisas hur respektive grupp är sammansatt med ålder och antal.

Tabell 1 Beskrivning av urvalsgrupperna

Utbildning	Yrkesgruppen		Studentgruppen		Hela gruppen	
	%	Antal	%	Antal	%	Antal
Högskola	27	8	100	41	69	49
Gymnasium	60	18			25,5	18
Grundskola	13	4			5,5	4
Kvinnor	60	18	93	38	79	56
Män	40	12	7	3	21	15
Totalt antal		30		41		71
Medelålder		36,5 år		27 år		31 år

Av *Tabell 1* framgår att *Yrkesgruppen* består av 30 personer i åldern 19 till 65 år, med en medelålder på 36,5 år, där 13 %, det vill säga fyra personer, har grundskoleutbildning. Vidare har 60 % gymnasieutbildning, vilket motsvarar 18 informanter, och 27 % av gruppen eller åtta personer, har högskoleutbildning. Könsfördelningen i *Yrkesgruppen* är 60 % kvinnor och 40 % män, det vill säga 18 och 12 i antal.

Studentgruppen med 41 personer består av elva fler informanter än *Yrkesgruppen*. De är lärarstudenter och samtliga har alltså högskoleutbildning. Könsfördelningen är ojämn med 93 % kvinnor och 7 % män, vilket motsvarar 38 respektive 3 i antal personer. *Tabell 1* visar skillnader och likheter mellan grupperna, till exempel att *Studentgruppen* är mer homogen vad gäller ålder och utbildning. Den äldsta i *Studentgruppen* är 48 år och de yngsta i båda grupperna är 19 år.

Totalt sett består dessa två grupper av 71 personer, där snittet är 67 % med högskoleutbildning, 25,5 % gymnasium och 5,5 % med endast grundskoleutbildning. Majoriteten, 79 %, är kvinnor och 21 % är män. Medelåldern på hela urvalsgruppen är 31 år, varav den äldsta informanten är 65 år och finns i *Yrkesgruppen*.

6.2 Enkätens första del: Hur informanten upplever sig förstå ordet

I enkätens första del undersöks hur informanten förstår tretton föreslagna ord med att kryssa för *Ja*, *Nej* eller *Jag tror det* (se bilaga 1). *Yrkesgruppen* har uppgivit att de i snitt förstår 7,8 av 13 ord, vilket motsvarar 60 % ordförståelse i undersökningens första del. *Studentgruppen* har uppgivit att de förstår 6,7 ord, vilket motsvarar 52 % av de presenterade orden.

I *Tabell 2* redovisas resultatet av hur informanterna upplever sig själva förstå de föreslagna orden och hur ordförståelsen är fördelad mellan ord och informanter per grupp. Bokstäverna Y och S är förkortningar av *Yrkesgruppen* respektive *Studentgruppen*.

Tabell 2 Procentandelar angivna svar per ord och grupp

Ord	Ja		Nej		Jag tror det	
	Y	S	Y	S	Y	S
beaktas	83	90	7	0	10	10
belägg	83	98	0	0	17	2
belöper	33	17	47	56	20	27
beslagsyrkande	43	22	33	54	23	24
bifalla	80	68	7	10	13	22
eljest	50	44	33	41	17	15
förebragts	27	32	50	32	23	36
förpliktas	66	54	17	10	17	36
rekvisitet	33	12	47	66	20	22
simulation	90	70	7	20	3	27
tillerkännas	60	46	17	22	23	32
uppsåt	93	82	3	7	3	10
å dömas	43	36	30	43	27	21
Genomsnitt	60	52	23	26	16	22
	55		25		19	

Av tabellen framgår att *Yrkesgruppen* har angivit att de förstår 60 % av de presenterade orden och *Studentgruppen* 52 %. *Yrkesgruppen* har uppgivit att de *inte* förstår 23 % av orden, medan siffran för *Studentgruppen* är 26 %. *Yrkesgruppen* har uppgivit att de *tror* sig förstå 16 % av orden och *Studentgruppen* 22 %. Vid en sammanställning anser *hela* urvalet att de förstår 55 % av de presenterade orden, medan 25 % av orden *inte* förstås och 19 % av orden *tror*

informanterna att de förstår. Även om *Yrkesgruppen* har högre procent angiven ordförståelse med 61 % mot *Studentgruppens* 52 %, förekommer variation i ordförståelsen. *Beaktas*, *belöper*, *simulation* och *uppsåt* förstår båda grupperna betydelsen av. *Simulation* känner *Yrkesgruppen* bättre till än *Studentgruppen*, medan *Studentgruppen* är mer införstådd med vad ordet *belägg* betyder än vad *Yrkesgruppen* är. Ord som ingen av grupperna är nämnbart bekanta med är *belöper*, *förebragts* och *rekvisitet*. Generellt sett är informanterna mer benägna att ange att de förstår ord än att de inte gör det. 55 % av orden har informanterna uppgivit att de förstår, medan endast 25 % av orden inte förstås. Att informanterna gärna uppger att de förstår och lämnar positiva svar, kan hänga ihop med *överrapportering* som jag diskuterar i kapitel 7.5.1.

6.3 Enkätens andra del: Förklara med egna ord

I enkätens andra del förklarar informanten med egna ord och synonymer vad hon eller han tror att de föreslagna orden betyder (se bilaga nr 1). I *Tabell 3* presenteras de sammanräknade enkätresultaten.

I den vänstra kolumnen presenteras orden i bokstavsordning och i fetstil, vilket skiljer sig från enkäten, där de är kursiverade och placerade i meningar eller fraser. Att orden *inte* står i alfabetsordning på enkäten beror på en strävan att informanten ska uppleva orden i ett så naturligt sammanhang som möjligt. Därför har jag valt att presentera orden såsom jag fann dem i domarna: inte ordnade i system men i olika tempusformer, som till exempel *föreligger* och *yrkat*. Däremot anser jag det praktiskt att ha resultatdelen i bokstavsordning, för att snabbt finna ord som diskuteras i tabellen. Nämns *bifall* vet man att söka i tabellens början (där det står som andra ord), medan ordet först återfinns som åttonde ord på enkäten i meningen: "Bolaget har vunnit *bifall* till sitt överklagande", se bilaga nr 1.

Orden inom parentes är enligt *Bonniers Ordbok* (2007) och *Juridikens termer* (1988) tänkbara och korrekta synonymer till de presenterade orden. Under rubriken *Korrekt/Felaktig synonym* anges hur stor del av informanterna som angav en korrekt respektive felaktig förklaring. De informanter som *inte* har svarat, utan bara lämnat blank rad eller streck återfinns i kolumnen *Ej svarat*. Till höger i tabellen finns förslag på vad informanterna från

hela urvalsgruppen har skrivit som synonymer till respektive ord, både korrekta och felaktiga.

Tabell 3 Procentandelar informanter som kan förklara med egna ord

	Korrekt synonym		Felaktig synonym		Ej svarat		Förslag på synonym R = Rätt, F = Fel
	Y	S	Y	S	Y	S	
avhärts (berövats) ⁸	50	66	33	17	17	17	R: bestulits, förlorat F: tilldelats, fått tag på, kommit över, stulit
bifall (godkännande)	60	61	7	2	33	37	R: ja, gehör, samtycke, medhåll, positivt svar, tillåtande F: ersättning, igen
dispositionsrätten (rätten till förfogande)	54	51	13	17	33	32	R: rätten att bo, rätt att förfoga användningsrätten, tillgången, nyttjanderätten F: ett belopp på handpenning, rätten till pengar, avgiftsbeloppet, uppdelningsrätt, rätt att sälja
föreligger (finns)	70	60	17	20	13	20	R: finns F: verkar som
förslagenhet (listighet)	23	10	27	32	50	58	R: utstuderad slughet, påhittighet, listig och ful fräckhet, fyndig, list F: stor skicklighet, ett förslag, intresse, uppsåt, medvetenhet, försigkommen, motiv, initiativ
förverkas (mistas)	50	20	27	36	23	44	R: göras av med, fråntas, säljas, beslagt F: användas, rustas, skötas, tas med, räknas in
jämte (tillsammans med)	70	49	13	15	17	36	R: plus, tillägg, också, bredvid F: avrundad, förutom, ingen ränta
morbid (sjuklig, osund)	37	17	23	36	37	46	R: sjukligt beteende, dyster, depressiva tankar, negativ, destruktiv, 'störd' F: obscen, omänsklig, aggressiv, mordbenägen, elak, dödslängtan, skum, extrem, inåtvänd, farlig

⁸ Synonymerna inom parentes är tagna ur *Bonniers ordbok* (2007) och *Juridikens termer* (1988).

	Korrekt synonym		Felaktig synonym		Ej svarat		Förslag på synonym R = Rätt, F = Fel
	Y	S	Y	S	Y	S	
	oundgängligen (oundvikligen, ofrånkomlig)	46	29	7	17	47	
utge (betala)	87	73	7	20	7	7	R: betala F: bestämma, kräva, ange, få, begära
vidmakthållit (upprätthållit, bevarat)	53	42	17	24	30	34	R: hållit fast vid, står fast, behålla F: undanhållit, yrkat på, tagit del av, hävdat, undangömt, styrkt
yrkat (begärt)	93	88	0	7	7	5	R: krävt, önskat, bett om, vill ha F: använt
åberopat (hänvisat eller refererat till)	27	5	40	73	33	22	F: föreslagit, kallat, tagit upp, begärt, godkänt, överklagat, önskat, tagit emot, krävt, nekat, påkallat, bestämt, medgivit
åläggs (blir skyldig)	87	100	3	0	10	0	R: krävs på, ska betala, tvingas, döms att F: anmodas
Genomsnitt	56	48	16,5	22,5	25,5	29,5	
		52		20		28	

Av *Tabell 3* framgår att *Yrkesgruppen* förstår 56 % av orden som presenteras i meningar och fraser, vilket motsvarar 7,9 korrekta svar av möjliga 14 i enkätens andra del. *Studentgruppen* förstår 48 % av orden, vilket är 6,7 godkända svar. I hela gruppen förstås 52 % av de presenterade orden korrekt. I *Studentgruppen* är det 29,5 % av orden som *inte* har besvarats, jämfört med 25,5 % i *Yrkesgruppen*. Synonymer som informanterna har givit som förslag varierar i antal för respektive ord. Till exempel på ordet *morbid* svarar endast 17 % av *Studentgruppen* rätt, men felaktiga synonymer är desto fler, nämligen 36 %.

Tabellen visar vidare att det ord som minst antal informanter svarade rätt på är *åberopat*, där hela 73 % av *Studentgruppen* svarade fel och 40 % av *Yrkesgruppen*. Ytterligare ett svårt ord är *förslagenhet*, som inte många har svarat på: hela 50 % i *Yrkesgruppen* och 58 % i *Studentgruppen* undvek att svara på det ordet. De som svarade rätt var endast 23 % i *Yrkesgruppen* och 10 % i *Student-*

gruppen. Ett annat ord som orsakar svårigheter för informanterna i båda grupperna är *oundgängligen*, där 47 % i *Yrkesgruppen* och 54 % i *Studentgruppen* inte har uppgivit något svar. Ord som däremot förstås är *jämte*, *utge*, *yrkat* och *åläggs*, där mer än 70 % av informanterna har svarat rätt. *Föreligger* tillhör även den kategorin med 70 % hos *Yrkesgruppen* och 60 % hos *Studentgruppen* som svarat rätt. Ordet *åläggs* har så hög procentandel som 87 i *Yrkesgruppen* och i *Studentgruppen* visste alla informanter vad ordet betyder.

Värt att notera är de felaktiga synonymerna, som för vissa ord till och med har motsatt betydelse. Ett exempel är ordet *avhänts* (berövats), där synonymer som *kommit över*, *stulit* och *fått tag på* är föreslagna. Även för ordet *utge* (betala) har synonym med motsatt betydelse givits som förslag, nämligen *få*. Ett ord som inte många informanter svarade rätt på är *morbid* (sjuklig, osund), där endast 37 % av *Yrkesgruppen* och 17 % av *Studentgruppen* fick godkända svar. Intressanta förslag på just nämnda ordet *morbid* – och som jag har tolkat som korrekta – är bland annat *sjukligt beteende*, *störd*, *dyster* och *depressiva tankar*. Felaktiga förslag är däremot *obscen*, *aggressiv*, *mordbenägen*, *elak*, *extrem*, *inåtvänd* och *farlig*.

Morbid är alltså ett ord som förekommer frekvent, men där få vet dess korrekta betydelse. Att *morbid* genererar åtskilliga tolkningsalternativ kan bero på att ordet förekommer både som fackord och som allmänt svårt ord. Som fackord används *morbid*, enligt *Bonniers svenska ordbok* (2007), med den exakta betydelsen *sjuklig* eller *osund*, medan ordet i allmänspråkliga sammanhang har en allmänt negativ klang, med tolkningar som till exempel *störd* och *dyster*. Att ordet förekommer i domstolspråk är överraskande.

Tabellen visar inga större skillnader i förståelse mellan allmänt svåra ord och juridiska fackord. De ord som förstås respektive inte förstås är jämnt fördelade i de båda kategorierna. Till juridiska fackord räknar jag i den här delen av enkäten *avhänts*, *bifall*, *dispositionsrätten*, *förverkas*, *utge*, *yrkat*, *åberopat* och *åläggs*. De allmänt svåra orden är de resterande *föreligger*, *förslagenhet*, *jämte*, *morbid*, *oundgängligen* och *vidmakthållit*.

6.4 Enkätens tredje del: Ange rätt synonym

I den sista delen av enkäten får informanten välja på tre synonymer till ett föreslaget ord. I *Tabell 4* redovisas resultatet av enkäterna. I den vänstra kolumnen presenteras orden, här i bokstavsordning

och fetstil, och på raden under tre synonymer att välja emellan. Den korrekta synonymen står alltså längst till vänster i tabellen, under respektive ord i fetstil.

Utredande är rätt synonym till *beredande* (första raden i tabellen) och *mutbrott* rätt synonym till *bestickning* (tredje och fjärde raden). Y och S anger *Yrkesgruppen* respektive *Studentgruppen*.

Tabell 4 Ange rätt synonym

	<i>Ord med rätt synonym</i>		<i>Fel synonym</i>		<i>Fel synonym</i>		<i>Har inte svarat</i>			
	Y	S	Y	S	Y	S	Y	S		
beredande										
utredande	43	51	förfarande	10	10	förberedande	45	36	2	2
bestickning										
mutbrott	57	56	förfalskning	27	27	koppleri	10	2	6	15
föreskrift										
villkor	43	56	förord	17	10	önskan	40	34	0	0
förevarande										
ifrågakommande	33	36	föregående	53	54	brottsförebyggande	7	7	7	3
kompro- metterande										
misskrediterande	57	34	falska	30	22	förskönande	10	39	3	5
ostridigt										
obestridligt	30	32	orimligt	40	51	oskäligt	23	15	7	2
stämpling										
förberedelse till brott	63	54	kidnappning	0	2	ekonomisk brottslighet	30	41	7	3
vitsordat										
bestyrkt	30	22	krävt	37	41	hänvisat	30	34	3	2
Genomsnitt	44,5	42		27	27		24	26	4,5	4
	43,5			27			25		4,5	

Tabell 4 visar att av hela gruppen kryssade 43,5 % för korrekta synonymer. *Yrkesgruppen* förstår 44,5 % av orden och *Studentgruppen* 42 %. Det är endast i snitt drygt fyra procent av orden som inte har besvarats av hela urvalsgruppen.

Av dessa ord i enkätens tredje del, räknar jag *beredande*, *bestickning*, *föreskrift*, *stämpling* och *vitsordat* som juridiska fackord, och *förevarande*, *komprometterande* och *ostridigt* som allmänt svåra

ord. Tabellens siffror visar inga tendenser på skillnader i förståelse av allmänt svåra ord eller juridiska fackord. Orden med högst procentandel korrekta svar är *bestickning* med 57 % i *Yrkesgruppen* och 56 % i *Studentgruppen*, *stämpling* med 63 % i *Yrkesgruppen* och 54 % i *Studentgruppen*. För ordet *vitsordat* har fler informanter svarat *krävt* istället för *bestyrkt*, 37 % i *Yrkesgruppen* och 41 % i *Studentgruppen*. Likaså har 51 % i *Studentgruppen* svarat *orimligt* som synonym till *ostridigt*, när det korrekta svaret är *obestridligt*. *Komprometterande* har till och med fått synonym med motsatt betydelse som förslag, nämligen *förskönande*, som hela 39 % i *Studentgruppen* svarade. Av *Yrkesgruppen* har däremot 57 % uppgivit rätt svar på *komprometterande*. Ett ord som har snarlikt utseende men skilda betydelser är *beredande* och *förberedande*; där ansåg 45 % i *Yrkesgruppen* och 36 % i *Studentgruppen* att *beredande* är *förberedande*. Den korrekta synonymen är *utredande* – även den ganska lik de två tidigare orden.

Tabellen visar alltså 44,5 % angivna korrekta svar av *Yrkesgruppen*, vilket motsvarar 3,6 rätt av enkätens 8 ord. *Studentgruppen* har 42 % ordförståelse, det vill säga 3,4 rätt av 8. Vid en tillbakablick och summering av de tidigare enkätresultaten finns en tendens att *Yrkesgruppen* är bättre än *Studentgruppen* i ordförståelse trots lägre utbildningsnivå. Även om skillnaden i ålder inte är nämnvärt stor – *Yrkesgruppen* är 9,5 år äldre än *Studentgruppen*, väcker ändå dessa siffror en intressant fråga, nämligen om ålder är viktigare än utbildning när det gäller ordförståelse.

6.5 Ålder som tänkbar variabel

För att studera om ålder är en betydelsefull variabel i ordförståelse, har jag delat in de 71 informanterna i två åldersrelaterade grupper: 19 till 25 år och 26 till 65 år, i tabellen kallade *Unga* och *Äldre*. Att jag nu delar in *hela* urvalsgruppen i åldersrelaterade grupper och inte *Yrkes-* och *Studentgruppen* var för sig, beror på att den ursprungliga åldersfördelningen i respektive grupper skapar alltför ojämna grupper. I *Studentgruppen* består majoriteten av yngre informanter runt 25 år och inga över 48, medan *Yrkesgruppen* är mer jämnt fördelad i ålder från 19 till 65 år. För att kunna göra en jämförelse i denna del av studien, där ålder sätts i relation till ordförståelse, anser jag detta alternativ vara den bäst fungerande

lösningen. *Tabell 5* visar hur dessa grupper är indelade i ålder och antal.

Tabell 5 Åldersindelning av hela urvalsgruppen

<i>Gruppenämning</i>	<i>Årsintervall</i>	<i>År medel</i>	<i>Antal</i>
Unga	19–25	22	35
Äldre	26–65	40	36
Medelålder		31	
Gruppens totala antal			71

I *Tabell 5* är *Yrkes-* och *Studentgruppen* sammanslagna till en enhet, för att sedan delas upp i de två grupperna *Unga* och *Äldre*. *Tabell 5* visar att den yngre gruppens ålder består av 19 till 25-åringar och den äldre av 26 till 65-åringar. Antalet informanter i grupperna är jämnt fördelade: 35 respektive 36. I mitten på tabellen presenteras medelåldern i varje grupp; 22 hos de yngre och 40 hos de äldre. Hela gruppen har en medelålder på 31 år, låg därför att de deltagande studenterna är fler än de i *Yrkesgruppen*. Att spannet också är mindre i den yngre gruppen med 19 till 25 år, jämfört med de äldre, som har hela 26 till 65 år som intervall, beror på låg åldersspridning och på att jag försöker få informanterna jämnt fördelade i antal i de båda grupperna.

Som jag tidigare nämnde är *Studentgruppen* i snitt både yngre och fler till antalet, vilket ger en riklig representation av de yngre. Det hade naturligtvis varit önskvärt med jämnare åldersspann i de två grupperna, men eftersom min avsikt är att skapa en grupp med yngre människor stämmer den låga åldersspridningen på 19–25 år ändå överens med vad Anna Gunnarsson Grönberg (Eva Sundgren 2007:222) refererar till som ”unga människor”. Gunnarsdotter Grönberg menar att många forskare avgränsar ungdomstiden till 13–24 år och få anses vuxna i 25-årsåldern.

6.6 Åldersfördelning i enkätens första del

I *Tabell 6* presenteras resultat av den första delen av enkäten baserade på ålder och hur informanterna uppger att de förstår ordet – någon förklaring krävdes alltså inte i denna del. I tabellens vänstra kolumn anges de olika grupperna *Unga* och *Äldre*, i mitten procent

angivna *JA-svar* per grupp och till höger antal *JA-svar* per grupp av enkätens första del, där 13 ord presenterades.

Tabell 6 Ålder i relation till angiven ordförståelse i enkätens första del

<i>Åldersgrupp</i>	<i>Procent Ja-svar i ordförståelse</i>	<i>Medeltal antal angivna Ja-svar</i>
Unga	46	6
Äldre	63	8,3
Hela gruppen	56	7,2

Av *Tabell 6* framgår att den yngre gruppen uppger att de förstår 46 % av de presenterade orden och de äldre förstår 63 % av orden, vilket motsvarar ett snitt på 6 antal *JA-svar* per informant i den yngre gruppen och 8,3 i den äldre gruppen. I snitt uppger hela urvalet att de förstår 56 % av orden, det vill säga 7,2 *JA-svar* per informant.

6.7 Åldersrelaterade svar i enkätens andra del: Förklara med egna ord

I enkätens andra del ombads informanten förklara med egna ord eller synonymer vad ett kursiverat givet ord, placerat i en mening, betyder. I *Tabell 7* redovisas de olika åldersgrupperna och procentandel rätt förklarade synonymer per grupp. Till vänster i tabellen står kategorierna *Unga* och *Äldre*. Sedan visas procent korrekta svar per grupp och till höger antal korrekta svar per grupp. I tabellens nedersta del presenteras dels hela urvalsgruppens medeltal i procent, dels hela urvalets korrekta svar i medeltal av möjliga 14.

Tabell 7 Korrekta svar per åldersgrupp i enkätens andra del

<i>Åldersgrupp</i>	<i>Procent korrekta svar/grupp</i>	<i>Antal korrekta svar/grupp</i>
Unga	42	6
Äldre	60	8,5
Hela gruppen	52	7,3

Av *Tabell 7* framgår att de yngre har angivit 42 % korrekta synonymer, och de äldre 60 %. Hela gruppens medeltal är 52 % korrekta svar i enkätens andra del, vilket motsvarar i snitt 7,3 korrekta svar

av enkätens 14. Här har de äldre återigen högre medeltal rätta svar än de yngre.

6.8 Åldersrelaterade svar i enkätens tredje del: Kryssa för rätt synonym

I enkätens tredje del skulle informanten markera med ett kryss vilket alternativ som passar bäst av tre föreslagna synonymer per givet ord. I *Tabell 8* redovisas procentandelar och antal korrekta svar per årsgrupp. I vänstra kolumnen finns ålderskategorierna, i mitten procentandelar korrekta svar per grupp och till höger presenteras antal korrekta svar per grupp. Det maximala antalet korrekta synonymer är 8.

Tabell 8 Korrekta svar per åldersgrupp i enkätens tredje del

Åldersgrupp	Procent korrekta svar/grupp	Antal korrekta svar/grupp
Unga	34	2,8
Äldre	51	4
Hela gruppen	43,5	3,4

Av *Tabell 8* framgår att de unga i snitt har 34 % korrekta svar, medan motsvarande siffra är 15 procentenheter högre hos de äldre med 51 % rätta synonymer. Hela gruppens procentandel korrekta svar är 43,5 %. De unga har ett snitt på 2,8 korrekta svar, medan de äldre har 4, vilket motsvarar ett medel på 3,4 rätt av 8 möjliga i enkätens tredje och sista del. Återigen har de äldre givit ett högre antal godkända svar jämfört med de yngre.

7 Diskussion av resultat

I denna uppsats undersöks *ordförståelse* – om den vanliga människan förstår vad som skrivs i juridiska domar. I det följande diskuterar och sammanfattar jag de sammanställda resultaten.

7.1 Hela gruppens totala ordförståelse

Enkätundersökningen visar att *hela* gruppen på 71 informanter förstår 51 % av de 35 orden, vilket kan jämföras med Frick & Malmströms undersökning *Språkklyftan*, där ” [...] 55 % av alla svar ger översättningar som bedömts som godtagbara” (1978:15).

För att kunna göra en jämförelse mellan två kategorier, har jag från undersökningens början utgått från två grupper av informanter, som jag kallar *Yrkesgruppen* och *Studentgruppen*. I antal är *Yrkesgruppen* något färre, de är 30 jämfört med *Studentgruppen* som är 41. Jag anser dock inte att skillnaden är så markant att det skulle inverka negativt på undersökningen. Med en majoritet av 79 % kvinnor är även könsfördelningen ojämn – men eftersom syftet i uppsatsen behandlar den så kallade vanliga människan och inte har ett genusperspektiv, ser jag inget hinder i en överrepresentation av kvinnor.

7.2 Resultat i ordförståelse – med och utan självuppskattade svar

Resultatet från de två grupperna visar att *Yrkesgruppen* förstår 56 % av orden och *Studentgruppen* 48 %. I detta resultat är den första enkätdelen medräknad, där informanten endast skulle uppge om hon eller han förstod ordet – någon förklaring krävdes alltså inte. Om första enkätdelen utesluts, och resultaten baseras på de 22 frågor med godkända svar (från del två och tre), är siffran för *hela* gruppen 49 %, *Yrkesgruppen* förstår 53 % av orden och *Studentgruppen* förstår 46 % av orden. Jag har även jämfört ålder i relation till ordförståelse, men återkommer till det senare i kapitel 7.6 *Ålder som variabel*.

7.3 Vad informanten uppger jämfört med godkända svar

I enkätens första del undersöker jag informantens egen upplevelse av ordförståelse. Att jag har valt en kategori där informanten endast uppger om hon eller han förstår de presenterade orden och inte behöver förklara dem, beror på att jag har för avsikt att kunna jämföra vad informanterna anser sig kunna och vad de verkligen förstår.

Som jag ovan nämnde har *Yrkesgruppen* i snitt uppgivit att de förstår 7,8 ord, vilket motsvarar 60 % av orden i första delen. *Studentgruppen* har ett snitt på 6,7 förstådda ord, vilket betyder 52 % ordförståelse. Dessa siffror kan jämföras med respektive grupps verkligt godkända svar, som är beräknade på enkätens andra och tredje del: Där har *Yrkesgruppen* 53 % godkända svar, medan *Studentgruppen* har 46 %, en skillnad på 7 procentenheter. *Yrkesgruppen* har uppgivit att de förstår fler ord än *Studentgruppen*, vilket också överensstämmer med resultatet i undersökningens senare delar, där deras procentandel godkända svar är högre än *Studentgruppens*. *Studentgruppen* har uppgivit att de i snitt förstår 6,7 ord per informant, vilket också stämmer med resultatet godkända svar, som är lägre än *Yrkesgruppens*.

Vid aktiv ordförståelse, när informanten utan problem förstår ordets betydelse och använder det för att producera egna texter eller samtal, krävs alltså högre kunskap i ordförståelse än i passiv, då informanten förstår ordet endast i sitt sammanhang och inte kan använda ordet själv.

Att undersöka vad informanten har uppgivit och vad denne verkligen *vet*, är en intressant jämförelse, eftersom det enligt Åsa Wedin ligger en fara i att *tro* att man förstår, som jag nämnde i inledningskapitlet 1.2.1, *Språkproblem ett hot mot demokratin*. Svåra ord i sig är inte ett problem diskuterar Wedin i *Visst går det att ändra myndighetsspråket!* (1993) och menar att riktigt svåra ord är lätta att slå upp i en ordbok – den verkliga faran är de ord som man *tror* sig förstå.

Vid en jämförelse med min undersökning kan nämnas att ett ord som 66 % av *Studentgruppen* har uppgivit att de *inte* förstår är *rekvizitet*, och 50 % av *Yrkesgruppen* förstår inte *förebragts*. Ord som är osäkra och som 36 % av *Studentgruppen* har uppgivit att de *tror* de förstår är *förebragts* och *förpliktas*. Ett osäkert ord hos *Yrkesgruppen* är *ådömas*, som 27 % tror sig veta betydelsen av.

7.4 Aktiv ordförståelse

Först när informanten förklarar med egna ord i enkätens andra del, bekräftas den aktiva kunskapen i ordförståelse. *Tabell 3* visar att hela gruppen förstår 52 % av orden. *Yrkesgruppen* med 56 % ordförståelse är återigen bättre än *Studentgruppen*, som har 48 %.

Även i enkätens tredje del, där informanten valde mellan tre synonymer per givet ord, visar resultatet i *Tabell 4* att *Yrkesgruppen* har en högre ordförståelse med 44,5 % mot *Studentgruppens* 42 %. Resultatet för hela urvalsgruppen är 44 %. Av tabellerna framgår också felaktiga tolkningar med motsatt betydelse, där ord som *avhänts* (berövats) har tolkats som *kommit över* och *utge* (betala) som *få* (*Tabell 3*).

7.4.1 Feltolkningar med konsekvenser

Som jag nämnde i kap 7.3 anser Wedin (1993) att vissa ord är mindre "farliga" att tolka fel än andra. Att tro att *komprometterande* (misskrediterande) är *förskönande*, som 39 % av *Studentgruppen* har svarat, och *ostridigt* (obestridligt) är *orimligt* som 40 % av *Yrkesgruppen* tror, anser jag inte lika "farligt" som att tro att *föreskrift* (villkor) är lika med *förord*, som 17 % av *Yrkesgruppen* anser (se *Tabell 4*). Vilken konsekvens feltolkningen leder till beror på i vilken situation missförståndet sker. Att missförstå ett ord i ett samtal med en vän om till exempel en semesterresa är inte lika bekymmersamt som att feltolka ett ord i ett beslut från tingsrätten. Frick & Malmström (1978:7) menar att stora grupper i samhället kan hindras från att utnyttja sina rättigheter och inse sina skyldigheter, just på grund av denna brist i ordförståelse.

7.5 Självpupskattade resultat i jämförelse med verklig ordförståelse

I första delen, där informanterna fick uppge om hon eller han förstod ett antal ord, uppgav *Yrkesgruppen* att de förstår 60 % av orden. Vid en jämförelse med resultaten från andra och tredje enkätdelen, som visar på 56 % respektive 44,5 % i ordförståelse, tolkar jag 60 % som en optimistisk uppskattad kunskapsnivå av *Yrkesgruppen*. Detsamma med *Studentgruppen*, som uppgav att de förstod 52 % av orden i första delen, men har resultat som visar 48 % och 42 % ordförståelse i enkätens andra och tredje del.

7.5.1 Optimistiska resultat – om informanten själv får välja

Om informanten uppger i överkant positiva svar eller om ett svar är allvarligt menat, är svårt att avgöra, menar Bengt-Erik Andersson i *Som man frågar får man svar* (1992:188). Mats Thelander (1983) påvisar svårigheten med att bedöma frågor om det egna språkbruket och konstaterar vidare att skillnader mellan uppgivet och verkligt språkbruk brukar framträda. Thelander (1983:39) menar att man har stor anledning att misstro det självrapporterade språkbruket på grund av att informanten ”överskattar systematiskt den variant de förknippar med normenligt tal i sin grupp”. Min undersökning handlar visserligen inte om variation i tal, utan om ordförståelse. Trots skilda studiesyften, finner jag likheter med Thelanders teori om överskattning i min bedömning av svaren – inte av en viss variant i talet, men av självuppgiven ordförståelse. En hypotes är att informanten gärna vill tillgodose undersökaren med positiva resultat och svarar vad informanten tror förväntas av henne eller honom, därav den högre procentandelen på självuppgiven ordförståelse och lägre på den aktiva ordförståelsen.

7.6 Ålder som variabel

Min undersökning visar genomgående att *Yrkesgruppen* är bättre än *Studentgruppen*. En möjlig orsak som bidrar till högre kunskapsnivå kan vara ålder, eftersom en gemensam nämnare i *Yrkesgruppen* är den högre medelåldern. För att studera om det finns samband mellan ålder och ordförståelse, oavsett utbildning, slog jag ihop *Yrkes-* och *Studentgruppen* till en enhet och delade sedan upp dem i två åldersrelaterade grupper: *Unga* och *Äldre*. Denna indelning baseras alltså på ålder och *inte* på utbildning. I denna gruppering har de yngre ett medel på 22 år och de äldre 40 år. I den åldersrelaterade undersökningen, besannas det faktum att de äldre återigen får högre resultat både i angiven ordförståelse och i korrekta svar (se tabellerna 6,7 och 8).

7.7 Utbildningsnivå och ordförståelse

För att återgå till jämförelser mellan *Yrkes-* och *Studentgruppen*, är den lägre utbildningsnivån en annan gemensam nämnare i *Yrkesgruppen*. Trots *Studentgruppens* högre utbildning har de ändå lägre

resultat i ordförståelse. Kunskap i ordförståelse kommer alltså inte i huvudsak från utbildning, utan troligtvis från texter man kommer i kontakt med under skeenden i livet, som till exempel kontrakt, beslut och ansökningar av olika slag. I denna studie är ålder en mer betydelsefull variabel än utbildning.

8 Avslutning

Sammanfattningsvis är syftet med mitt arbete att undersöka hur vanliga människor förstår svåra ord i domar. Debatten om myndighetsspråket och framförallt domstolsspråket är inte ny utan denna typ av språk har länge varit utsatt för granskning. Kritiken har bland annat gått ut på huruvida den vanliga människan förstår vad som skrivs i myndigheters texter, eller om domar och beslut skrivs på ett språk som endast jurister behärskar. För att meddelanden från myndigheter ska nå fram, måste texterna anpassas språkligt efter mottagaren, även om de riktar sig till olika grupper av människor och har olika syften. Om mottagaren verkligen behärskar den form som texterna uttrycks på är tveksamt.

8.1 Delade meningar om ändamålsenliga texter

I den litteratur jag har granskat, har jag funnit delade meningar om fackspråkets berättigande: Å ena sidan de som vill bevara fackspråket och hyllar det för dess exakta precision, högtidliga ordval och tyngd. Å andra sidan de som kritiserar språket för dess obegriplighet, användandet av gamla invanda mallar, ålderdomliga ord och uttryck. De senare förordar förändringar och vill ta bort respekten för det högtidliga – målet är begripliga och ändamålsenliga texter som når mottagaren.

8.2 Drygt hälften av orden förstås

Obegripliga texter kan naturligtvis bero på flera faktorer, som till exempel tung grammatik, facktermer eller ålderdomliga ord. I min studie har jag specifikt valt att undersöka vad den vanliga människan förstår av vad som skrivs i juridiska domar. För att nå mitt syfte har jag utfört en enkätundersökning, där jag har låtit 71 personer svara på om de förstår 35 ord tagna ur autentiska

domar. Jag kan dock inte ge några generella omdömen eftersom det krävs ett betydligt större antal informanter, men kan ändå se en tendens. Resultatet i min undersökning visar att drygt hälften, det vill säga 51 % av 35 ord förstås av informanterna. Kunskapsnivån i de två grupperna *Yrkes-* och *Studentgruppen* visade konstant samma resultat: *Yrkesgruppen* har bättre ordförståelse än *Studentgruppen* i alla enkätdeklar. Att *Yrkesgruppen* trots lägre utbildningsnivå presterar högre resultat än *Studentgruppen* kan bero på livserfarenhet, eftersom *Yrkesgruppen* är äldre än *Studentgruppen*.

8.3 Avslutande kommentar

Det vore intressant att i en fortsatt studie undersöka hur de som dagligen skriver och arbetar med juridiska texter förhåller sig till fackspråket och vad de anser om att språkintresserade utforskar deras område. Är de nöjda med den språkliga formen, där endast drygt hälften av de svåra orden förstås av den vanliga människan eller strävar de efter förändring?

Trots allt fortgår den språkliga utvecklingen i samhället – var tid har sitt språk. En pågående trend är till exempel informaliseringen av det offentliga språket, där regler och stildrag från den privata sfären tas över av den administrativa offentligheten och utvecklas till en slags intimisering, vilket diskuteras i *Hej, det är från Försäkringskassan!* (Löfgren 1988). Beror denna förändring på myndigheters strävan att skriva begripliga texter eller tar myndigheterna över den privata sfären? Vad som ligger bakom denna utveckling är också frågor som kan diskuteras vidare.

Avslutningsvis har jag i min uppsats undersökt om den vanliga människan förstår vad som skrivs i juridiska domar. Undersökningen visar en ordförståelse på 51 %. Slutsatsen är att i denna undersökning är utbildning av mindre betydelse för ett högt resultat. Livserfarenheten är den stora kunskapskällan.

Litteraturförteckning

- Andersson, Bengt-Erik, 1992: *Som man frågar får man svar – En introduktion i intervju- och enkätteknik*. Kristianstad: Rabén & Sjögren.
- Backlund, Britt, 2004: *Maktspråksboken. En samling ord och uttryck för och emot makt*. Stockholm: Carlssons.
- Bergman, Gösta, 2005: *Kortfattad svensk språkhistoria*. Stockholm: Norstedts.
- Bergström, Sture, Eek, Hilding, Håstad, Torgny & Lindblom, Per Henrik, 1988: *Juridikens termer*. Stockholm: Norstedts.
- Cassirer, Peter, 2003: *Stil, stilistik och stilanalys*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Thelander, Mats, 1983: Från Blåknut till brakknut. Om provinsiella drag i flyttares språk. I: Elmevik, Lennart & Widmark, Gun (red): *Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning, nr 63*. Lund: Bloms.
- Frick, Nils & Malmström, Sten, 1978: *Språkklyftan*. Kristianstad: Tidens förlag.
- Frykman, Jonas, 1988: Fördelen med att vara informell. I: Löfgren, Orvar (red): *Hej, det är från försäkringskassan!* Stockholm: Natur och Kultur.
- Gunnarsdotter Grönberg, Anna, 2007: Ungdomsspråk. I: Sundgren, Eva (red): *Sociolingvistik*. Stockholm: Liber.
- Gunnarsson, Britt-Louise, 1982: *Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Lund: Liber.
- Gustafsson, Torsten, 1984: *Mer än ord. Hjälptill dig som skriver kanslisvenska*. Stockholm: minag/gotab.
- Hellspong, Lennart & Söderberg, Barbro, 1996: *Grepp om språket*. Lund: Studentlitteratur.

- Jensen, Ulf, Rylander, Staffan & Lindblom, Per-Henrik, 2006: *Att skriva juridik. Regler och råd*. Uppsala: Iustus.
- Larsson, Inger, 2003: *Svenska medeltidsbrev. Framväxten av ett offentligt skriftspråk*. Stockholm: Norstedts.
- Lauren, Christer, 1993: *Fackspråk. Form, innehåll, funktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Liljestrand, Birger, 1993: *Språk i text. Handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Löfgren, Orvar (red) 1988: *Hej, det är från försäkringskassan! Informaliseringen av Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Malmström, Sten, Györki, Iréne, Sjögren, Peter A., 2007: *Bonniers svenska ordbok*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Molde, Bertil & Westman, Margareta, 1975: *Offentlig svenska – en textbok. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, nr 54*. Stockholm: Norstedts.
- Mårtensson, Eva, 1988: Den familjära myndigheteten. I: Löfgren, Orvar (red): *Hej, det är från försäkringskassan!* Stockholm: Natur och Kultur.
- Nilsson, Per-Erik (red), 1983: *JO om språket i de kommunala protokollen*. Stockholm: Liber.
- Nilsson, Stig, 1987: *Ordet som verktyg. Om allmänspråk och fackspråk från praktisk synpunkt*. Stockholm: Teknik & Data.
- Nordin, Svante, 1988: Från byråkrat till samhällsingenjör. I: Löfgren, Orvar (red): *Hej, det är från försäkringskassan!* Stockholm: Natur och kultur.
- Nordman, Marianne, 1992: *Svenskt fackspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Sahlquist, Åsa, 1984: *Språkballongen. En bok om offentlig svenska för byråkrater och andra*. Stockholm: Liber.

- Språk och struktur i domar och beslut*, 2005: Skrift utarbetad av anställda vid Domstolsverket.
- Språket i domar och beslut*, 1987: utarbetad av en arbetsgrupp i Svea hovrätt. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Stalfelt, Sven Olov, 1980: *Skriv begripligt*. Örebro: Samspråk.
- Statsrådsberedningen PM, 1967: *Språket i lagar och andra författningar*. Svensk Reproduktions AB.
- Teleman, Ulf & Wieselgren, Anne Marie, 1970: *ABC i stilistik*. Lund: Liber Läromedel.
- Wedin, Åsa (red), 1993: *Visst går det att förändra myndighets-språket! En rapport från Språkvårdsprojektet*. Stockholm: Fritzes.
- Wellander, Erik, 1948: *Riktig svenska*. Stockholm: P. A. Norstedts & Söner.
- Westman Margareta, 1980: *Att skriva bättre offentlig svenska*. Stockholm: Norstedts.

Bilaga 1

Undersökning om ordförståelse i domar

Jag heter Ulrika Ekman Öst och läser på Humanioraprogrammet på Mälardalens högskola i Eskilstuna. I min D-uppsats undersöker jag svåra ord i domar och hur väl den så kallade vanliga människan förstår innebörden i domarna. Är mycket tacksam om Du vill svara på frågorna i min undersökning. Din medverkan är mycket värdefull! Undersökningen är anonym.

Undersökningen består både av juridiska fackord och allmänt svåra ord.

Jag är år.

Jag är kvinna man

Yrke / sysselsättning

Utbildning grundskola gymnasium högskola

I

Först kommer tretton ord. Kryssa för passande påstående.

Jag förstår ordet:

	Ja	Nej	Jag tror det
1. <i>förebragts</i>	☐	☐	☐
2. <i>simulation</i>	☐	☐	☐
3. <i>beaktas</i>	☐	☐	☐
4. <i>bifalla</i>	☐	☐	☐
5. <i>requisitet</i>	☐	☐	☐

6. <i>belägg</i>	☐	☐	☐
7. <i>uppsåt</i>	☐	☐	☐
8. <i>ådömas</i>	☐	☐	☐
9. <i>beslagsyrkande</i>	☐	☐	☐
10. <i>belöper</i>	☐	☐	☐
11. <i>förpliktas</i>	☐	☐	☐
12. <i>tillerkänns</i>	☐	☐	☐
13. <i>eljest</i>	☐	☐	☐

II

Nu presenteras fjorton olika ord i fraser och meningar. Förklara de kursiverade orden med en synonym (ett ord av liknande betydelse) eller med egna ord.

14. Han har genom rånet *avhänts* 15 000 kronor.
.....
15. Egendomen skall även *förverkas*.
.....
16. Vad hon *yrkat* i ersättning bedömer rätten skäligt.
.....
17. Den tilltalade *åläggs* att betala 10 000 kronor.
.....
18. Hon skall *utge* skadestånd.
.....
19. Den åtalade har visat planläggning och *förslagenhet*.
.....
20. att hon skulle vara utåtagerande eller *morbid*
.....
21. Bolaget har vunnit *bifall* till sitt överklagande.
.....
22. Åklagaren har *åberopat* omprövningsbeslutet.
.....
23. Hon har *vidmakthållit* dessa anmälningar.
.....
24. Tingsrätten finner att ett fängelsestraff inte är *oundgängligen*
påkallat.
.....
25. NN har lämnat en oriktig uppgift och det *föreligger* grund att
eftertaxera honom.
.....
26. *jämte* ränta på beloppet
.....
27. I målet har inte framkommit att *dispositionsrätten* till bostads-
rätten varit inskränkt.
.....

III

Nu kommer de sista åtta orden. Kryssa för lämplig synonym till de kursiverade orden.

28. Villkorlig dom med *föreskrift* om samhällstjänst.

- villkor förord önskan

29. Det har inkommit en ansökan om *beredande* av vård av NN.

- förfarande förberedande utredande

30. NN har inte *vitsordat* något belopp.

- bestyrkt krävt hänvisat till

31. NN förnekar att han har gjort sig skyldig till *bestickning*.

- förfalskning mutbrott koppleri

32. Det är *ostridigt* att gärningen har ägt rum.

- obestriddigt orimligt oskäligt

33. Hovrätten dömer NN för *stämpling*.

- kidnappning förberedande
till brott ekonomisk
brottslighet

34. Åklagaren anser att NN försöker provocera fram *kompro-
metterande* uppgifter.

- falska misskrediterande förskönande

35. Gärningar som i *förevarande* mål skall tolkas som grova.

- föregående brottsföre-
byggande ifråga-
kommande

Tack för din medverkan! Ulrika

Bilaga 2

Ordförklaringar till enkätens första del

Synonymerna är tagna ur *Bonniers svenska ordbok* (2007) och *Juridikens termer* (1988)

Ordförklaringar till enkätens andra och tredje del finns i tabellerna 3 och 4.

Beaktas: tänkas på, tas hänsyn till

Belägg: bevis

Belöper: uppgår till

Beslagsyrkande: krav på omhändertagande/konfiskation

Bifalla: godkänna

Eljest: annars

Förebragts: bringats, förmåtts, medförts

Förpliktas: förbindas

Rekvisitet: förutsättning för viss gärnings straffbarhet

Simulation: låtsas vara sjuk

Tillerkännas: tillskrivas, tilldelas efter beslut

Uppsåt: avsikt

Ådömas: dömas till

Förtroendeutredningen
Ju 2007:08

PM
2008-07-01

Marie Sörlin
Språkexpert vid utredningen

Förståelsen av domar

En intervjuundersökning av advokaters syn
på klienternas förståelse av domtexter

Sammandrag

Detta PM redovisar resultatet av en undersökning som utförts på uppdrag av Förtroendestyrningen (Ju 2007:08). Undersökningens syfte är att ta till vara advokaters erfarenheter av hur domar förstås av deras klienter och ur den synvinkeln belysa förtjänster och brister i domarnas språkliga utformning. Den baseras på semi-strukturerade intervjuer med fem advokater från tre olika orter (Linköping, Stockholm och Uppsala) och berör framför allt förståelseaspekter på underinstansdomar (från tingsrätt och länsrätt) i måltyper av varierande slag (främst brottmål, LVU- och LPT-mål samt vårdnadstvister).

Studien behandlar förståelse och språklig utformning i vid mening, dvs. hur klienterna begriper och reagerar på texternas innehåll, struktur och språk. Den behandlar framför allt vad klienterna kan finna problematiskt i fråga om domarnas språkliga utformning. Några aspekter av domar som upplevs som särskilt positiva framkommer också i undersökningen, främst genom advokaternas synpunkter på vad som gynnar deras klienters förståelse av domar.

Resultaten visar bl.a. att det framför allt är de klienter som är missnöjda med resultatet av rättegången som diskuterar domar med advokaterna. De delar av domarna som klienterna främst berör i samtalen med advokaten gäller domslut och domskäl men av intervjuerna framkommer också att klienterna reagerar på andra delar av domarna, inte minst utformningen av referat av hörda personers utsagor och åberopade dokument. Till det klienterna upplever som problematiskt hör alltför kortfattade motiveringar i rättens bedömning och svårigheter att förstå vilka delar av domarna som är av störst intresse för dem och var man hittar dessa delar. De kan också reagera på att inte alla utsagor och annat som presenterats under förhandlingen alltid refereras i domarna.

Till det advokaterna särskilt framhåller som positivt i domar hör bl.a. partier som på ett pedagogiskt sätt framställer vad domstolens uppgift är i det aktuella målet.

I slutet av PM:et ges en sammanfattning av de huvudsakliga resultaten. Där redovisas också några slutsatser och reflektioner kring vad resultaten ger anledning att överväga vid domskrivning. Domskribenter föreslås bl.a. särskilt uppmärksamma utformningen av de delar av domen som klienterna är mest intresserade av, domslut och domskäl, samt tydliggöra dessa delars placering så att de blir lätta att hitta. Med tanke på de reaktioner referat av hörda

personers utsagor väcker föreslås domskribenter också överväga i vilken mån det exempelvis behövs förklarande partier i texten som anger vad som (inte) refererats av utsagor och liknande samt varför urvalet gjorts. Vidare föreslås mer abstrakta fraser som exempelvis "åtalet ogillas" byts ut mot mer konkreta som "NN frikänns".

Innehåll

Sammandrag	122
Innehåll.....	124
1 Inledning.....	126
2 Metod och material	128
2.1 Förberedelse och genomförande av intervjuerna	128
2.1.1 Värdering av metoden	130
2.2 Advokaterna, målen och klienterna	131
3 Läsning och förståelse av domarna.....	132
3.1 Klienternas kontakt med advokaterna om domen....	133
3.2 Klienternas läsning och förståelse av domen.....	133
4 Uppfattningar om faktorer som inverkar på domarnas utformning.....	135
5 Uppfattningar om domarnas utformning.....	136
5.1 Domarnas innehåll	137
5.1.1 Domslut och beslut i övriga frågor.....	137
5.1.2 Referat av utsagor och dokument.....	137
5.1.3 Överensstämmelsen mellan förhandlingens och domens omfång	139
5.1.4 Utdrag ur lagar.....	140
5.1.5 Domskäl och pedagogik i domarna	140
5.1.6 Bilagor	142
5.2 Domarnas struktur.....	142
5.2.1 Disposition.....	143
5.2.2 Rubriksättning och typografi.....	143
5.2.3 Metatext	144
5.3 Domarnas språk	144
5.3.1 Ord och uttryck som kan vara svårbegripliga	145
5.3.2 Namn och liknande sakuppgifter	146
6 Avslutning.....	147
6.1 Sammanfattning	147
6.2 Några slutsatser och reflektioner	150

Referenser	154
Bilaga 1. Ord och uttryck som kan vara svårbegripliga	155

1 Inledning

Domar är komplexa texter. De riktar sig direkt eller indirekt till flera olika målgrupper. Adressater är framför allt de berörda parterna i målet och deras juridiska ombud men också bl.a. högre rätt, andra jurister och media. Domarna ska också skildra mer eller mindre komplexa förlopp och referera till relevanta dokument och utsagor från hörda personer som tagits upp vid behandling av målet. Särskilt viktiga delar av domen är förstås rättsens bedömning, de s.k. domskälen, och rättsens slutsats, dvs. domslutet.

Hur väl domar som texter betraktade fungerar i kommunikationen med målgrupperna, bl.a. i vilken utsträckning domtexterna är begripliga för mottagarna, har förmodligen stor betydelse för allmänhetens förtroende för domstolarna. Det är i varje fall en av utgångspunkterna i kommittédirektiven för Förtroendutredningen (Ju 2007:08) vars uppgift är att kartlägga hur kommunikationen mellan domstolar och medborgare fungerar i Sverige och att överväga hur denna kommunikation kan utvecklas vidare (Bohlin 2007).

I det här PM:et redovisas resultaten av en intervjuundersökning som gjorts på uppdrag av Förtroendutredningen som en av tre språkligt inriktade studier. Studiens syfte är att ta till vara på advokaters erfarenheter av hur domar förstås av deras klienter och ur denna synvinkel belysa förtjänster och brister i domarnas språkliga utformning. Ett övergripande mål för Förtroendutredningens tre språkligt inriktade studier är att de sammantagna resultaten från dem ska kunna bilda underlag för utvecklingen av ett s.k. Klarspråkstest (se www.sprakradet.se/testet), dvs. ett diagnosinstrument för bedömning av begriplighet i domtexter som kan användas vid domskrivning.

Intervjuundersökningen om förståelsen av domar baseras på semistrukturerade intervjuer med fem advokater från tre olika orter (Linköping, Stockholm och Uppsala). Den valda metoden kan inte ge någon heltäckande bild av klienternas förståelse men belyser vissa områden som det är värt att ta hänsyn till eller åtminstone vara medveten om för dem som ägnar sig åt domskrivning. Undersökningen bör snarast betraktas som en pilotstudie vars resultat kan följas upp i senare studier.

Med språklig utformning avses i detta PM inte bara språk i snävare mening, så som ord och uttryck, utan också sådant som har att göra med domarnas struktur (disposition) och deras innehåll (t.ex. vilka uppgifter som tas med i referat). Också ordet förståelse

ska i detta PM uppfattas i vid mening. Det avser både vad klienterna begriper eller inte begriper i domar och hur de upplever olika aspekter av domtexten som antingen positiva eller negativa (främmande eller svårbegripliga). Som framgår av resultaten är det framför allt klienter som är missnöjda med eller fundersamma över vad som står i domarna som hör av sig till advokaterna för att diskutera dem. Av det skälet blir det främst dessa klienters förståelse som belyses och fokus kommer att ligga på aspekter av domar som utifrån deras synvinkel kan uppfattas som problematiska. Mer förtjänstfulla sidor av domtexterna hamnar i skymundan. I PM:et redovisas dock även några positiva aspekter på domtexter som advokaterna framhåller i intervjuerna och uppfattar som gynnsamma för att deras klienter ska förstå texterna.

PM:et har följande disposition. Först redovisas hur undersökningen lagts upp och genomförts samt bakgrundsuppgifter om de intervjuade advokaterna (kapitel 2). Därefter redovisas resultaten av undersökningen i tre kapitel kallade Läsning och förståelse av domarna (3), Uppfattningar om faktorer som inverkar på domarnas utformning (4) samt Uppfattningar om domarnas utformning (5). Avslutningsvis sammanfattas resultaten varefter några slutsatser och reflektioner kring vad resultaten ger anledning att överväga vid domskrivning presenteras (kapitel 6). Några ord och uttryck som diskuteras i intervjuerna och som kan vålla förståelseproblem för juridiskt oskolade personer listas i bilaga 1.

Av utrymmesskäl redovisar detta PM enbart den genomförda intervjuundersökningens uppläggning och resultat. Tidigare forskning om juridiskt språk och teorier om begriplighet och textförståelse behandlas inte. För den som önskar fördjupa sig i svenska språkvetenskapliga undersökningar av juridiskt språk hänvisas till Hans Landqvists avhandling om författningssvenska (2000) i svensk och finsk lagtext och de referenser han anför. Särskilt läsvärd är Britt-Louise Gunnarssons (1982) undersökning av begriplighet i medbestämmandelagen. Den behandlar utförligt bl.a. vilka faktorer som inverkar på textförståelsen (situationen, läsmålet, läsaren och texten) men också frågor om hur lagtextläsning går till och olika läsargrupperns förståelse.

2 Metod och material

I detta avsnitt diskuteras först undersökningsmetoden, dvs. hur intervjuerna förbereddes och genomfördes samt förtjänster och brister med den valda metoden (2.1). Därefter presenteras de intervjuade advokaterna, hur de valdes ut för deltagande, vilken bakgrund de har och vilka måltyper och klienter de arbetar med (2.2).

2.1 Förberedelse och genomförande av intervjuerna

Datinsamlingen utfördes genom semistrukturerade intervjuer (se t.ex. Dalen 2007, Trost 2005). Semistrukturerade intervjuer inriktas i huvudsak på ämnen som forskaren valt ut i förväg men sättet att ställa frågor och ordningen som olika ämnen tas upp i tillåts variera i de konkreta intervjusituationerna. Jämfört med standardiserade intervjuer (där ett antal på förhand valda frågor ställs i samma ordning, eventuellt med svarsalternativ) blir semistrukturerade intervjuer mer informella och lika vardagliga samtal eftersom deltagarna får formulera sina egna sätt att besvara frågorna och behandla ämnena på. De ger också deltagarna möjlighet att presentera sina erfarenheter på ett personligt och nyanserat sätt. Jämfört med helt öppna intervjuer (utan förbestämda frågor) gör semistrukturerade intervjuer det lättare att jämföra och sammanställa de intervjuades svar då de i huvudsak omfattar samma typer av ämnen.

Inför intervjuerna samlade jag bakgrundsinformation av både skriftligt och muntligt slag i syfte att bilda mig en uppfattning om området och förbereda en intervjuguide. Till den skriftliga information jag tog del av hör Förtroendeutredningens promemoria om domskrivning (Bohlin 2007) och några av de skrifter som omnämns i den (*Språk och struktur i domar och beslut*, 2005; Statskontorets rapport *På väg mot ett bättre myndighetspråk*, 2001, samt Klarspråkstesterna för beslut och rapporter på webbadress www.sprakradet.se/testet). För att få en uppfattning om hur domstolarna arbetar, framför allt i frågor som rör domskrivning, konsulterade jag Domstolsverkets webbplats (www.dom.se). Till sammans med Barbro-Eherenberg Sundin, som inom Förtroendeutredningens ram bl.a. genomför en av de andra språkundersökningarna, besökte jag också tre domstolar i Stockholm, nämligen Stockholms tingsrätt, Länsrätten i Stockholms län och Kammarrätten i Stockholm. Vid besöken höll vi relativt fritt hållna

intervjuer med erfarna domare om hur domskrivningen går till vid respektive domstol. För att informera mig om advokaters arbete tog jag del av information på Advokatsamfundets hemsida (www.advokatsamfundet.se) och intervjuade under informella former en bekant som arbetar som advokat.

Utifrån bakgrundsinformation och undersökningens syftesformulering sammanställde jag intervjuguiden med ett antal teman och frågor av relevans för undersökningen. För att öka möjligheterna att få med aspekter som de intervjuade uppfattade som väsentliga utöver intervjuguidens teman uppmuntrades advokaterna vid intervjuerna att utveckla och lägga till ämnen som de uppfattade som värdefulla att belysa, vilket också flera av dem gjorde. Intervjuguiden modifierades under datainsamlingen på ett par punkter så att den efterhand kom att täcka fler områden än den ursprungligen tagit med. Ursprungligen saknades t.ex. explicita frågor om förståelsen av domar hos klienter med annat modersmål än svenska. Detta tema lades till i guiden efter den första intervjun eftersom den advokat jag då talade med berörde det.

Intervjuguiden omfattade frågor om 1) advokaternas och klienternas bakgrund (bl.a. vilka typer av mål de arbetar med och vilka som hör av sig med reaktioner på domarna), 2) ramarna för advokaternas och klienternas kommunikation kring domen (t.ex. om de brukar träffas personligen), 3) vad klienterna reagerar på i domarna (vad de frågar om eller kommenterar) och om det går lätt att hitta i domarna, 4) huruvida lagutdrag och juridiskt särpräglade ord och uttryck väcker frågor hos klienterna samt 5) vad advokaterna själva tycker om domarnas språk och struktur (upplevs de t.ex. som lika eller olika).

Inför de intervjuer där det visade sig praktiskt möjligt med tanke på advokaternas arbetsbelastning vid den aktuella tidpunkten hade jag i förväg kommit överens med dem om att vid intervjutillfället även behandla en eller ett par konkreta exempel på domar. Advokaterna fick själva välja om de ville diskutera exempel-domar som hade valts ut av mig eller av dem. De domar som jag valde ut hämtades i huvudsak från den korpus av 50 domar som sammanstälts av Förtroendeutredningen. Jag valde domar som representerade de måltyper och (i möjligaste mån) de geografiska områden advokaterna arbetar inom. Ett exempel på en vårdnadstvistedom hämtades från webbplatsen Familjerätt på nätet (www.famratt.com/rattsfall.html) eftersom den måltypen inte ingår i

utredningens korpus. De domar advokaterna själva valde för diskussion var sådana de arbetat med eller läst av andra skäl.

Vid fyra av intervjuerna diskuterades domar som advokaterna hade valt ut och som de uppfattade som bra eller problematiska med tanke på klienternas förståelse av domar. Under ett par av dessa intervjuer berördes också domar som jag hade valt ut. Vid en av intervjuerna behandlades enbart exempeldomar som jag tagit med mig. Vilka aspekter av textexemplen som berördes berodde framför allt på vad advokaterna själva valde att ta upp. I samtliga fall använde jag också domexemplen som underlag för en diskussion om i dem förekommande juridiska särpräglade ord och uttryck och/eller lagutdrag.

Inför intervjuerna hade jag informerat advokaterna skriftligen och muntligen om Förtroendeutredningens språkligt inriktade delundersökningar och de forskningsetiska sidorna av min undersökning, dvs. att intervjuerna skulle spelas in med diktafon för att sedan lagras och analyseras i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (www.vr.se).¹

Tre av intervjuerna omfattar ca en timme, två ca en och en halv timme. Fyra av dem genomfördes på advokaternas arbetsplatser, en som telefonintervju. Alla utom en av intervjuerna har en frågasvar-struktur där intervjuguidens teman, om än i varierande ordning, styr det mesta av innehållet. Den sista intervjun är nästan helt uppbyggd kring advokatens spontana berättelser och innehåller bara kortare inpass från min sida. Ett tecken på att de ämnen jag hade inkluderat i intervjuguiden kan bedömas som relevanta för att belysa klienternas förståelse av domar är att den mycket öppna intervjun där advokaten styrde innehållet ändå täckte alla intervjuguidens ämnen.

2.1.1 Värdering av metoden

Den valda metoden, att intervjua advokater för att kasta ljus över deras klienters förståelse av domar, har både för- och nackdelar. Till metodens fördelar hör att advokaterna genom sitt arbete kan antas ha bildat sig en god uppfattning om sina klienters förståelse

¹ Principerna innebär bl.a. att resultaten avrapporteras på ett sådant sätt att varken advokaterna eller andra enskilda människor som nämns i intervjuerna kan identifieras av utomstående.

av domar, bl.a. vad klienterna reagerar på i domarna och vilka aspekter av dessa texter som klienterna finner problematiska. Genom advokaternas berättelser kan man dessutom snabbt få en överskådlig bild av relativt många klienters förståelse och reaktioner på domar. Advokater har dessutom ofta erfarenhet av olika slags måltyper och domtexter. Ytterligare en fördel är att advokater kan antas ha intresse av att diskutera klienternas förståelse av domar och domars språkliga utformning eftersom det är frågor av betydelse för deras arbete.

Till metodens nackdelar hör att deltagarna vid kvalitativa intervjuer berättar olika utförligt om intervjuguidens teman. Alla intervjuer berör dock merparten av dem. I resultatredovisningen har jag framför allt lyft fram sådana teman som flera av advokaterna har kommenterat och låtit det framgå när uppgifter och exempel enbart härrör från en enskild intervju.

En annan nackdel med metoden är att de intervjuade personerna bara kan berätta om sina upplevelser av hur klienterna förstår och ser på domtexters förtjänster och brister. Det är inte säkert att de delar av domarna som klienterna tar upp för diskussion med advokaterna är de enda de reagerar på eller har funderingar kring. Metoden möjliggör en inblick i klienternas förståelse av domar men kan inte ge någon heltäckande bild. Som framgår av nästa avsnitt handlar det också om en undersökning som är avgränsad vad gäller antalet intervjuade och deras geografiska spridning samt i fråga om de måltyper som berörs.

2.2 Advokaterna, målen och klienterna

Av de fem intervjuade advokaterna är fyra personer som Förtroendeutredningens referensgrupp föreslagit för intervju med motiveringen att det är erfarna advokater med bred bakgrund. En av dessa fyra advokater föreslog den femte advokaten som en lämplig intervjukandidat med motiveringen att den personen är en särskilt språkkunnig advokat. De fem advokaterna är verksamma i Linköping, Stockholm eller Uppsala. Åldersmässigt är advokaterna mellan 43 och 64 år gamla. Tre är kvinnor, två män. Den som arbetat längst som advokat har ca 35 års erfarenhet, den som arbetat kortast drygt 10 års erfarenhet. Flera av de intervjuade har suttit ting och en har arbetat som domare. Under intervjuerna framkommer också att flera av dem är intresserade av språkfrågor.

Alla advokaterna har erfarenhet av olika typer av mål och de flesta arbetar i dagsläget med flera olika måltyper, utom en som är specialiserad på brottmål. Brottmål, och då framför allt rollen som försvarare, ingår som en större eller mindre del i alla de intervjuades arbetsuppgifter. De flesta har olika typer av brottmål men en arbetar mycket med barn och unga, en annan främst med ekobrottmål. Bland de övriga måltyper som advokaterna arbetar med och som dessutom berörs mer eller mindre utförligt i intervjuerna finns familjerätt (främst vårdnadstvister), socialmål, dvs. LVU- och/eller LPT-mål² samt tvistemål (t.ex. tvister kring husköp).

Ibland behandlar intervjuerna förståelsen av domar på ett allmänt plan, dvs. utan specificering av vilka måltyper det rör sig om. När advokaterna väljer att tala om specificerade måltyper tar de oftast upp olika aspekter på brottmålsdomar. De intervjuade advokaterna talar dessutom till övervägande del om domar från underinstanserna (tingsrätt eller länsrätt). Aspekter som uttryckligen berör förståelsen av domar från överinstanserna (hovrätt eller kammarrätt) tas upp i ett par fall.

Klienterna är av varierande slag. De är ofta vuxna, men flera av advokaterna arbetar också mycket med barn och unga, t.ex. med unga lagöverträdare i brottmål. Det händer också att advokaterna har klienter med annat modersmål än svenska som ännu inte behärskar svenska på infödd nivå. Några av advokaterna (de som arbetar mest med LVU- och LPT-mål) understryker att deras klienter, oavsett övrig bakgrund, är människor i kris. De kan t.ex. vara sjuka, stressade eller av andra anledningar oroliga och det inverkar på klienternas förmåga att ta till sig domtexterna.

3 Läsning och förståelse av domarna

I det följande behandlas först ramarna för klienternas förståelse av domar, närmare bestämt hur klienternas och advokaternas kontakt ser ut i samband med att de talar om domarna samt vilka klienter det är som framför allt kommer med frågor och reaktioner på domtexterna (3.1). Därefter behandlas hur klienterna läser och förstår domar enligt advokaterna, bl.a. vad klienterna framför allt läser i domarna och hos vilka grupper av klienter det förefaller att förekomma särskilt stora förståelseproblem (3.2).

² LVU står för *lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga*, LPT för *lagen om psykiatrisk tvångsvård*.

3.1 Klienternas kontakt med advokaterna om domen

Domstolarna skickar alltid ut den skrivna domen med post till de berörda parterna efter att huvudförhandlingen avslutats. Ibland har domstolen redan i slutet av huvudförhandlingen meddelat domslutet, i andra fall är det först i samband med att den skriftliga domen kommer som advokaterna och deras klienter får veta resultatet. Advokaterna och klienterna har regelmässigt kontakt med varandra i detta skede men hur kontakten ser ut varierar, bl.a. beroende på måltyp. Det händer ofta, enligt några av de intervjuade, att klienten själv tar kontakt med advokaten, vanligen genom att ringa. I andra fall sker kontakten genom att advokaten hör av sig till klienten genom att ringa eller skriva till den. De flesta advokater skriver någon form av avslutande brev där de tar upp resultatet och före vilket datum klienten bör höra av sig om den vill överklaga. Advokaten och klienten träffas och talar om domen framför allt om det finns behov, t.ex. i de fall klienten har stora problem att förstå domen (språkligt eller innehållsmässigt) eller om det blir fråga om att överklaga.

Det är framför allt klienter som är missnöjda med resultatet eller sådana som vill överklaga eller funderar på att överklaga som diskuterar domen med advokaten. Men klienter kan också höra av sig och säga att de förstår och accepterar domslutet men att de undrar över hur domstolen kommit fram till det. Ibland säger sig klienterna ha läst och förstått både domslut och domskäl men vill ändå ha sin advokats syn på hur dessa delar av domen ska förstås. Advokaterna tycks sällan ha samtal med dem som är alltigenom nöjda med resultatet och som inte finner det nödvändigt att kontakta advokaten för att förstå domen.

3.2 Klienternas läsning och förståelse av domen

Eftersom advokaterna bara undantagsvis är med när klienterna först får domtexten baseras deras intryck av om och hur klienterna läser och förstår domen på vad de uppfattat om klientens läsning och förståelse under de samtal advokaterna och klienterna har efter att domen kommit. Advokaterna kan t.ex. märka att klienterna läst olika delar av domen om advokaten eller klienterna själva hänvisar till dessa delar av domen.

Advokaternas intryck är att klienterna framför allt är intresserade av domslutet (i brottmål också påföljden) och domskälen, alltså vad resultatet blev och varför resultatet blev så som det blev. Om klienterna vanligen läser hela domarna är svårt för de intervjuade att bedöma. Flera av dem menar att klienterna nog läser någon del av den dom de har fått men att det finns stor individuell variation i vad olika personer läser och hur mycket. En del klienter verkar t.ex. inte vilja läsa särskilt mycket på egen hand utan kontaktar ganska omedelbart advokaten efter att domen kommit och vill ha ett muntligt referat av domen. Andra kanske inte alls läser domtexten, t.ex. för att de genom domstolen eller advokatens muntliga förmedling har förstått resultatet och så snabbt som möjligt vill lägga händelserna bakom sig.

Flera av advokaterna tar upp att de klienter som är missnöjda med resultatet verkar läsa större delar av domen än de som är nöjda. De missnöjda har större anledning att läsa domtexten mer ingående (åtminstone domskälen) för att ta reda på hur domstolen resonerat för att komma fram till det aktuella resultatet.

Att klienterna visar mest intresse för domslut och domskäl kan hänga samman med att de har varit på plats under förhandlingen och därmed hört båda sidors sakframställning, hörda personers berättelser osv. De delar av domen som tar upp sådant är så att säga redan kända. Trots det händer det att exempelvis referat av berättelser som framförts vid förhandlingen väcker reaktioner hos klienterna (se vidare avsnitt 5.1.2).

I hur stor utsträckning klienterna läser domarna och förstår dem verkar av intervjuerna att döma möjligen till viss del hänga samman med måltyperna. Åtminstone verkar både den advokat som kommenterar klienternas läsning av tvistemål och den som arbetar med ekobrottmål ha uppfattningen att klienterna i de måltyperna så gott som alltid har läst domen, åtminstone domslut och domskäl. Ekobrottmålsadvokaten har också uppfattningen att klienterna i huvudsak verkar ha förstått de domar de får. Den advokat som har många LVU- och LPT-mål berättar däremot om hur klienterna verkar läsa domarna bitvis och att de inte sällan hakat upp sig på delar av domen som de tror har negativa verkningar för dem men som i praktiken kanske inte har legat till grund för domstolens bedömning (t.ex. referat av hörda personers utsagor eller lagcitat). Advokaten kopplar dessa klienters fragmentariska läsning av domen dels till att klienterna är stressade p.g.a. den krissituation de befinner sig i, dels till att klienterna p.g.a. domtextens utformning

har svårt att orientera sig i texten och kunna urskilja vad olika delar av domen är för något (se vidare 5.1.4 och 5.2).

Flera av advokaterna kommenterar att förutsättningarna för att klienterna ska förstå domarna varierar. Förutom att klienter kan vara stressade och därför ha svårt att ta till sig texten verkar de som är vana att läsa texter ha lättare för att ta sig igenom domtexten än de som är ovana. De som har svenska som modersmål verkar också ha det lättare än de som ännu inte behärskar svenska på infödd nivå (men som kan tillräckligt mycket för att avstå från tolkhjälp). De sistnämnda är en grupp som flera av advokaterna säger att de ägnar särskilt mycket tid åt att hjälpa med förståelsen. De går igenom och refererar muntligen större delar av domen med dessa klienter. En advokat berättar t.ex. att hon muntligen brukar "översätta" innehållet i domen till lättare svenska, en annan att hon redan i rätten bemödar sig om att tala lättare svenska för att öka klienternas förståelse och att de enklare orden brukar återspeglas i referaten i domen vilket gör texten i vissa delar lättare att förstå.

4 Uppfattningar om faktorer som inverkar på domarnas utformning

I det följande redovisas några faktorer som enligt advokaternas uppfattning tycks inverka på domarnas utformning. Temat aktualiserades under intervjuerna bl.a. i samband med att advokaterna tillfrågades om hur de själva uppfattar domars språkliga utformning. Det ligger egentligen utanför undersökningens syfte att behandla vilka faktorer som inverkar på domarnas utformning men då uppfattningar om sådana aspekter av domarna kan vara av intresse för den som ägnar sig åt domskrivning har jag valt att ta med temat i resultatredovisningen.

En första faktor som framhålls vara av betydelse är det enskilda målets specifika frågeställningar. Flera advokater har uppfattningen att domtextens komplexitet varierar med komplexiteten i målet. Exempelvis är en domtext från brottmål av enklare slag, t.ex. en erkänd rattfylla, inte lika omfattande eller komplext uppbyggd som en domtext som behandlar mål med flera tilltalade, t.ex. ett butiksrån eller en misshandel där flera personer står åtalade. Beroende på vilken sorts mål det är fråga om, civilprocess eller förvaltningsprocess, finns det också skillnader i vad domarna generellt sett innehåller, hur de struktureras och vilka rubriker som används.

Andra faktorer som kan inverka på delar av domtextens uppbyggnad, utförlighet och/eller språk är kvaliteten i inblandade personers muntliga eller skriftliga bidrag. En advokat tillskriver t.ex. den klara strukturen i en dom, som enligt honom är välskriven, både domarens skicklighet och de inblandade försvarsadvokaternas sätt att lägga fram målet på. En annan nämner att det är viktigt att domarna lyckas skapa en god stämning i rättssalen. Hur pass avslappnat de hörda personerna kan leverera sina berättelser har nämligen, enligt advokaten, betydelse för tydligheten i berättelserna.

En faktor som de intervjuade advokaterna samstämmigt framhåller som betydelsefull är individen som skriver den. Utformningen av en dom hänger enligt dem nära samman med de enskilda domarnas förmåga och/eller ambitionsnivå när det gäller domskrivning. Med utformning menar advokaterna här sådant som hur utförliga domarna är i referaten av hörda personer, i pedagogik och motiveringar i domskäl eller angående påföljdsfrågor men också sådant som domarnas struktur och typografi (användning och utformning av rubriker m.m.) eller språk (ord och fraser). Flera av de intervjuade betonar att det är naturligt med denna individuella variation i domarnas utformning men en säger också att domarna i det avseendet uppvisar större variation än önskvärt och att det vore bra om de kunde göras mer lika.

En advokat menar att variationen blir särskilt märkbar när det handlar om domar som ska redovisa komplicerade förlopp eller hantera komplicerad lagstiftning. Ett par advokater noterar också att hur utförlig och pedagogisk domen är i motiveringarna tycks hänga samman med hur vardagligt, stort eller medialt intressant målet är. Uppfattningen hos dessa advokater tycks vara att ovanliga, större eller medialt uppmärksammade mål tenderar att få mer välskrivna, utförliga och pedagogiskt motiverade domar. Bland de exempel på särskilt välskrivna domar som advokaterna själva tar upp finns också ett par medialt mycket uppmärksammade domar.

5 Uppfattningar om domarnas utformning

I det följande behandlas vad klienterna reagerar på i domarna, vad de har problem med att förstå eller upplever som negativt. De eventuella förklaringar till reaktionerna som advokaterna tycker sig se och de eventuella förbättringsförslag de har tas också upp liksom

en del förtjänster hos domar som advokaterna framhåller som gynnsamma för klienternas förståelse. Resultaten gällande dessa frågor har delats upp i tre avsnitt. Först behandlas klienternas reaktioner och advokaternas kommentarer om domarnas förtjänster etc. i relation till specifika innehållsdelar i domarna (5.1). Därefter behandlas frågor som har att göra med domarnas struktur och hur väl advokaternas klienter kan orientera sig i domarna (5.2). Till sist behandlas vad som framkommer i intervjuerna om språket i domarna (5.3).

5.1 Domarnas innehåll

I detta avsnitt redovisas vad som under intervjuerna framkommer gällande en rad specifika innehållsdelar i domarna. I tur och ordning berörs domslut och beslut i övriga frågor (5.1.1), referat av utsagor och dokument (5.1.2), överensställningen mellan huvudförhandlingens och domens omfång (5.1.3), utdrag ur lagar (5.1.4), domskäl och pedagogiska aspekter på domarna (5.1.5) samt vissa typer av bilagor (5.1.6).

5.1.1 Domslut och beslut i övriga frågor

Advokaterna tar bara undantagsvis upp domsluten. En av dem påtalar dock att klienter som får brottmålsdomar med domslut och många andra beslut (om skadestånd, försvararkostnader, beslagtagna föremål osv.) kan ha svårt att på egen hand ta sig igenom och förstå vad de olika punkterna betyder. Flera av dem nämner apropå domslut i brottmål att uttrycket ”åtalet ogillas” inte alltid förstås och att det ur klientens synvinkel vore bättre att det stod något i stil med ”NN frikänns”.

5.1.2 Referat av utsagor och dokument

Klienternas reaktioner på domtexternas referat av hörda parter och vittnens utsagor samt åberopade dokument tas upp relativt utförligt under alla intervjuerna. Återgivandet av vad personer har berättat och vilka dokument som har tagits upp kan väcka reaktioner hos klienterna både vad gäller urval och omfattning. Klienterna kan bl.a. reagera på att delar av vittnens berättelser inte alls

finns återgivna i domen eller på att motpartens berättelse givits större utrymme i domtexten än den egna berättelsen. Advokaten brukar då behöva förklara att hur mycket som finns med t.ex. beror på hur konkret en berättelse har varit. I socialmål kan referaten av det ofta rätt omfattande skriftliga material som tagits fram av en myndighet vid utredningen av ett fall vara utförligare än referaten av vad klienten har anfört under förhandlingen. Detta kan av klienten upplevas som orättvist. Det händer också att dokument (t.ex. rättsintyg) som åberopats under förhandlingen inte alltid tas upp i domen och att klienterna undrar varför detta utelämnats.

En risk med att olika parter berättelser eller dokument ägnas olika stort utrymme i domen är att klienterna på olika sätt kan uppleva fördelningen av utrymmet som orättvis. En risk med att inte allt det som sagts eller åberopats i rätten (och som klienten själv upplever som väsentligt) på något sätt omnämns i domtexten, är att klienten kan få uppfattningen att domstolen inte har velat lyssna ordentligt eller att de har förbisett material. En som blivit dömd för ett brott kan då uppleva att han eller hon har blivit dömd på felaktiga grunder. Klienter i socialmål, där domen ibland meddelas några veckor efter förhandlingen, tror i vissa fall att domen saknar hänvisning till material som presenterats för att rätten under mellanperioden har förlagt inspelningarna av förhören eller de åberopade dokumenten. Ett särskilt problem med referaten i socialmål, i synnerhet i LPT-målen, är annars att delar av vad som framkommit och som domstolen har tagit hänsyn till kan vara sekretessbelagt. Att domen inte innehåller utförliga referat kan alltså bero på sekretessen men det är inte alltid uppenbart för klienten att det är av det skälet domen inte återger allt som sades under förhandlingen.

En advokat menar att domar där vissa omständigheter som nämnts i hörda personers berättelser inte har tagits med kan ge intrycket att domskribenten bestämt sig för slutsatsen först och sedan bara återgivit de delar av utsagorna som stödjer den slutsatsen. Det händer inte ofta att han läser domar som ger ett sådant intryck, men det händer.

Advokaterna framhåller också förtjänster med domarnas referat av utsagor. En advokat framhåller t.ex. att den tycker att länsrätterna brukar vara bra på att noga redogöra för vad parterna har sagt, en annan att domstolen sällan verkar ha missförstått vad advokaten eller klienten har sagt under förhandlingen när de refererar detta. En tredje framför att hon tycker att de domar hon läser generellt

sett har en neutral ton som inte får det att låta som om domstolen tycker att klienterna har betett sig illa.

I en intervju berättar advokaten att hon vid några tillfällen har arbetat med mål där domaren skriver ovanligt långa och utförliga referat av vad som sagts under förhandlingen (de omfattar i de mest extrema fallen hundratals sidor). Advokaten upplever att dessa, i referaten, utförliga domar uppskattas av klienten som känner igen sig. Andra advokater menar att det är bra om referaten av vad klienterna har sagt dessutom återges relativt troget klienternas eget språkbruk (mera vardagsspråkligt än formellt). Det ökar förmodligen igenkänningsfaktorn och känslan hos klienten av att domstolen har förstått vad han eller hon har sagt.

Samtidigt kan det också leda till förvirring eller frustration hos advokaternas klienter om det finns utförliga referat av utsagor och dokument i domtexten som sedan inte har haft betydelse för rättsens bedömning. Även om det framgår av domskälen vad rätten utgått från kan klienterna tro att allt som refererats har haft betydelse.

5.1.3 Överensstämmelsen mellan förhandlingens och domens omfång

Förutom att klienterna kan reagera negativt på att domarna inte fullt ut återspeglar de moment som de upplevt under huvudförhandlingen kan de bli besvikna på att domens utförlighet inte motsvarar den tid de har lagt ned på att delta i huvudförhandlingen.

Det är ett särskilt problem vid överinstansdomar (hovrätt och kammarrätt), i de fall domstolen går på samma linje som underinstansen och fastställer dess dom. Klienterna kanske har ägnat flera dagar åt att sitta i förhandling och blir förvånade eller besvikna över att domtexten är så ”tunn”, sett både till innehåll och antal sidor. Det kan dessutom även i de fallen uppstå tvivel hos klienten om huruvida rätten tagit del av nytt material som presenterats när det inte uttryckligen framgår av domen att domstolen har tagit del av detta material.

5.1.4 Utdrag ur lagar

Hur många hänvisningar till och utdrag ur olika lagar (och andra juridiska texter, t.ex. rättsfall) som domarna innehåller hör också till det som varierar, bl.a. beroende på måltyp. Generellt tycks det finnas ganska få sådana hänvisningar, särskilt i brottmål. Under intervjuerna framkommer det dock några fall där det regelbundet finns citat ur lagtext (vårdnadstvistedomar, t.ex. 6 kap 2 a § föräldrabalken och LPT-domar, t.ex. 3 § LPT).

Lagtextutdragen verkar i de flesta fall sällan leda till frågor från klienterna. Enligt advokaterna hänger det förmodligen samman med att de redan inför förhandlingen har diskuterat de aktuella lagarna med klienten. Ett undantag är LPT-domarna där utdragen kan leda till missförstånd. Advokaten som berättar mest utförligt om LPT-domar säger att klienterna sällan förstår att det är just citat av lagtext som de läser. Utdragen är ofta placerade på en framträdande plats i domen, alldeles i början av domskälen och markeras som citat genom en källhänvisning inom parentes i slutet av utdraget. Klienterna uppmärksammar inte källhänvisningen och tror att lagcitatet hör till domstolens resonemang eller åsikter. De missförstår också innebörden av lagtexten. I en ofta citerad passage i 3 § LPT står det:

Tvångsvård får endast ges om [...] patienten på grund av sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, som inte kan tillgodoses på annat sätt än genom att patienten är intagen på en sjukvårdsinrättning för kvalificerad psykiatrisk dygnetruntvård [...].

I citatet nämns inte att patienten också kan ha LPT-permission och bo på behandlingshem. Klienterna tolkar därför ofta texten som att det har beslutats att de ska tas in på vårdhem igen och blir oroliga.

5.1.5 Domskäl och pedagogik i domarna

Vad gäller domskälen påtalar advokaterna att det framför allt uppstår förståelseproblem för klienterna och (ibland) dem själva om motiveringarna är alltför kortfattade. Exempelvis förekommer det att domarna innehåller vanliga fraser som uttrycker att någon, t.ex. målsäganden, har gjort "ett tillförlitligt och trovärdigt intryck". Sådana formuleringar kräver mer preciserade motiveringar av på vilket sätt personen i fråga har varit tillförlitlig och trovärdig från

domstolens sida för att bli begripliga och verka övertygande. Det händer emellanåt att klienten känner den beskrivna personen som en i vanliga fall otillförlitlig person och då har klienten extra svårt att förstå hur domstolen kunnat göra en annan bedömning. Ett annat exempel är att det utan efterföljande motivering kan stå något i stil med: ”rätten har gjort bedömningen att åklagarens talan ska bifallas på grund av den bevisning åklagaren har presterat”. Advokaten som framför denna synpunkt menar att det framför allt är i mindre mål som domskälen är knapphändigt formulerade medan större mål brukar ha utförligare resonemang. I de fall domskälen inte är tillräckligt utförligt motiverade kan advokaterna utifrån sin erfarenhet i vissa fall ändå göra en kvalificerad gissning om varför domstolen kommit fram till den ena eller andra bedömningen och presenterar då den tolkningen för klienten.

Domskälen kan också vara svåra att förstå när de innehåller juridiska resonemang och juridiska termer (vid brottmål t.ex. bedömningar av uppsåt, nödvärnsinvändningar m.m.). Det är, enligt advokaterna, i de delarna som det blir tydligt att domtexten har flera mottagare, inte bara lekmän utan också juridiskt skolade personer.

Advokaterna framhåller att det för deras del är önskvärt med en välskrivna, resonerande dom, särskilt i de fall klienterna önskar överklaga. Det är bra dels för att klienten och advokaten lättare kan bedöma vad de kan ha synpunkter på i överklagandet, dels för att advokaten kan få stöd av domtexten i de fall han eller hon bedömer det vara klokast att avråda klienten från att överklaga. Om domen är mycket kortfattad i resonemangen kring bedömningen kan advokaten i vissa fall utifrån sin erfarenhet ändå förstå att det förmodligen inte skulle gynna klienten att överklaga. Med en dom där bedömningen är alltför knapphändigt motiverad blir det dock svårare för advokaten att få klienten att förstå varför det sannolikt skulle bli samma utfall i nästa instans.

Nära sammanhängande med att domskälens argumentation och motiveringar bör vara utförliga är att de, enligt advokaterna, bör vara pedagogiska. Det gäller inte minst hur pedagogiskt en dom förklarar vad som är domstolens uppgift och vilka frågor domstolen funnit att den behöver behandla och besvara. I exemplet på en brottmålsdom från den advokat som kommenterar denna aspekt framgår t.ex. att domstolens uppfattning om dess uppgift är att ta ställning till om åklagaren utom rimligt tvivel kan styrka sina påståenden om vad som skett, inte att efterforska sanningen. Också

andra advokater understryker att en bra dom pedagogiskt förklarar vad rättens uppgift är.

En advokat efterlyser utförligare, pedagogiska förklaringar i de fall där högre rätt meddelar att prövningstillstånd inte medges. Det behövs för att klienterna ska förstå varför målet inte kommer att gå till ny prövning.

5.1.6 Bilagor

Olika sorters bilagor finns i domar. En advokat kommenterar att det kan bli svårare att orientera sig i exempelvis brottmålsdomar när domen istället för att inledningsvis återge åklagarens yrkanden hänvisar till en bilaga med åklagarens stämningsansökan. Det påverkar antagligen inte förståelsen av domtexten hos dem som står tilltalade alltför mycket, eftersom de har tagit del av stämningsansökan tidigare och vet vad de står åtalade för, men det gör domen mer omständlig att hantera i diskussionen med klienterna då hänvisningar till bilagan kräver mycket bläddrande fram och tillbaka. Om domen hänvisar till en stämningsansökan vars yrkanden inte är numrerade på ett tydligt sätt (utan kanske bara punktade) kan det också kräva mycket bläddrande av läsarna för att de säkert ska kunna hänga med i vilken punkt som behandlas var.

En advokat tar upp att klienterna inte alltid förstår att överklagandebilagan är ett standardiserat dokument som vänder sig till alla parter i olika slags mål. Det händer att de tror att det som står där, t.ex. om överklagande av skadestånd, gäller just det specifika mål de har varit inblandade i trots att det kanske inte är aktuellt i deras fall. Advokaten menar att det delvis hänger ihop med att klienterna har svårt att orientera sig i domen men att det också är av betydelse att om bilagan är tydligt markerad som just bilaga (att orden "Bilaga 1" inte har skrivits med för litet typsnitt t.ex.).

5.2 Domarnas struktur

Detta avsnitt tar upp uppfattningar som har att göra med domtexternas disposition (5.2.1), rubriksättning och typografi (5.2.2) samt metatext (5.2.3).

5.2.1 Disposition

De advokater som diskuterar dispositionen i domar har själva inga problem att hitta i texterna. De vet i vilken ordning olika relevanta delar av domen, som domslut och domskäl, brukar vara placerade. Däremot menar de att det kan vara svårare för klienterna att omedelbart genomskåda hur domen är uppbyggd, särskilt i längre och mer komplext uppbyggda domar, t.ex. brottmålsdomar med flera olika åtalspunkter.

Domsluten har olika placering i olika domar. I allmändomstolarnas domar är det vanligt att de står först, i förvaltningsdomstolarna att de står sist (även om undantag finns). Flera av advokaterna nämner att det är bra för klienterna om domslutet kommer först, dels för att det är vad klienten i första hand är intresserad av, dels för att domslutet då blir lättare att hitta.

Domskälen kan vara svåra för klienterna att finna fram till. De har emellanåt svårigheter att skilja på vad som är domskäl och vad som är annat i domen. De förstår inte alltid var i domen man ska läsa någonstans för att hitta rättens motivering.

I ett par av intervjuerna behandlas frågan om hur advokaterna tror att domar med s.k. vävda domskäl förstås av klienterna, dvs. sådana där relevanta delar av de hörda personernas utsagor vävs in i domstolens resonemang. Advokaternas mening är att det förmodligen är lättare för klienten att ta till sig domen om den först har referat av hörda personer och sedan ett mer renodlat resonerande avsnitt med domskäl.

5.2.2 Rubriksättning och typografi

Klienterna kan som nämnt ha svårt att hitta i domen och att förstå vilka delar av domen som innehåller domskälen till skillnad från t.ex. referat av dokument, hörda personer eller lagtext. Det kan bero på att klienterna är ovana vid texttypens disposition eller på yttre faktorer som att de läser under stress. Men det kan också hänga samman med att olika delar av domarna i vissa fall inte markeras på ett fullt så tydligt sätt, genom rubriker och liknande som signalerar var i texten olika avsnitt finns. Enligt advokaterna som kommenterar dessa delar av domarna är t.ex. rubriker, särskilt mellanrubriker, ofta relativt få. Vissa av rubrikerna är otydligt markerade typografiskt sett (dvs. gällande typsnitt och tecken-

storlek). Avsnitt som behandlar rättens bedömning inleds inte sällan med formuleringar av typen ”Tingsrätten gör följande bedömning” skriven med samma storlek, och i vissa fall också med samma typsnitt, som den löpande texten vilket gör att den upplevs som mindre tydlig.

I längre domar brukar det finnas innehållsförteckningar vilket advokaterna upplever som ett bra hjälpmedel för klienterna att hitta i texten.

5.2.3 Metatext

Till strukturella aspekter på domen hör förutom disposition och rubriker också i vilken mån domarna innehåller s.k. metatext, alltså text om själva texten. Denna sida av domskrivningen behandlas framför allt under intervjun med en advokat som tagit fram ett exempel på en enligt honom välskriven brottmålsdom. Exempeltextern har flera tydliga formuleringar som i inledningen av textens olika partier indikerar vad för slags innehåll texten förmedlar i respektive parti. Advokaten upplever att formuleringarna bidrar till att öka domens begriplighet. Ett par olika varianter som förekommer i domen är följande (där personnamnen bytts ut mot NN):

- (1) Efter dessa inledande synpunkter [om tingsrättens uppgift] övergår tingsrätten till den egentligen prövningen av gärningspåståendena.
- (2) Tingsrätten behandlar först frågan om det kan anses vara ställt utom rimligt tvivel att NN har deltagit i misshandeln av NN.

En annan typ av metatext som värdesätts är sådan som klart signalerar förekomsten av lagutdrag och liknande. En advokat framhåller att det är tydligare om det före utdragen står något om att det som redovisas är ”tillämpliga regler”. Att domen bara hänvisar till källorna med källhänvisningar inom parentes efter utdragen är inte tillräckligt tydligt.

5.3 Domarnas språk

I det följande behandlas olika språkliga aspekter av domarna, dvs. ord och uttryck (5.3.1) samt namn och liknande sakuppgifter (5.3.2).

5.3.1 Ord och uttryck som kan vara svårbegripliga

Flera av advokaterna noterar att de tycker att domarna numera innehåller betydligt färre svårbegripliga (juridiska) ord än de gjorde tidigare och att de har blivit mer begripliga med tiden. Enligt dem är det mycket sällan som klienterna frågar specifikt om betydelsen hos enskilda ord och uttryck i samband med att de diskuterar domen. Däremot kan det i enstaka fall hända att klienterna reagerar på och undrar över krångliga juridiska resonemang och uttryck före eller under huvudförhandlingen. En del av de juridiska fackbegrepp och liknande som är aktuella i det enskilda fallet har advokaterna vanligen också haft anledning att gå igenom med klienterna i samband med förberedelserna inför huvudförhandlingen.

En advokat tar upp att klienter som har bristande svensk-kunskaper kan ha svårt att skilja på grundläggande juridiska benämningar som "målsägande" och "tilltalad" när de läser domen. För att underlätta förståelsen för dessa klienter vore det, enligt advokaten, bättre om namnet på den som i det konkreta fallet är målsägande respektive tilltalad skrevs ut så att det klart framgår exempelvis vem som ska betala skadestånd till vem osv.

Flera av advokaterna menar att de juridiska termer som förekommer i domarna behövs. Vissa svårbegripliga ord och formuleringar kan bytas ut mot vardagligare språk och det är bra om de gör det, men andra hör till juridikens fackspråk eller lagspråket och kan inte bytas ut utan vidare. Brottsrubriceringen "vårdslöshet i trafik" reagerar t.ex. vissa klienter på då deras vardagliga uppfattning av vad vårdslös innebär inte motsvarar vad som avses med ordet i lagspråkets mening (Vårdslöshet upplevs av dem som ett alltför starkt ord för den oaktsamhet de visat.). Då det är vad brottet kallas i lagtexten måste det stå så i domen till dess att det eventuellt byts ut vid en revidering av lagspråket.

Advokaterna upplever alltså att klienterna mycket sällan frågar om innebörden hos specifika ord och uttryck. Under intervjuerna kan de ändå, spontant eller efter en fråga från mig, peka ut vissa uttryckssätt som de tror att klienterna kan ha svårt att förstå eller känna sig främmande inför. Ett urval av de ord och uttryck som kommer upp under intervjuerna, t.ex. "åtalet ogillas", har samlats i bilaga 1 (med de eventuella förslag på ersättningsord som advokaterna framför under intervjuerna).

En typ av formuleringar som vållar problem är de som beskriver betalningen av advokaternas kostnader. Exempelvis är betydelsen

hos uttryck som ”kostnaden skall stanna på staten” inte helt självklara. Att det uppstår missförstånd kring advokatkostnaderna tas särskilt upp av den advokat som arbetar mycket med LPT-mål. Trots att hon har förklarat för klienterna att de inte ska betala henne har det upprepade gånger hänt att de efter att ha läst domen har försökt betala advokatbyrån den summa pengar som anges i domen för advokatens kostnader. Missförstånden har göra med att det saknas en precisering av att det är staten som ska betala i meningar som ”Länsrätten bestämmer att ersättning enligt lagen (1996:1620) om offentligt biträde skall betalas till NN med yrkande 3 270 kr [...]”

Meningsbyggnadsfrågor berörs nästan inte alls under intervjuerna. En av advokaterna har dock noterat att vissa domstolar har börjat referera utsagor i form av staplade att-satser. Detta gör enligt advokaten domarna mer svårlästa. Följande utdrag ur ett vittnesreferat i en brottmålsdom åskådliggör detta sätt att skriva (utdraget har delvis bearbetats för att anonymiseras, bl.a. har berättelsen kortats och namn bytts ut):

Erika Oskarsson har uppgivit att hon bor på Torgvägen, att hon den aktuella natten hörde oväsen utanför sitt fönster, att hon då tittade ut och såg tre killar utanför Stadshuset som stod mycket nära varandra, att en av killarna som hon identifierat som Anders Eriksson stod med ansiktet mot hennes håll medan de övriga två stod med ryggen mot henne, att Anders såg rädd ut, att en av killarna som stod med ryggen mot henne knuffade sin kompis och att de två sedan sprang sin väg, att Anders tog upp sin mobiltelefon och ringde och att hon inte såg något våld utövas vid det aktuella tillfället.

5.3.2 Namn och liknande sakuppgifter

På ordnivå i texterna kan sakfel eller felstavningar förekomma, även om advokaterna menar att det är relativt sällsynt. Det handlar t.ex. om att klienternas namn felstavats, att deras geografiska medborgarskap blivit felangivet eller liknande. Det finns klienter som reagerar oerhört starkt och känner sig kränkta när sådana uppgifter blivit felaktiga.

6 Avslutning

I detta kapitel ges först en sammanfattning av PM:et, i synnerhet de viktigaste resultaten om förståelsen av domar och upplevelsen av förtjänster och brister i domar (6.1). Några slutsatser och några reflektioner kring vad resultaten ger anledning att överväga vid domskrivning avslutar PM:et (6.2).

6.1 Sammanfattning

Sammanfattningsvis har detta PM redovisat genomförande och resultat av en undersökning baserad på semistrukturerade intervjuer med fem erfarna advokater, verksamma i Linköping, Stockholm eller Uppsala. Studien har genomförts på uppdrag av Förtroendeutredningen (Ju 2007:08) i syfte att ta till vara på advokaternas erfarenheter av hur domar förstås av deras klienter och ur denna synvinkel belysa förtjänster och brister i domarnas språkliga utformning. Studien har behandlat förståelse och språklig utformning i vid mening, dvs. hur klienterna begriper och reagerar på texternas innehåll, struktur och språk. Inledningsvis (kapitel 2) redogjordes för undersökningens metod och material, dvs. hur intervjuerna förberetts och genomförts utifrån en intervjuguide, vilka för- och nackdelar intervjumetoden har samt hur undersökningsmaterialet ser ut i fråga om advokaternas bakgrund, måltyper och klienter. Det konstaterades bl.a. att intervjuerna framför allt behandlar uppfattningar om underinstansdomar (från tingsrätt och länsrätt), ofta brottmålsdomar men också domar från vårdnadstvister, LVU- och LPT-mål samt tvistemål.

I resultatdelens första kapitel (3) behandlades klienternas läsning och förståelse av domen. Ramarna för klienternas förståelse berördes, dvs. i vilka sammanhang advokaterna och klienterna talas vid om domen, liksom vilka klienter advokaterna främst diskuterar domarna med. Vidare presenterades vilka delar av domarna som klienterna framför allt tycks läsa (i alla fall inför samtalet med advokaterna) samt vilka grupper som av intervjuerna att döma förefaller ha relativt stora förståelseproblem.

Resultaten visar att advokaterna diskuterar domarna framför allt med de klienter som är missnöjda med resultatet och funderar på att överklaga. Det förekommer dock även att klienter som förstått och/eller accepterar resultatet ändå vill höra advokatens syn på

domskälen, dvs. varför resultatet blev som det blev. De klienter som hör av sig verkar framför allt ha tagit del av domslut och domskäl men reaktioner framkommer även på andra delar av domarna, inte minst de där hörda personers berättelser refereras. Starkt stressade klienter liksom de som ännu inte behärskar svenska på infödd nivå verkar ha relativt stora förståelseproblem och advokaterna ägnar mera tid åt att hjälpa dem med förståelsen av domarna än andra klientgrupper.

I resultatdelens andra kapitel (4) behandlades några av de faktorer som enligt advokaternas uppfattning förefaller att inverka på domtexternas utformning.

Resultaten visar bl.a. att advokaterna uppfattar den enskilda domskribenten som en mycket viktig faktor. Kunnighet och ambitionsnivå hos den som skriver domen har enligt dem stor betydelse för hur texterna utformas. I intervjuerna framkommer dock även andra faktorer som enligt advokaterna är av betydelse, t.ex. komplexiteten i de frågor som behandlas i domen och hur vardagligt eller omfattande målet (och domen) är. Det finns en uppfattning om att domar från större eller medialt uppmärksammade mål förefaller vara mer välskrivna.

I resultatdelens tredje kapitel (5) redovisades vad i domarnas innehåll, struktur och språk som väcker reaktioner eller leder till förståelseproblem hos advokaternas klienter. Kapitlet tog även upp eventuella förklaringar och förbättringsförslag som advokaterna ger i fråga om problemen samt vad advokaterna framför som positiva aspekter av domar med tanke på klienternas förståelse. I det följande sammanfattas först vad som framkommit i fråga om hur innehåll, struktur och språk upplevs som problematiskt därefter nämns några aspekter av domarna som advokaterna framhåller som särskilt positiva.

Resultaten tyder på att de innehållsdelar av domarna som framför allt väcker reaktioner eller vållar förståelseproblem hos klienterna är referaten av hörda personers utsagor och dokument samt domskälen (Övriga innehållsdelar som behandlats i PM:et men som inte medtas i denna sammanfattning är domslut och beslut i övriga frågor, överensstämelsen mellan förhandlingens och domens omfång, utdrag ur lagar samt bilagor.)

Vad gäller referaten av utsagor och dokument är det inte ovanligt att advokaternas klienter reagerar på att det saknas hänvisning eller referat av material eller hörda personers berättelser. De förstår inte varför inte allt som tagits upp under förhandlingen alltid finns

med i domen och befarar att rätten inte har uppfattat allt material som presenterats. Det gäller inte minst mål där en del har utelämnats av sekretessskäl. De kan också reagera på att olika parter eller vittnens berättelser (eller dokument) givits olika mycket utrymme i domen. Klienterna tycks ofta uppleva det som positivt om referaten är utförliga och har med så mycket som möjligt av det som framkommit under förhandlingen. Domar med mycket utförligt refererande delar kan dock även de leda till förståelseproblem. Klienterna kan ibland tro att allt som refererats i domen har haft betydelse för rättens bedömning.

Vad gäller domskälen framkommer att de kan vara svåra för klienterna att begripa när de innehåller juridiska resonemang. Framför allt framhålls dock vikten av att rättens bedömningar är utförligt motiverade. Det är viktigt både för att övertyga advokaten och klienten om riktigheten i bedömningen och för att ge dem möjlighet att bedöma om, och i så fall, vad som kan överklagas. Saknas det tillräckligt utförliga motiveringar kan advokaterna försöka förklara hur rätten resonerat utifrån sin erfarenhet.

Angående domarnas struktur pekar resultaten på att domarna inte alltid är lätta att hitta i. Advokaternas klienter kan t.ex. ha svårt att hitta domskälen och att förstå vad i domarna som är rättens bedömning och vad som är annat i dem. Problemet tycks delvis hänga samman med att en del domar inte har särskilt många eller tydliga markörer för signalera strukturen i domen. Mellanrubriker tycks t.ex. inte utnyttjas i så hög utsträckning och i vissa fall är viktiga rubriker (som "Tingsrättens bedömning"), typografiskt sett, inte tydligt utformade.

När det gäller domarnas språk visar resultaten att advokaternas klienter sällan frågar om betydelsen av juridiska termer eller juridiskt särpräglade ord. Det tycks delvis hänga samman med att klienterna har fått vissa av begreppen förklarade för sig i ett tidigare skede, t.ex. under advokatens och klientens förberedelser inför förhandlingen. Vid diskussioner av exempeldomar under intervjuerna framkommer dock att domarna kan innehålla en del ord och uttryck som icke juridiskt kunniga personer förmodligen har svårt att förstå eller upplever som främmande. De exempel på sådana ord och uttryck som berörs under intervjuerna sammanfattas i bilaga 1. Till dessa hör bl.a. en i brottmålsdomar återkommande standardfras: "åtalet ogillas", som för att öka klienternas förståelse t.ex. kunde ersättas med det konkretare "NN frikänns". I fråga om språket framkommer också vikten av att namn och liknande

sakuppgifter blir korrekta. När t.ex. namn eller medborgarskap har blivit felstavade eller felangivna upplever vissa klienter det som mycket kränkande.

Under intervjuerna berörs inte bara vad klienterna reagerar negativt på eller har problem med att förstå när det gäller domarnas innehåll, struktur och språk. Advokaterna lyfter också i några fall fram vad de upplever som särskilt positivt i domar med tanke på klienternas förståelse. Till detta hör bl.a. att domar i vissa fall innehåller pedagogiska formuleringar, exempelvis om domstolens uppgift i det aktuella fallet, samt metatext och innehållsförteckningar som klargör strukturen i texten. I fråga om referat av utsagor framhålls också att utförliga referat uppskattas av klienterna som då upplever att domstolen har lyssnat på dem.

6.2 Några slutsatser och reflektioner

I sammanfattningen har jag bl.a. redogjort för huvuddragen i vad som framkommit genom undersökningen. I det följande vill jag dels framföra några slutsatser, dels några reflektioner kring vad resultaten ger anledning att överväga vid domskrivning. Det sistnämnda görs med tanke på att undersökningen i förlängningen ska tjäna som ett av flera underlag för utformandet av ett s.k. Klarspråkstest för domar.

Angående förståelsen av domar hos advokaternas klienter kan man för det första konstatera att den valda metoden, intervjuer med advokaterna om klienterna, innebär att resultaten framför allt speglar en viss mottagargrups förståelse, nämligen de klienter som är missnöjda med resultatet. Det är framför allt dem som advokaterna samtalar med efter att domen kommit. Det krävs alltså andra undersökningar för att belysa upplevelsen av domar hos andra mottagargrupper (de som är nöjda med domen, de som inte vänder sig till advokaterna med frågor, de som inte har advokater osv.). Det skulle också vara värdefullt om man vid en större undersökning kunde tillfråga olika klientgrupper direkt om deras förståelse och upplevelse av domtexter. Det är t.ex. rimligt att tänka sig att juridiska termer och lagutdrag som klienterna sällan tycks fråga sina advokater om väcker större intresse och orsakar större problem för andra läsarkategorier än den här undersökta mottagargruppen. Att advokaternas klienter inför förhandlingen frågat om eller av advokaterna informerats om innebörden hos en del termer

och lagar minskar förmodligen risken att de orsakar förståelseproblem vid läsningen av själva domen. Advokaternas klienter har rimligen generellt sett en större förförståelse vid läsningen av domen än andra mottagargrupper eftersom de så att säga har varit med under hela resans gång. En annan tänkbar förklaring till att juridiska termer inte så ofta tycks väcka frågor från klienterna kan vara att de hellre ägnar samtalen med advokaten åt att utveckla sin övergripande förståelse av texternas innehåll och konsekvenser än åt detaljer som svåra ord.

Vad gäller förståelsen av domar bland advokatens klienter pekar undersökningen också på att sättet som olika personer närmar sig domtexterna på varierar. Medan vissa tycks läsa mer eller mindre hela domen tycks andra läsa mycket lite och önska muntliga referat av domen från advokaten. Många verkar dock åtminstone läsa domslut och domskäl. Det är i varje fall framför allt de delarna som advokaterna och klienterna diskuterar.

Vid domskrivning finns det därmed anledning att särskilt uppmärksamma utformningen av domslut och domskäl. Det gäller både hur de framhävs i texterna så att läsarna smidigt ska kunna hitta dem (var de placeras, utnyttjande och utformning av strukturmarkörer som rubriker etc.) och hur de formuleras från begriplighetssynpunkt. Det senare gäller framför allt domskälen, där precision och utförlighet är att föredra för att öka förståelsen. Alltför kortfattade beskrivningar av hur rätten har resonerat kring bedömningar framhålls i intervjuerna som problematiska. Det tycks bl.a. leda till att advokaterna får göra bedömningar av rättens resonemang utifrån sin erfarenhet för att kunna besvara klienternas frågor om varför rätten resonerat på det ena eller andra sättet. Man kan, lite tillspetsat, fråga sig om det är rimligt att advokaterna ska behöva spekulera i och presentera skäl som domstolen inte förmått uttrycka i domtexten.

Även om resultaten alltså pekar på att domslut och domskäl särskilt intresserar klienterna handlar många av intervjuerna också om det intresse advokatens klienterna visar för referat av utsagor (och dokument). I många delar handlar deras reaktioner om vad man kan kalla textens ”igenkänningsfaktor”, närmare bestämt i vilken utsträckning klienterna upplever att domtexten speglar vad som tagits upp under förhandlingen i rätten. Vid domskrivning kan det därför vara bra att överväga på vilket sätt man låter det framgå av domtexten vad som försiggått i rätten. Om domskribenten inte kan eller anser det vara nödvändigt att återge allt som t.ex. hörda

personer har berättat bör den dock överväga i vilken mån det exempelvis behövs förklarande partier i texten som anger vad som refererats och inte samt varför urvalet gjorts. På så sätt kan man förhoppningsvis undvika att klienter kan få uppfattningen att det saknas referat av utsagor eller dokument för att rätten inte har uppfattat vad som framkommit eller för att den har förlagt material.

Flera av resultaten pekar på att det är fördelaktigt om domtexterna är upplagda och utformade så att det tydligt går att utläsa vad som omedelbart och personligen berör advokaternas klienter och vad som är mera perifert. På samma sätt som de för klienterna mest intressanta avsnitten, domslut och domskäl, bör markeras tydligt, bör domskribenter överväga om t.ex. lagutdrag och annat som kan bedömas som mera perifert för förståelsen av domen kan utgå eller få en mindre framträdande placering i domarna. Om sådana delar trots allt tas med bör man överväga hur texten ska utformas (med formuleringar eller andra medel) för att på ett så tydligt sätt som möjligt visa att det handlar om mer perifera delar. Bilagor bör t.ex. märkas tydligt så att de inte uppfattas som en del av domen.

På ord- och uttrycksnivån tyder flera av resultaten på att klienternas förståelse sannolikt gagnas av mer konkreta ordval, anpassade till det aktuella målet, än av abstrakta, juridiska standardfraser. Det framkommer t.ex. att det vore bättre att skriva ut i klartext vilka de berörda personerna eller parterna är, dvs. att använda fraser som ”NN frikänns” eller ”ersättning skall betalas av staten till NN [advokaten]”, än att använda mer oprecisa fraser som ”åtalet ogillas” eller ”ersättning skall betalas till NN”.

Vad gäller resultaten är det också intressant att notera att advokaterna har en samstämmig uppfattning om att variationen i domarnas utformning i hög grad hänger samman med den enskilda domarens ambition och förmåga och inte så mycket om t.ex. traditioner inom olika rätter eller olika måltyper. Ur domskrivnings-synpunkt ger den uppfattningen anledning att reflektera över om och i vilken utsträckning variationen i domarnas utformning hänger samman med vilken enskild domare som har skrivit dem. Det krävs dock andra undersökningar för att ta reda på hur de individuella skribenterna inverkar på domarnas utformning, och huruvida skillnaderna i hur olika domare utformar domtexterna är alltför stora, som en av de intervjuade menade.

Slutligen vill jag beröra ett resultat i undersökningen som inte handlar om själva utformningen av domtexterna utan om hur man

på andra sätt kan öka förståelsen av domar. Under intervjuerna framkom att vissa klienter vänder sig till advokaterna med önskan om att få ta del av domens innehåll genom advokatens muntliga förmedlan. Det framkom också att vissa klienter av olika anledningar har särskilt svårt att läsa domarna, exempelvis p.g.a. stress eller svag behärskning av svenska. Hur tydligt man än formulerar en domtext kommer det sannolikt alltid att finnas läsare av domar som av olika skäl behöver extra mycket stöd och hjälp i förståelsen av domen. En fråga som infinner sig är vems ansvar det ska vara att ge denna hjälp. Är det önskvärt att advokaterna åtar sig hela detta ansvar eller finns det möjligen ett behov av att som alternativ erbjuda någon annan form av läshjälp, t.ex. från domstolens sida? Det är trots allt domstolen som är textens avsändare.

Referenser

- Bohlin, Fredrik, 2007: Domskrivning. Promemoria 2. Förtroendeutredningen (Ju 2007:08). Opublicerat manuskript.
- Dalen, Monica, 2007: Intervju som metod. Malmö.
- Gunnarsson, Britt-Louise, 1982: Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen. Lund.
- Landqvist, Hans, 2000: Författningssvenska. Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland. (Nordistica Gothoburgensia 22.) Göteborg.
- På väg mot ett bättre myndighetsspråk, 2001. Utgiven av Statskontoret. Publikationsnr 2001:18. Stockholm.
- Språk och struktur i domar och beslut, 2005. 2 uppl. Utgiven av Domstolsverket. Stockholm.
- Trost, Jan, 2005: Kvalitativa intervjuer. 3 uppl. Lund.

Bilaga 1. Ord och uttryck som kan vara svårbegripliga

Ord och uttryck	Ev. förslag på ersättningsord ³
biträder åtalet	
det får hållas för visst att NN insett att	X-rätten är övertygad om att NN insett att
domskäl	X-rättens bedömning
enskilt anspråk	skadeståndskrav
kostnaden skall stanna på staten	
käromålet ogillas	
likgiltighetsuppsåt	
presumtion	
rekvisit	
skäligen	
tillförlitlig och trovärdig	
vårdsnaden skall tillkomma föräldrarna gemensamt	vårdsnaden skall vara gemensam <i>eller</i> föräldrarna skall ha gemensam vårdnad
vårdslöshet i trafik	
vitsorda som i och för sig skäligt	
yrkanden m.m.	yrkanden och inställning
åtalet ogillas	NN frikänns
åtalet skall inte bifallas i vidare mån	

³ Listan är på inget vis uttömmande utan syftar till att belysa vilka slags ord och uttryck som kan vara svårbegripliga eller kännas mycket främmande för parterna i målet och andra som inte är juridiskt kunniga. Vissa av dem kanske inte går att ersätta med andra ord eller ge utförligare förklaringar till men det kan vara bra för domskribenter att känna till att orden kan upplevas som svåra att förstå. Om förslagen på ersättningsord i högerkolumnen bör noteras att de möjligen enbart passar för vissa typer av mål.

Förtroendestyrrelsen (Ju 2007:08)

Barbro Ehrenberg-Sundin

Ledamot i referensgruppen och språkexpert

En läsbarhetsanalys av domar

Vad är det som gör domar svåra att läsa?
Hur avviker språket från normal sakprosa?
Vad tycker juristerna själva?

Augusti 2008

Sammanfattning

På uppdrag av Förtroendeutredningen (Ju 2007:08) har jag analyserat 50 domar ur ett läsbarhetsperspektiv. Syftet har varit att undersöka om domarna kan anses motsvara de krav på läsbarhet som kan ställas på en brukstext. En brukstext är en text som ska användas för ett visst syfte och där läsaren har vissa läsmål i sikte. Utgångspunkten har varit att det är allmänheten och framför allt parterna som ska kunna läsa en dom. Domarna kommer från länsrätter, kammarrätter, tingsrätter och hovrätter och omfattar olika slags mål, bl.a. socialförsäkringsmål, skattemål, brottmål och tvistemål. Samma domar har också granskats av juristerna i utredningens referensgrupp. Resultatet av deras granskning sammanfattas i denna rapport.

Resultaten av läsbarhetsanalysen visar att det finns problem i domarna på flera nivåer i texten, såväl när det gäller struktur och överskådlighet som när det gäller språklig utformning.

Det viktiga i texten, domslutet och domskälen, behöver förtydligas så att det klart framgår vilket beslut domstolen fattat och varför beslutet blev just så. Domslutet bör placeras tidigt i texten. De flesta länsrätter och alla kammarrätter placerar i dag domslutet i slutet av domen. De egentliga skälen är i många domar knapphändigt formulerade och finns i slutet av ett skälavsnitt som rymmer så gott som allt det som framkommit under ärendets gång, t.ex. händelseförloppet och berättelser från parter, vittnen, myndigheter och experter. Även juristerna påpekar i sina kommentarer att strukturen ibland är ”rörig” och att domslut och domskäl behöver framhävas.

I alla domar saknas det innehållsförteckning, sammanfattning och tabeller eller andra ”bilder” i form av skisser över brottsplatsen, personers släktskapsförhållanden och liknande. Punktlistor som kan framhäva viktigt innehåll saknas också i de flesta domar. Rubriker finns men kan förbättras. Styckeindelningen behöver också förbättras. Alltför långa stycken finns i hälften av de 50 domarna. Det behövs alltså mer hjälp till läsarna att orientera sig i texten och att få överblick. Juristerna har i sina kommentarer till domarna lämnat liknande synpunkter om bristen på överskådlighet. De efterlyser fler och bättre rubriker, liksom innehållsförteckning och sammanfattning till längre domar.

Språket i domarna i kan vara både enkelt och klart, men också ålderdomligt, stelt och högtravande. Där finns en blandning av vårdat, redigerat talspråk och av föråldrade ord, fackord eller fack-

jargong och typiskt juristspråkliga uttryckssätt. Meningarna är ibland byggda enligt kanslispråkliga ideal med framförställda bestämmingar, s.k. inskott och stel ordföljd. En hel del skrivfel och syftningsfel förekommer, vilket kan påverka förtroendet för domstolen. Även juristerna har noterat såväl ”krånglig svenska” som ”klart och enkelt” och gett exempel på skriv- och språkfel som de upptäckt.

En ökad vilja och medvetenhet om vikten att skriva för parterna och andra läsare än den egna yrkeskåren är avgörande för läsbarheten hos domarna. Attityder behöver förändras och klarspråksarbete behöver ingå i domstolarnas reguljära kvalitetsarbete. I sådant klarspråksarbete ingår inte bara valet av språk utan även valet av innehåll, struktur och läsarhjälp – med andra ord allt det som redovisas i denna rapport. Klarspråk är något som både skribenter och läsare tjänar på.

INNEHÅLL

1	Material och metod	163
1.1	Femtio domar analyserade.....	163
1.2	Två separata undersökningar av domarna.....	163
1.2.1	Juristernas garnskning.....	163
1.2.2	Min läsbarhetsanalys	164
1.3	Utredningens två andra undersökningar om hur domar förstås.....	166
1.4	Uppläggnings av denna rapport.....	166
2	Det kan vara svårt för läsaren att hitta det viktiga	167
2.1	När av görandet står sist i domen.....	167
2.2	När de egentliga domskälen inte är fylliga och pedagogiska. Och när vaga hänvisningar till vad som sagts tidigare används	168
2.2.1	I förvaltningsmålen	168
2.2.2	I de allmänna målen.....	169
2.2.3	I alla mål.....	170
2.2.4	Dispositionen naturlig för skribenten – men för läsarna?.....	171
2.3	När rubriken Domskäl inte motsvarar innehållet	172
2.4	När innehållet upprepas i flera delar av domen och när fakta radas på varandra	172
2.5	När viktig information göms i bilagor	173
2.6	När domsluten är knappa och svårförståeliga.....	173
3	Det är svårt för läsaren att få överblick.....	174
3.1	Innehållsförteckning saknas och behövs i längre domar	174
3.2	Sammanfattning saknas och behövs i längre domar	175
3.3	Fler läsanvisningar behövs	176

3.4	Rubriker finns men informativa underrubriker saknas och skulle underlätta läsningen.....	177
3.5	Punktlistor finns nästan bara i domslut. De skulle med fördel kunna användas också i andra delar av texten.....	180
3.6	Det saknas bilder och andra uppställningar för att förtydliga komlicerat innehåll	180
3.7	Styckena är alldeles för långa i hälften av domarna.....	181
3.8	Fler nyckelmeningar behövs.....	183
4	Vad tycker juristerna om domslutets placering, sammanfattningar, rubriker, innehållsförteckning och utformingen av skälen?	185
5	Språket är grammatiskt korrekt men ofta avvikande – kan därför vara svårbegripligt eller störande.	186
5.1	Ord, fraser och former som känns främmande för icke-juristen finns i alla domar.....	186
5.1.1	Äsklingsverben.....	187
5.1.2	Stela verbformer.....	187
5.1.3	Andra föråldrade ord	188
5.1.4	Vilket, av vilket, i vilket ... varför inte ”som”?.....	188
5.1.5	Gällande, avseende, beträffande.....	188
5.1.6	Andra typiska fraser	189
5.2	Fackord och fackjargong behöver bytas ut eller förklaras	189
5.2.1	Jargong som kan undvaras?.....	189
5.2.2	Måste lagens uttryck användas?	191
5.2.3	Hur parterna omnämns	192
5.3	Varför så högtravande och krystat?	193

5.4	Om meningslängd och meningsbyggnad	194
5.4.1	Enstaka långa meningar förekommer men är inget stort problem	194
5.4.2	S.k. inskott är vanliga medan vänstertunga meningar är mindre vanliga	195
5.4.3	Ovanlig ordföljd med långa bestämningar framför huvudordet förekommer rikligt	197
5.4.4	Ovanlig ordföljd där subjektet kommer på fel plats är typisk för det juridiska språket – finns i de flesta domar	199
5.4.5	Andra konstruktioner som stör – onödiga substantiveringar och passiveringar	201
5.5	Sambandsord finns men syftningarna kan vara oklara.....	201
5.5.1	Användningen av bindeord.....	201
5.5.2	Användningen av pronomen.....	202
6	Skrivregelfel och skrivfel kan bidra till att tilltron till domstolen minskar.....	203
7	Den typografiska utformningen kan behöva ses över och göras enhetligare.....	204
8	Vad tycker juristerna om språket och den yttre utformningen?	204
	Referenser	206
	Bilagor:	
	Bilaga 1 Analysschema för läsbarhetsanalysen, samman- ställning.....	207
	Bilaga 2 Lista över ord och fraser som kan behöva ersättas eller förklaras	208

1 MATERIAL OCH METOD

1.1 FEMTIO DOMAR ANALYSERADE

Förtroendeutredningen har låtit samla in 50 domar från såväl förvaltningsdomstolar som allmänna domstolar, nämligen

- 15 domar från länsrätter
- 7 domar från kammarrätter
- 19 domar från tingsrätter
- 9 domar från hovrätter.

Domstolarna ombads att skicka in ”normala” domar som speglar hur domar brukar skrivas. De måltyper som materialet omfattar är från förvaltningsdomstolarna socialförsäkringsmål, skattemål och s.k. LVU-mål och från de allmänna domstolarna förenklade tvistemål, tvistemål och brottmål.

Det totala antalet sidor som granskats är 446. 31 domar är 2–8 sidor långa. De övriga 19 varierar mellan 9–33 sidor.

1.2 TVÅ SEPARATA UNDERSÖKNINGAR AV DOMARNA

Den ena undersökningen är en läsbarhetsanalys, som jag själv har utfört. Den andra är en bedömning av samma 50 domar, som tio jurister i Förtroendeutredningens referensgrupp utfört.

1.2.1 JURISTERNAS GRANSKNING

Juristerna har, oberoende av varandra, bedömt 10 domar var, och varje dom har alltså bedömts av två jurister. De har poängsatt domarna och bedömt dem efter ett antal kriterier, som omfattat

- domens utformning,
- dess anpassning till adressaterna,
- redovisningen av tvistefrågan,
- redovisningen av parternas yrkanden och argumentation,
- redovisningen av bevisningen,

- utformningen av de egentliga domskälen för domstolens domslut, och
- när det gäller överrättsdomar, domslutets utformning i fråga om överprövning/omprövning, s.k. hattar etc.

Poängsättningen har varit följande:

1 poäng = kriteriet inte uppfyllt

2 poäng = kriteriet uppfyllt

3 poäng = kriteriet mycket väl uppfyllt.

Som avslutning har man gjort en sammanfattande bedömning. Dessutom har man ibland lämnat kommentarer under de olika kriterierna.

1.2.2 MIN LÄSBARHETSANALYS

I min textanalys har jag utgått från en modell för läsbarhetsanalys som presenteras i *Metoder för brukstextanalys* (Hellspong, 2001). Den är anpassad för brukstexter och förutsätter att texten som analyseras kommer att användas för ett visst syfte och att läsarna har vissa läsmål som är utmärkande för texten i fråga. Hur bra det går att använda en brukstext för ett visst syfte bestämmer dess läsbarhet.

Läsbarheten beror alltså på läsmålet men också på läsarna – deras läsvana, intressen, ämneskunskaper och motivation. En lagtext kan exempelvis ha god läsbarhet för en domare som ska avgöra ett mål, men sämre läsbarhet för en lekman som vill veta vad lagen tillåter.

En text som ställer stora krav på läsarens tid, ansträngning, motivation, förkunskaper och lässkicklighet brukar därför anses svår. Svårigheterna kan ligga hos innehållet, textens struktur och överblickbarhet, men också på språkliga faktorer som ordval och meningsbyggnad. Till det kommer textens yttre utformning som tecken-snitt, teckenstorlek, radlängd och annan grafisk utformning. När det gäller den yttre utformningen brukar man tala om textens läslighet.

Utgångspunkten i läsbarhetsanalysen är i första hand parterna. Det är deras behov av att så snabbt och enkelt som möjligt få veta vad som står i domen som jag utgått ifrån. Men även andra läsare är förstås betjänta av en välstrukturerad och tydlig dom som är lätt att läsa och förstå. I direktiven till utredningen anges att domskriv-

ningen traditionellt varit anpassad för juridiskt utbildade läsare men att det är angeläget att också parter och andra som inte är juridiskt kunniga kan förstå och bli övertygade av domstolens resonemang. Det är naturligtvis rimligt att begripligheten tar sikte på alla tänkbara målgrupper för en dom, men att man särskilt tar hänsyn till dem som är närmast berörda.

Vid min genomläsning av de 50 domarna har jag fyllt i ett analyschema med ett antal faktorer som har relevans för läsbarheten i en text. Jag har valt att ta med faktorer som ordval, meningsbyggnad, personliga konstruktioner, styckeindelning, sambandsmarkörer, rubriker, olika typer av läsarhjälp, disposition, argumentation, språkriktighet och den typografiska utformningen. Analyschemat finns i bilaga 1. Som framgår av det, har jag formulerat vissa punkter som frågor: ”Saknas nyckelmeningar?”, ”Domslutet sist?”, ”Långa stycken?”. På så sätt har jag fått fram om texten har sådana brister eller ej.

Genom att för varje dom notera vad jag funnit i den, har jag kunnat sammanställa vilka positiva eller negativa egenskaper domarna har och frekvensen av dem i materialet som helhet.

Det går naturligtvis inte att genom analysen avgöra om texten är begriplig eller inte för de tilltänkta läsarna, eftersom deras förkunskaper, lässkicklighet, motivation etc. inte är kända. Jag kan bara göra antaganden om detta med tanke på domens innehåll och beskrivningen av parterna i målet och dessutom luta mig mot vad som erfarenhetsmässigt ställer till problem för en normalläsare.

För många jurister och domare kan de resultat jag presenterar tyckas alltför kritiska. Domsspråket och sättet att skriva en dom är mycket traditionsbundet och invariant och inte så ofta ifrågasatt av den egna yrkeskåren. Därför kan de problem jag pekar på kanske uppfattas som helt normala skrivsätt. Jag har emellertid sett det som en viktig uppgift att i min analys särskilt lyfta fram egenskaper hos texterna som kan förbättras ur läsbarhetssynpunkt. Självklart finns det i materialet också mycket välskrivna domar, men så gott som alla har en eller annan skönhetsfläck. Även juristerna har i sin granskning noterat en del av de problem jag visar på.

Min förhoppning är att analysen kan leda till en konstruktiv diskussion om hur domarna i framtiden kan utformas på bästa sätt – och då med tillämpning av de klarspråksprinciper och forskning om läsbarhet som denna analys bygger på.

1.3 UTREDNINGENS TVÅ ANDRA UNDERSÖKNINGAR OM HUR DOMAR FÖRSTÅS

För att i någon mån få grepp om hur domarna förstås av ”vanligt” folk har utredningen också låtit genomföra en undersökning av hur advokater uppfattar att deras klienter förstår den dom de fått. Resultatet presenteras i Förståelsen av domar. En intervjuundersökning av advokaters syn på klienternas förståelse av domar (Sörlin, 2008). Dessutom har en studerande på utredningens initiativ gjort en ordförståelseundersökning som finns redovisad i uppsatsen Svåra ord i domar (Ekman Öst, 2008).

Sammantaget kommer min läsbarhetsanalys, juristernas granskning och de två undersökningarna att ge en god bild av hur domar skrivs och vilka läsbarhetsproblem som kan finnas i dem. Resultaten kommer att ligga till grund för ett diagnosinstrument för domar (ett klarspråkstest för domar), som utredningen gett mig i uppdrag att utforma i ett nästa steg.

1.4 UPPLÄGGNINGEN AV DENNA RAPPORT

I denna rapport redovisar jag dels mina resultat från läsbarhetsanalysen, dels ett sammandrag av vad utredningens jurister lämnat för synpunkter på domarnas utformning när de gällt samma aspekter som jag analyserat. Sammandragen finns i avsnitten 4 och 8.

Redovisningen består inte enbart av de resultat jag fått fram i analysen utan också reflexioner kring dem och även rekommendationer. Problemen och resultaten framgår av rubrikerna till de olika avsnitten. Jag har valt att ta med många exempel – de kan förhoppningsvis komma till användning i diagnosinstrumentet och i framtida utbildning och diskussioner kring domskrivning. De flesta exemplen är avpersonifierade. Jag använder NN eller någon annan bokstavsbezeichnung.

Jag väljer att i redovisningen gå ”från det stora till det lilla” och börjar med domarnas struktur och överskådlighet för att sedan övergå till språket och sist den typografiska utformningen.

2 DET KAN VARA SVÅRT FÖR LÄSAREN ATT HITTA DET VIKTIGA

För parterna är domstolens avgörande och skälen till avgörandet den viktigaste informationen. Det är därför angeläget att den informationen kommer tidigt och på väl synlig plats i domen. Tyvärr är det inte så i alla domar. De flesta förvaltningsdomstolar placerar domslutet i slutet av domen.

Ett annat problem är att rubriken Domskäl i merparten av domarna inte bara rymmer de egentliga domskälen utan så gott allt vad som framkommit under ärendets gång. Det gör att det blir svårt att hitta det viktiga i avsnittet och vad domstolen de facto grundar sina slutsatser på. Oklara hänvisningar i motiveringarna gör också skälen svårlästa.

När dispositionsprincipen "ärendegången" används i domen som helhet är det lätt hänt att alltför mycket och även irrelevant information tas med i domen. Det är också svårt att hitta viktig information om den göms i bilagor.

2.1 NÄR AVGÖRANDET STÅR SIST I DOMEN

I förvaltningsdomstolarnas domar står själva avgörandet i slutet av domen, men undantag finns. Domarna från Länsrätten i Stockholm har domslutet i början av domen och man har alltså där börjat använda samma struktur som de allmänna domstolarna. Av de 50 domar jag undersökt har 9 länsrättsdomar (av 15) och 7 kammarrättsdomar (samtliga) domslutet sist. I alla domar från tingsrätter och hovrätter placeras domslutet först.

Ur läsbarhetssynpunkt är det viktigt att läsaren snabbt får svar på de frågor han eller hon ställer på texten. För de flesta läsare av en dom är utgången av målet det viktigaste: Hur gick det? Det är då lämpligt att den informationen ges så tidigt som möjligt. Nästa viktiga fråga är förstås: Varför gick det så? Själva motiveringen till avgörandet måste därför också få en central plats i texten och vara så pedagogisk och fyllig som möjligt. Hur motiveringarna (domskälen) är uppbyggda i de granskade domarna återkommer jag till i avsnitt 2.2.

Frågan om var domslutet ska placeras har diskuterats under lång tid i domstolsvärlden. De allmänna domstolarna gick redan på

1970-talet över till att placera domslutet först men inte förrän nu verkar tiden mogen även för förvaltningsdomstolarna.

Förvaltningslagens krav på att myndigheterna ska sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt fick till följd att regeringen och förvaltningsmyndigheterna sedan länge redovisar själva ställningstagandet i början av sina beslut och därefter motiveringen. I Statsrådsberedningens handbok om hur regeringsärendena handläggs, den s.k. Gula boken (Statsrådsberedningen, 1998) anges att det är viktigt att mottagaren får informationen i den ordning som är lämpligast för honom eller henne. Samma rekommendation ges i en rad handledningar som förvaltningsmyndigheterna själva gett ut, liksom i det s.k. klarspråkstestet för beslut, som Klarspraksgruppen lanserade på webben 2006 och som nu finns på Språkrådets webbplats (www.sprakradet.se/testet).

Med tanke på läsarnas krav att snabbt få besked om utgången av ärendet är det alltså naturligt att placera domslutet först. Det kan dessutom finnas ett intresse av att domstolsavgörandena har en likartad disposition oavsett vilken domstol avgörandena kommer från. Detta intresse har också tekniska förtecken. Om avgöranden från alla domstolar i en framtid ska överföras på elektronisk väg kan en likartad struktur i domarna bli nödvändig. Även det relativt stora antalet mallar som nu finns i Domstolsverkets system Vera kan troligen minskas avsevärt med en enhetligare utformning av domarna, och mallarna kan på så sätt bli lättare att använda och hantera. Min rekommendation är därför att alla förvaltningsdomstolar går över till en ”slutet-först-modell”.

2.2 NÄR DE EGENTLIGA DOMSKÄLEN INTE ÄR FYLLIGA OCH PEDAGOGISKA. OCH NÄR VAGA HÄNVISNINGAR TILL VAD SOM SAGTS TIDIGARE ANVÄNDS

2.2.1 I FÖRVALTNINGSMÅLEN

I merparten av domarna från förvaltningsdomstolarna är texten under rubriken Domskäl uppbyggd så att den återspeglar ärendegången. Där finns alltså inte enbart domstolens motivering till sitt avgörande utan även själva händelsen, berättelser och referat av vad som framkommit i målet, vilka bestämmelser och andra grunder som gäller m.m. Detta föregår själva slutsatserna, som kommer avslutningsvis i ett bedömningsavsnitt. Detta avsnitt brukar ha en

underrubrik (X-rättens bedömning) eller en inledande mening (X-rätten gör följande bedömning).

I de 22 domarna från förvaltningsdomstolarna har 14 följande struktur under rubriken Domskäl:

- Tillämpliga bestämmelser
- Utredningen med referat av vad parter och olika instanser skrivit eller sagt och vad som i förekommande fall framförts i muntlig förhandling
- Rättens bedömning.

I skattemålen (6 stycken) består domskälen i 3 fall även av vad parten och Skatteverket begärt eller framfört. Men läsningen där underlättas av en tematisk disposition där varje yrkande behandlas för sig. I 2 kammarrättsdomar anges inga bestämmelser utan man hänvisar till de bestämmelser som angetts i länsrättsdomen.

Det är alltså bara i 1 av de 22 domarna som texten under rubriken Domskäl innehåller domstolens **egentliga** skäl till avgörandet.

2.2.2 I DE ALLMÄNNA MÅLEN

I tingsrätts- och hovrättsdomarna är skälavsnitten inte lika ensartade som i förvaltningsdomstolarna.

Det vanligaste sättet att disponera en tvistemålsdom (2 stycken) är att efter domslut och yrkanden ha rubrikerna Grunder/Talan och Bevisning. Därefter kommer rubriken Domskäl, som kan omfatta information om muntlig förberedelse i målet och sedan rättens resonemang och slutsatser kring de tvistiga frågorna. De förenklade tvistemålen (6 stycken) har en enklare struktur.

I brottmålen kommer rubriken Domskäl direkt efter rubriken Yrkanden i 16 av de 20 brottmålsdomarna. Tre hovrättsdomar har rubriken Utredningen i hovrätten före rubriken Domskäl. Endast en brottmålsdom från en tingsrätt har fler rubriker (Frihetsberövande, Utveckling av talan och Utredning) innan man kommer till rubriken Domskäl.

Uppbyggnaden av domskälen är i regel följande: Ansvarsfrågan (vad som hänt och vad olika personer sagt) och därefter rättens bedömning av detta och slutsats. Därefter Påföljdsfrågan med bedömning och slutsats, ev. Skadeståndsfrågan med slutsats samt Övrigt med bedömning och slutsats. Om berättelserna under

Ansvarsfrågan är många och långa dröjer det alltså innan man som läsare kommer fram till de egentliga domskälen.

2.2.3 I ALLA MÅL

De egentliga domskälen (rättens bedömning) kan alltså i många fall vara en avslutande kort summering som kräver att man läst och förstått all den information som lämnats tidigare i skälavsnittet. Om referaten är långa och består av många personers eller instansers synpunkter kan detta bli besvärligt för läsaren. Särskilt om det i den avslutande bedömningen hänvisas till vad som sagts tidigare eller vad som sagts i underinstansens dom. Sådana, ofta vaga, hänvisningar förekommer då och då.

Exempel:

- Vad NN i övrigt har anført föranleder ingen annan bedömning.
- Som framgått ovan förutsätter hel sjukpenning att den försäkrade saknar arbetsförmåga.
- (Sakrubrik) Tingsrättens domslut ska på grund av det anförda fastställas.
- NN har här intagit samma inställning till åtalen som vid tingsrätten enligt dess dom.
- Med hänvisning till det anförda, och på de av tingsrätten i övrigt anförda skälen, finner också hovrätten att påföljden för NN skall bestämmas till fängelse.
- Även med beaktande av som i denna del anförts i hovrätten finner hovrätten inte anledning att frångå tingsrättens bedömning.
- Förutsättningar föreligger att genom tredskodom bifalla kändens talan. (Enda texten under Domskäl)

I de fall skribenten använder en tematisk disposition och behandlar fråga för fråga (t.ex. olika yrkanden, olika åtalspunkter) kommer bedömningarna snabbare och det blir lättare för läsaren att ta till sig resonemangen och slutsatserna.

Pedagogiken blir också bättre om domstolen berättar vad domstolens uppgift är och vad man ska bedöma. Sådana läsanvisningar i texten ökar dess läsbarhet avsevärt (se vidare avsnitt 3.3).

2.2.4 DISPOSITIONEN NATURLIG FÖR SKRIBENTEN – MEN FÖR LÄSARNA?

Dispositionen av skälavsnitten som den ser ut i dag är förmodligen den mest naturliga och logiska för skribenten. Man redogör för de fakta som kommit fram i utredningen i en mer eller mindre kronologisk ordning. Först när alla fakta ligger på bordet är det dags att analysera dem och ta ställning till hur de ska bedömas. I förvaltningsrättsdomarna utgår man från aktuella författningsbestämmelser, praxis och allt som hänt, skrivits och sagts för att så småningom resonera sig fram till en bedömning och slutsats. I övriga domar är det framför allt skuldfrågan som prövas genom de bevis som eventuellt kan tas fram genom återgivna berättelser från åtalade, vittnen och andra. I båda fallen är det en disposition som i stort sett följer ärendets gång.

För de flesta läsare är en sådan disposition troligen mindre lämplig. Man vill snabbt veta *varför* utgången blev som den blev. I ärendegångsdispositionen måste ju läsarna faktiskt själv göra domarens jobb och se om de kommer fram till samma slutsats. Syftet med ett sådant upplägg är snarast att läsaren ska kunna *kontrollera* att domstolen tänkt rätt. Om syftet (läsmålet) i stället är att läsaren ska *förstå varför* domstolen dömt på ett visst sätt kan det behövas en annan disposition. Då bör domstolen i stället först presentera sina skäl i respektive fråga och sedan underbygga dem med relevanta fakta. Försöksverksamhet med ett sådant upplägg vore intressant att inleda.

Vid min intervju med domare vid Kammarrätten i Stockholm och Länsrätten i Stockholm framförde man att det är viktigt att redovisa vad som framförts och sagts i målet, så att parterna känner igen sig och så att de ser att domstolen inte förbisett något. Samtidigt betonar man att referaten inte får bli för långa. Bara det som är relevant bör finnas med.

Orsaken till att referaten i förvaltningsmålen kan bli utförliga beror, vad jag förstått, på att förslagen skrivs av en föredragande, som har till uppgift att sammanställa det material som finns i målet och lämna förslag till avgörande. Det kan vara svårt att avgöra vad som är relevant innan man har hela materialet på pränt. Arbets sättet främjar alltså att man redovisar det mesta av underlaget i den ordning som man tagit fram det.

Om det är viktigt att allt som framförts av parter och andra verkligen finns redovisat i domen, skulle sådana berättelser exem-

pelvis kunna läggas i en bilaga i stället. Bara de relevanta omständigheterna tas då med i själva domskälen. Detta bör kunna gälla alla typer av mål.

2.3 NÄR RUBRIKEN DOMSKÄL INTE MOTSVARAR INNEHÅLLET

Som framgår av avsnitt 2.2 förekommer det ofta att rubriken Domskäl inte motsvarar innehållet i texten som följer. Där finns referat eller citat av författningsbestämmelser (alltid i förvaltningsmålen), beskrivningar av själva händelsen, (ibland mycket långa) referat av vad myndigheter, parter, vittnen och andra skrivit och sagt vid olika tillfällen innan domstolen själv tar till orda och gör sin bedömning. Av de 50 domarna är det bara 15 där rubriken Domskäl motsvarar innehållet och verkligen kan betecknas som rena skäl, dvs. där det finns ett resonemang och en slutsats.

I avsnitt 3.4 återkommer jag till vilka övriga rubriker som brukar finnas i domarna samt förekomsten av underrubriker och s.k. informativa rubriker.

2.4 NÄR INNEHÅLL UPPREPAS I FLERA DELAR AV DOMEN OCH NÄR FAKTA RADAS PÅ VARANDRA

Vid min genomläsning har jag i ca 15 domar noterat att samma text återkommer i olika delar av domen. Detta är förstås en naturlig följd av den dispositionsprincip som används att först återge bestämmelser (i förvaltningsmålen) och utförligt återge olika berättelser och inlagor i den ordning de lämnats och därefter ta upp dem igen vid själva bedömningen. Upprepningarna kan emellertid bli störande och förvirrande, särskilt när man inte vet vad man som läsare ska använda informationen till. Även de många ibland disparata fakta som lämnas i olika personers berättelser ger ett förvirrat intryck.

En annan struktur och bättre rubriksättning i domarna skulle i många fall kunna avhjälpa problemet.

2.5 NÄR VIKTIG INFORMATION GÖMS I BILAGOR

Det är tämligen vanligt med bilagor till domarna. Bortsett från de gängse bilagorna om hur man överklagar hänvisas det till bilagor där det kan finnas väsentlig information. Den som inte är insatt i målet måste då bläddra och läsa på flera håll.

I 13 av de 19 tingsrättsdomarna hänvisar man framför allt till stämningsansökan men även till enskilt anspråk, ansökan om betalningsföreläggande, överlämnandeskrift (?) och avräkningsunderlag. I hovrätts- och kammarrättsdomar läggs alltid underinstansens dom som bilaga och det görs som regel hänvisningar dit. I 7 av 15 länsrättsdomar läggs den aktuella myndighetens överklagade beslut som bilaga.

Självklart underlättar det för läsaren att få relevant information ur bilagorna integrerad i själva domen. Många gånger räcker det med några rader för att läsarna ska få informationen i sitt sammanhang.

Särskilt besvärligt är det när hänvisningen finns i de egentliga domskälen, t.ex. ”Vad som framkommit i hovrätten föranleder ingen annan bedömning än den som tingsrätten gjort. Av de skäl som tingsrätten har anfört ska åtalet ogillas”. Eller i domslutet, t.ex. ”Hovrätten fastställer tingsrättens dom”. Om hur domsluten borde skrivas mera informativt återkommer jag till i nästa avsnitt.

2.6 NÄR DOMSLUTEN ÄR KNAPPA OCH SVÄRFÖRSTÅELIGA

Avgörandena i såväl förvaltningsmålen som de allmänna målen betecknas *domslut*. Någon länsrätt använder i stället *avgörande*.

De allmänna domstolarnas domslut är mer eller mindre standardiserade. Tingsrätternas domar i brottmålen har i regel standardrubrikerna Begångna brott och Lagrum i en uppställning bredvid varandra och därefter rubrikerna Påföljd m.m., Särskild rättsverkan och Beslut i övriga frågor, skadestånd m.m. De är på så sätt utförliga.

Avslagen formuleras i regel *Åtalet ogillas*, vilket är knapphändigt och svärförståeligt. I tvistemålen ges domslutet i en punktlista, där den första punkten också har ett magert innehåll av typen *käromålet ogillas, tingsrättens tredskodom undanröjs, X-myndighetens beslut undanröjs, hovrätten fastställer tingsrättens domslut*.

Förvaltningsdomstolarnas domslut i avslagen formuleras också mycket knapphändig: *X-rätten avslår överklagandet*. I bifall däremot talar rätten också om vad bifallet innebär, t.ex. *Länsrätten bifaller ansökan och förordnar att A skall beredas vård med stöd av 1 och 2 §§ LVU*. Det är bra.

Några rader om vad domslutet innebär för parterna skulle säkerligen göra domsluten mer begripliga. Svårförståeliga uttryck som *käromålet/åtalet ogillas*, beslutet *undanröjs* finns det också anledning att från läsbarhetssynpunkt byta ut. Att i fastställsedomar återge vad underinstansen beslutat skulle också underlätta läsningen av överinstansens dom.

3 DET ÄR SVÅRT FÖR LÄSAREN ATT FÅ ÖVERBLICK

I den modell för läsbarhetsanalys som jag utgått ifrån finns också faktorer som underlättar en texts överskådlighet. Det kan vara olika typer av läsarhjälp som gör att texten blir lättare att orientera sig i. Rubriker är en sådan självklar läsarhjälp, men också sammanfattningar, innehållsförteckning, ordlistor, läsanvisningar och användning av uppställningar i form av punktlistor, tabeller eller andra grafiska framställningar.

Bortsett från standardrubriker och enstaka punktlistor och tabelluppställningar används ingen av dessa möjligheter i de 50 domarna. Här finns utrymme för avsevärda förbättringar.

3.1 INNEHÅLLSFÖRTECKNING SAKNAS OCH BEHÖVS I LÄNGRE DOMAR

Trots att vissa domar har en ansevärd längd – 19 av de 50 domarna är mellan 9 och 33 sidor långa – så förekommer inga innehållsförteckningar. Anledningen kan vara att det finns mallar för hur domen utformas med blankettliknande förstasidor. För de allmänna domstolarna anges där parter och domslut, och för länsrätt och kammarrätt anges parter och saken. Där finns också formella uppgifter som domstolens namn, dokumentnamn, datum och målnummer samt en sidfot med adressuppgifter.

En innehållsförteckning bör finnas i början av texten. Att införa sådana kräver nya mallar för domarnas utformning. Det kan tilläggas att om domarna i en framtid ska finnas elektroniskt tillgängliga så

underlättas både sökningen i dokumentet och överblicken om det finns en innehållsförteckning på ingångssidan till domen.

Även för skribenten är en innehållsförteckning till stor hjälp. Den hjälper skribenten att ordna innehållet och att förse texten med bra rubriker, som måste ordnas på ett systematiskt sätt med rätt typografi för de olika rubriknivåerna. Även på den punkten finns det en hel del brister i de analyserade domarna.

3.2 SAMMANFATTNING SAKNAS OCH BEHÖVS I LÄNGRE DOMAR

Sammanfattningar av det viktigaste innehållet i en text hör till de faktorer som ökar både läsarnas intresse och deras möjlighet att snabbt få överblick. Genom att få den viktigaste informationen först är det också lättare att bedöma den information som lämnas senare i texten. Sammanfattningar bidrar på så sätt till ökad effektivitet och tidsvinster. Dessvärre finns det inga sammanfattningar i de granskade domarna.

Vad en sammanfattning av en dom bör innehålla kan naturligtvis diskuteras. Det gäller att fundera på vilka läsare den aktuella domen kan få. Kanske den kommer att bli massmedialt uppmärksammat? Kanske den troligen kommer att överklagas? Eller så är den av mycket enkel beskaffenhet och kommer att läsas bara av de närmast berörda?

Juridikprofessorn Joseph Kimble i USA skriver om vikten av sammanfattningar i domar i en artikel som han kallar *First things First: The lost art of summarizing* (Kimble, 2006). Där diskuterar han vad som absolut bör finnas med i en sammanfattning, nämligen följande:

- Vilken sorts mål det är fråga om
- Vilka roller de inblandade har i målet
- Vilket avgörande domstolen kommit fram till
- Vilka avgörande fakta som lett fram till avgörandet
- Vilka explicita eller implicita grunder som är tillämpliga på avgörandet (The deep issue, stated explicitly or implicitly in terms of the pertinent legal rule or requirement)

- Vilka grunder domstolen valt (och om det finns fler än de valda – kanske också dispositiva), varför domstolen valt på det sätt den gjort).

Joseph Kimble ger också exempel på bra och mindre bra sammanfattningar och resonerar kring dem. Följande uppfyller de krav han ställer, en omskrivning av en sammanfattning från The Michigan Court of Appeals:

Robert Wills was injured when someone drove by him and fired shots toward his car, causing him to swerve into a tree. He filed a declaratory-judgment action to determine whether State Farm Insurance Company had to pay him uninsured-motorist benefits. The issue is whether there was a “substantial physical nexus” between the unidentified car and Wills’s car. The trial court answered yes and granted a summary disposition for Wills. We disagree and reverse. We do not find a substantial physical nexus between the two cars, because the bullets were not projected by the unidentified car itself.

Om exemplet passar på svenska förhållanden kan jag inte avgöra. Här kan behoven vara annorlunda. Särskilt i överrätterna kan det finnas anledning att noga ange vad det är man prövat. Det kan ju vara bara någon enskild fråga som överklagats eller som rätten haft anledning att ta upp. Information om bakgrunden till målet och ramen för domstolens prövning kan säkerligen avvärja många missförstånd, särskilt om målet är massmedialt intressant. Den informationen skulle kunna ges redan i sammanfattningen.

Sammanfattningen bör ligga först i domen, helst på första sidan, så att den uppmärksammas och läses. Samma gäller för sammanfattningar som för innehållsförteckningar – de underlättar även vid en elektronisk publicering av domarna. Med en sammanfattning kan man snabbt se vad domen innehåller och sedan välja om man vill läsa den eller inte. (Jämför t.ex. sammanfattningarna till Finansinspektionens föreskrifter på webbplatsen www.fi.se.)

3.3 FLER LÄSANVISNINGAR BEHÖVS

En typ av läsarhjälp är s.k. metatext, som innebär att man i texten talar till läsaren och beskriver vad man kommer att behandla i det följande. Förutom den allmänt förekommande formuleringen ”Yrätten gör följande bedömning” förekommer metatext sällan. Det är bara i några domar jag funnit text om texten, och det var mycket

välkommet. Sådan text underlättar läsningen väsentligt. Här följer några föredömliga exempel:

- I hovrätten har förnyade förhör hållits med ... *Deras uppgifter sammanfattas nedan.*
På åklagarens begäran har vittnesförhör hållits med ... *Även deras utsagor sammanfattas nedan.*
- *I det följande tar hovrätten upp de nyss berörda frågorna till närmare bedömning.*
- *Det återstår att ta ställning till betydelsen av den utredning som från bägge sidor har framlagts angående ägarförhållandena i Y-bolaget ...*
- *Den första fråga som tingsrätten har att ta ställning till är om NN bedrivit bokföringspliktig näringsverksamhet under den tid som åtalet avser.*
- *Vad härefter gäller frågan om bedrägeri gör tingsrätten följande överväganden.*
- *Frågan i målet är om Försäkringskassan haft fog för sitt beslut att tillerkänna NN sjukersättning endast i form av garantiersättning.*

Marie Sörlin tar också upp metatext i sin läsförståelseundersökning (Sörlin, 2008, s. 15) och konstaterar att en av de intervjuade advokaterna visade fram en välskriven brottmålsdom, där inledningen till textens olika partier indikerar vad för slags innehåll texten förmedlar i respektive parti. Ett av exemplen lyder: ”Efter dessa inledande synpunkter övergår tingsrätten till den egentliga prövningen av gärningspåståendena”. Självklart ger sådana upplysningar läsaren vägledning och en andningspaus i läsandet.

3.4 RUBRIKER FINNS MEN INFORMATIVA UNDERRUBRIKER SAKNAS OCH SKULLE UNDERLÄTTA LÄSNINGEN BETYDLIGT

Alla domar är försedda med rubriker. De standardrubriker som förekommer i så gott som alla domar är förutom de inledande rubrikerna om parterna, överklagat avgörande och saken (beroende på måltyp) även

- Domslut
- Yrkanden m.m.
- Domskäl
- Hur man överklagar

Dessutom förekommer tämligen ofta rubriker som Bakgrund, Utredningen, Utveckling av talan antingen före rubriken Domskäl eller som underrubriker till denna, som jag nämnt i avsnitt 2.2.

I mitt analyschema har jag bara noterat om rubriker finns och om de stämmer med innehållet eller ej, och även om det förekommer s.k. informativa rubriker.

Informativa underrubriker förekommer mycket sparsamt bortsett från den informativa rubrik som finns i alla domar, nämligen *Hur man överklagar*. En informativ rubrik brukar innehålla ett verb som talar om vad som sägs eller händer i texten. Den väcker intresse och ger liv åt texten. Om rubriken i stället skulle formuleras *Överklagande*, ger den mycket sämre besked om vad som står i texten.

Bara i en enda dom från en hovrätt hittar jag i domskälen den fylliga underrubriken *Frågan om Tore Johansson bedrivit bokföringspliktig näringsverksamhet på det sätt åklagaren gör gällande*. De underrubriker som annars förekommer i skälavsnitten är sakrubriker som delar in texten i olika teman, t.ex. de olika yrkandena, som *Ersättning för inkomst- och pensionsförlust samt livränta*, *Retroaktiva och framtida merkostnader*, *Misshandel*, *Sexuellt ofredande*, *Rättegångskostnader*. Det är naturligtvis mycket bra när det finns sådana rubriker; de är till hjälp för överskådligheten. Men de säger inte så mycket om vad som sägs om ämnet i texten.

I en dom från Stockholms tingsrätt som inte ingått i analysen men som jag fått som exempel på en bra dom har domskälen försetts med mellanrubriker i form av frågor. Där konstaterar tingsrätten inledningsvis vad den ska pröva genom följande läsanvisning:

Tingsrätten konstaterar att en första förutsättning för bifall till käromålet är att ett inbrott i försäkringsavtalets mening har begåtts. Som framgått har parterna olika uppfattning i denna fråga. Tingsrätten behandlar till en början olika omständigheter av betydelse för frågan om ett sådant inbrott har begåtts.

Därefter följer fyra sidor resonerande text som rubriceras med följande frågerubriker:

Vad föregick stölden den 22 juli?

Hur gick stölden den 22 juli till?

Inbrott enligt försäkringsavtalet?

Särskilt i resonerande text som skälavsnittet i en dom passar det enligt min mening bra att använda informativa rubriker. De hjälper både skribenten att tänka igenom vad han eller hon vill ha sagt och läsaren att snabbt få överblick över innehållet. I det ideala fallet, dvs. om mellanrubrikerna kan sammanfatta skälen till varför utgången blev som den blev, räcker det med läsa mellanrubrikerna för att få veta huvuddragen i resonemangen. I tingsrättsdomen skulle man i stället för frågerubrikerna kunna ha sammanfattat textens slutsats där. Exempelvis på följande sätt:

Personalen var medveten om risken för nya stölder

Ändå har ett vädringsfönster sannolikt lämnats öppet

L-firman har inte kunnat bevisa att inbrott enligt avtalet begåtts

Det finns alltså stora möjligheter att med hjälp informativa rubriker lyfta fram väsentligt innehåll och ge läsarna både snabb information och intresse att fördjupa sig i texten. En intresseväckande rubrik ger också större medvetenhet vid läsningen. Man blir mera vaken och intresserad av att ta reda på hur domstolen kommit fram till det som påstås i rubriken, och man minns troligen innehållet bättre.

I Domstolsverkets skrift *Språk och struktur i domar och beslut* (DV, 2005) sägs att det "finns inget som hindrar att rubriker utformas informativt eller som frågor. I en dom om misshandel med flera tilltalade kan man t.ex. använda rubrikerna *Vilka var på platsen?*, *Vem gjorde vad?*, *Vad fick misshandeln för effekter för Anders Andersson?*, *"Gemensamt och i samförstånd"*? och *Är brottet grovt?* Det är exempel på rubriker som passar mycket bra i redovisningar av vad som hänt för att ge händelseförloppet en bra och tydlig struktur.

3.5 PUNKTLISTOR FINNS NÄSTAN BARA I DOMSLUT. DE SKULLE MED FÖRDEL KUNNA ANVÄNDAS OCKSÅ I ANDRA DELAR AV TEXTEN

Bortsett från att parterna räknas upp i en numrerad förteckning saknas det punktlistor i 14 av 15 länsrättsdomar och i 6 av 7 kammarrättsdomar. I de enstaka fall sådana finns är det i citat av lagtext. Förhållandena i tingsrättsdomarna är bättre tack vare att domslutet ställs upp i form av en punktlista. Detsamma gäller de flesta hovrättsdomar.

Punktlistor kan med fördel användas för att göra informationen överskådligare, när den består av många delar. Ofta skulle t.ex. yrkandena kunna listas. Även skälen skulle kunna sammanfattas i en lista. Med punktlistor kan man lyfta fram viktig information, eftersom de sticker ut i texten och fungerar som blickfång.

Exempel där punktlista med fördel skulle kunna användas:

Åklagaren har som skriftlig bevisning åberopat sakkunnigutlåtande den 8 juni 2007 från SKL avseende spermaförekomst, rättsintyg den 26 juni 2007 avseende målsäganden, samtalslistor utvisande telefontrafiken mellan i målet involverade personer, bilder från den aktuella lägenheten, undersökning av digitalkameran som tagits i beslag i A:s bostad samt bilder på målsägandens och A:s kläder.

Så här: Åklagaren har som skriftlig bevisning åberopat

- sakkunnigutlåtande den 8 juni från 2007 från Statens kriminaltekniska laboratorium om spermaförekomst,
- rättsintyg den 26 juni 2007 för målsäganden,
- samtalslistor som visar telefontrafiken mellan personerna i målet,
- bilder från den aktuella lägenheten,
- undersökning av digitalkameran som tagits i beslag i A:s bostad och
- bilder på målsägandens och A:s kläder.

3.6 DET SAKNAS BILDER OCH ANDRA UPPSTÄLLNINGAR FÖR ATT FÖRTYDLIGA KOMPLICERAT INNEHÅLL

Även andra typer av uppställningar eller bilder i form av matriser, tabeller, enkla skisser skulle med fördel kunna användas för att klargöra innehåll som är komplicerat att uttrycka med bara ord. Det

kan vara de inblandade parterna och deras relationer till varandra, förhållanden på brottsplatsen, kartor, redovisning av penningbelopp och mycket annat. Bara fantasin sätter gränser.

Endast i två domar har jag hittat uppställningar och då i form av tabelliknande sådana. De förtjänar att framhållas!

Arbetsgivaravgifterna fördelar sig på nedan angivna perioder:

Period		Arbetsgivaravgifter
December	2003	794 418 kr
Januari	2004	14 878 kr
Februari	2004	88 126 kr
Mars	2004	75 210 kr
April	2004	6 213 kr
Juli	2004	13 080 kr
Augusti	2004	1 308 kr
Summa		993 233 kr

Jonas Ekeblom och Mikael Ekeblom har tillgodogjort sig ersättning från försäljning av aktier utan att bokföra eller deklarerat för denna. Denna ersättning är att anse som lön. Arbetsgivaravgifterna för nedan angivna belopp ingår i sammanställningen ovan.

Namn	Oredovisad lön för 2003	Skatt (beräknad till 50 %)
Jonas Ekeblom	755 176 kr	377 588 kr
Mikael Ekeblom	947 176 kr	473 588 kr

3.7 STYCKENA ÄR ALLDELES FÖR LÅNGA I HÄLFTEN AV DOMARNA

Ett utmärkande drag för domskrivningen är de långa styckena. De förekommer framför allt i avsnitten med redovisning av vad parter, vittnen och andra sagt. Hälften av domarna uppvisar alltför långa stycken, som ibland sträcker sig över mer än en sida.

mån. Verket anför därvid bl.a. följande. Skatteverket har i en skrivelse den 28 februari 2005 (dnr 130 74686-05/11) gjort bedömningen att en anställd endast kan ha ett tjänsteställe i en anställning och, i det fall den anställde inte har tjänsteställe hos bemanningsföretaget, det får till följd att hans bostad skall anses som tjänsteställe. Den styrsignal som återges i verkets skrivelse avser inte kortvariga anställningar, där en person anställs för viss tid eller visst begränsat uppdrag. I sådana fall är tjänstestället den plats där personen utför sitt arbete. Detta innebär att verkets inställning inte ändrats beträffande bolagets tillfälligt anställda personal. Däremot bör de tillsvidareanställda i bolaget, som är sju till antalet, numera anses ha bostaden som tjänsteställe. En ersättning för ökade levnadskostnader under tjänsteresa företagen på den vanliga verksamhetsorten eller som inte varit förenad med övernattning behandlas som lön. Med den vanliga verksamhetsorten menas ett område inom 50 kilometer från den skattskyldiges tjänsteställe eller bostad. När det gäller traktamentsersättningar till tre av de tillsvidareanställda, Mats Ejeogard, Tomas von Hackwitz och Peder Gustavsson, är avståndet mellan bostaden och aktuellt kärnkraftverk visserligen över 50 kilometer, men ändå relativt kort och det finns därför anledning anta att de tre övernattnat i den egna bostaden i samband med sina tjänsteresor. Under sådana förhållanden är det, enligt Skatteverkets mening, inte fråga om skattefri traktamentsersättning. För att verket skall ändra uppfattning i denna sak, måste bolaget göra sannolikt att tjänsteresorna varit förenade med övernattning. Den reseersättning som utbetalats till de tre nu nämnda anställda är dock inte att hänföra till lön för dem. Avgiftsunderlaget bör därför sättas ned i denna del. Beträffande de tillsvidareanställda i bolaget Tommy Kristensen, Mats Svensson och Roland Johansson är avstånden mellan bostaden och det aktuella kärnkraftverket betydligt längre: 150, 230 respektive 140 kilometer. Det finns därför inte anledning att i deras fall ifrågasätta att tjänsteresorna varit förenade med övernattning. Bolagets avgiftsunderlag bör reduceras med de ersättningar som utbetalats till dem. När det gäller den tillsvidareanställda Torolf Söderström har endast reseersättning blivit utbetald av bolaget. Eftersom han varit platschef eller platsansvarig vid

Läsbarheten underlättas betydligt om en text delas in i lagom långa stycken. En tankegång – ett stycke brukar vara en god regel. Sättet att låta en redogörelse löpa på utan styckeindelning är alltså inte lämpligt. Det finns andra sätt att klargöra vem som talar i texten, t.ex. genom rubriksättning: Vittnet B:s berättelse. Då kan berättelsen delas in i kortare stycken. Sättet att använda tankstreck för att avskilja olika tankegångar i ett stycke är inte heller att rekommendera!

3.8 FLER NYCKELMENINGAR BEHÖVS

En nyckelmening är en mening som sammanfattar huvudtanken i stycket. Resten av stycket ägnas åt att utveckla denna huvudtanke genom förklaringar, exemplifieringar, konkretiseringar modifieringar eller liknande. Nyckelmeningen kan med fördel inleda stycket, men det är också tänkbart att avsluta stycket med den. En text med bra styckeindelning och tydliga nyckelmeningar bidrar till överskådligheten i texten och att den blir lättläst.

I framför allt länsrättsdomarna är det tunnsått med tydliga nyckelmeningar, medan övriga domar har sådana, särskilt i avsnitt med rättens bedömning men även i referat.

I länsrättsdomarna börjar styckena i stället ofta med VAR något står:

- I en kontrolluppgift från Kommunalarbetarnas arbetslöshetskassa, daterad den 13 januari 2005 har uppgetts bl.a. följande.
- I en ansökan om bostadsbidrag, som är daterad den 5 december 2003 har NN angivit sin beräknade inkomst för 2004 till sammanlagt 100 000 kr.
- Enligt 28 § första stycket samma lag skall Försäkringskassan besluta om återbetalning enligt 22 § och om återbetalning av bostadsbidrag som i övrigt har lämnats felaktigt eller med för högt belopp.
- Av handlingarna i målet framgår bl.a. följande.

På så sätt framhävs inte ”det som sägs” i stycket i den inledande meningen, vilket bidrar till att det blir svårare att se tankeflödet i texten. I en välskrivna text ska det räcka med att läsa nyckelmeningarna för att få grepp om innehållet.

Exempel på stycken som inleds med en nyckelmening:

- *A:s uppgifter får mycket starkt stöd av innehållet i den avlyssnade cd-skivan.* Inledningvis för han samtalet på svenska, vilket språk han behärskar sämre än finskan, men när läget blir akut går han över till finskan. Vid och efter skottögonblicket går det inte heller att ta miste på att röstläget förändras och han låter ängslig och rädd och begär uttryckligen polishjälp snarast och genast eftersom det skjuts mot honom.
- *Förekomsten av tändsatspartiklar på tröjan som han bar på sig har han haft olika alternativa förklaringar till.* Under veckoslutet före händelsen hade han undersökt ett skotthål i sin bil, efter att E.R. skjutit på den, och partiklar har därvid kunnat fastna i ärmarna. Vidare har familjen bekanta som är jägare och han besöker dem då och då och hänger vid besöken sina kläder på samma ställe ... Som ytterligare möjlighet har D.G. förklarat att tröjan egentligen tillhör F.G., och denne hade haft tröjan på sig tidigare under hösten vid ett besök hos en bekant i H. i Finland. Denna bekant, vittnet H.L., hade dagen innan besöket haft fel i sitt jaktvapen och råkade just då F.G. anlände befinna sig på gårdsplanen och provsköt ett skott. F.G. stod i närheten av H.A. och då kan tändsatspartiklar ha fastnat i tröjan.
- *Kammarrätten har funnit att lånet från bolaget till N.N. utgjort ett förbjudet lån.* Detta får till följd att den av N.N. införskaffade lägenheten är att anse som införskaffad för privat bruk. Mot denna bakgrund och då inget framkommit som föranleder annan bedömning skall de avdrag som bolaget gjort för hyra samt för inköp av inventarier betraktas som förmåner för N.N. Han ska därför beskattas för förmånsbeloppen i enlighet med Skatteverkets beslut.

I det senaste exemplet kunde man i resten av stycket möjligen ha förväntat sig en förklaring till varför lånet ska anses som förbjudet. I stället ges en konsekvens av det förbjudna lånet. För pedagogikens skull är det önskvärt att "förbjudet lån" i så fall förklaras i ett tidigare stycke.

Att inleda stycken med s.k. trampoliner är tyvärr vanligt och framför allt i bedömningsavsnitten. Det bidrar till att det blir svårt att greppa vad stycket kommer att handla om. Trampoliner är långa omständliga hänvisningar till vad som sagts tidigare i texten och de inleds med formuleringar av typen "med hänvisning till ...", "mot bakgrund av", "enligt de av rätten tidigare ...".

Exempel på s.k. trampoliner:

- *Med hänvisning till det anförda, och på de av tingsrätten i övrigt anförda skälen, finner också hovrätten att påföljden för NN skall bestämmas till fängelse.*
- *Mot bakgrund av detta och med hänsyn till gärningarnas höga straffvärde samt då risk för återfall i likartad brottslighet torde föreligga kan påföljden enligt tingsrätten mening inte stanna vid rättspsykiatrisk vård utan utskrivningsprövning.*
- *Med hänsyn till det ovan anförda samt mot den omständigheten att F är ett litet barn om x månader anser länsrätten att ...*

4 VAD TYCKER JURISTERNA OM DOMSLUTETS PLACERING, SAMMANFATTNINGAR, RUBRIKER, INNEHÅLLSFÖRTECKNING OCH UTFORMNINGEN AV SKÄLEN?

Den kriterielista som juristerna bedömt domarna ifrån innehåller ingen direkt fråga om det är svårt eller lätt att hitta det viktiga i domen eller om strukturen i övrigt. Kommentarer om detta finns ibland under kriteriet om domens utformning i stort (domens yttre tillgänglighet) och dess anpassning till adressaterna eller i den sammanfattande bedömningen.

Några kommenterar att domslutet står sist och skriver att de hellre vill ha det först, och det finns inte mindre än 27 kommentarer om att rubriksättningen är dålig. Man kommenterar också att domskälen bara bör avse "egentliga skäl" och vara fylligare och att det bör framgå bättre var de egentliga domskälen börjar. En av domarna anses ha stora brister i strukturen och att den mera liknar ett löpande protokoll, vilket innebär upprepningar av information. Omdömen som "rörigt" avser också bristande struktur. Sammanfattningar och innehållsförteckningar efterlyses i tre fall och även de långa styckena kritiseras.

Det finns naturligtvis även positiva kommentarer kring vissa domars struktur och rubriksättning.

5 SPRÅKET ÄR GRAMMATISKT KORREKT MEN OFTA AVVIKANDE OCH KAN DÄRFÖR VARA SVÅRBEGRIPLIGT ELLER STÖRANDE

De flesta domar präglas av ett högtravande språk som avviker från det språk som förekommer i t.ex. dagstidningar, TV, radio och samhällslivet i övrigt. Men i referat och beskrivningar av händelseförlopp smyger sig också det redigerade talspråket in. Många berättelser utmärks därför av korta, okomplicerade meningar och normala uttrycks sätt som används i vårdat talspråk. ”Det är viktigt att parterna och vittnen känner igen sig i språket”, säger flera av de domare jag intervjuat. De anser att igenkänningsfaktorn är viktig för att parterna ska ha förtroende för domstolen. Att alla som skriver domar inte har samma åsikt eller inte har tid eller klarar av att skriva allmänspråkligt finns det emellertid många belägg för i de domar jag granskat.

Det är framför allt ordvalet som är högtravande, stelt och föråldrat. Men även meningsbyggnaden har drag av äldre kanslispråk med bestämmningar som står före sitt huvudord, s.k. inskott i huvudsatsen och stel ordföljd. Det finns även en tendens till att märkvärdigisera språket med omständliga och krystade uttryckssätt.

Språket är korrekt på det sättet att det mycket sällan förekommer grammatiska fel. De enda direkta språkfelen är oklara syftningar. Men det finns gott om skrivfel och avvikelser från skrivregler, vilket kan bidra till att tilltron till domstolen minskar.

5.1 ORD, FRASER OCH FORMER SOM KÄNNES FRÄMMANDE FÖR ICKE-JURISTEN FINNS I ALLA DOMAR

De ord, fraser och former som jag valt att bedöma som avvikande från normal sakprosa förekommer i varje dom och kan alltså sägas vara typiska för domsspråket och det juridiska språket i allmänhet. Det är ord som kan störa läsningen och för många läsare vara svår-förståeliga.

I bilaga 2 har jag förtecknat en del typiska ord och fraser som skulle kunna bytas ut mot mer allmänspråkliga motsvarigheter utan att någon nyans går förlorad. Läsbarheten hos domarna skulle avsevärt förbättras om ordvalet normaliseras. I det följande ger jag ytterligare exempel på sådant typiskt juridiskt ordval.

5.1.1 ÄLSKLINGSVERBEN

Det kan tyckas märkligt att personer som förekommer i domarna mycket sällan säger, *menar, anser, tycker, påstår, önskar eller begär* något. Nej, de *anför, uttalar, uppger, påtalar, framställer, uttrycker och yrkar* nästan alltid allting. Språkprofessorn Erik Wellander skrev om dessa juristers "älsklingsverb" i sin Kommittésvenska redan 1950 (Wellander, 2 uppl. 1974) och föreslog de mer allmänspråkliga verben.

Det finns även andra älsklingsverb som numera sällan förekommer i allmänspråket men däremot i så gott som varje dom. Det är olika former av verb som *vidhålla, vidgå, bestrida, förplikta, åberopa, vitsorda, påkalla, undgå, föreligga, förordna, utge, erhålla, upp bära, tillkomma, tillerkänna, förebringa, ankomma, avvakta, förfalla, åligga, ådömas, stadgas, ha att ..., äga* (i betydelsen *ha rätt att, få*), *vederlägga*. När frekvensen av den här typen av ord är hög, känns domen naturligt nog svåräst, och den inbjuder knappast till läsning. Man kan inte begära att läsare ska behöva använda ordböcker för att ta reda på vad centrala ord i domarna betyder.

5.1.2 STELA VERBFORMER

Även stela och föråldrade former av verben används ofta i domarna, former som för länge sedan bytts ut i författningsspråket och myndighetsspråket i övrigt. Rekommendationer om att välja löst sammansatta verb i stället för fast sammansatta när det inte finns någon betydelseskillnad mellan dem gavs redan 1967 i Statsrådsberedningens Språket i lagar och andra författningar (Statsrådsberedningen, 1967). Rekommendationer om de korta former av t.ex. *draga, taga* finns i Några riktlinjer för författningsspråket som kom ut första gången 1979 (Statsrådsberedningen, 1994).

Exempel på fast sammansatta verb i domarna är *mottaga, återbetala, utbetala, medtaga, återfå, kvarbli, överenskomma, uppräknas, tillgå, framlägga*. Språket blir ledigare om man i stället skriver *ta emot, betala tillbaka, betala ut, ta med, få tillbaka, bli kvar, komma överens, räkna upp, gå till* (*gick till så att ...*), *lägga fram*.

Numera uppfattas formen *givit* som stel av många och former som *medgett* och *uppgett* är därför att föredra framför *uppgivit* och *medgivit*. Likaså används numera *ska* i stället för *skall* i författningsspråket såväl här hemma i Sverige som i Finland och EU.

5.1.3 ANDRA FÖRÅLDRADE ORD

Det förekommer också andra föråldrade ord i vissa domar. Det ger förstås intryck av att domstolen är en institution som inte riktigt hänger med sin tid. Vilken effekt det kan ha för förtroendet för domstolen vore intressant att ta reda på. I vilket fall så stör ålderdomligheterna läsningen. Det handlar om ord som *eljest*, *jämlikt*, *jämte*, *ränta å*, *envar* part, *såvitt*, *oaktat*, *alltjämt*, *ånyo*, *erforderlig*. Även när man hänger på en preposition på *var-*, *här-* och *där-* ger det ett stelt och ålderdomligt intryck: *vari*, *varav*, *varvid*, *varom*, *härav*, *härom*, *härför*, *härvidlag*, *därå*.

5.1.4 VILKET, AV VILKET, I VILKET ... VARFÖR INTE "SOM"?

I Språket i lagar och andra författningar från 1967 rekommenderades även det ledigare *som*, *där*, *då* i stället för *vilken*, *vilket*, *vilka* och de prepositioner som kan föregå dem. Ett alltför frekvent bruk av de senare gör språket stelt. Frekvensen i domarna är hög.

Exempel:

- Felix har också en bra relation till sina syskon, *vilka* även hjälper till att ta hand om honom. (Hellre: *som*)
- De gärningar *för vilka* S. åtalats är av synnerligen allvarligt slag särskilt mot bakgrund av det påstådda efterföljande scenariot *under vilket* S. själv skulle döda och gräva ner A.
(Hellre: De gärningar *som* S. åtalats *för* är av synnerligen allvarligt slag särskilt mot bakgrund av det påstådda efterföljande scenariot *då* S. själv skulle döda och gräva ner A.)
- Särskilt gäller detta rösten på den person *med vilken* A samtalar. (Hellre: ... på den person *som* A samtalar *med*.)

5.1.5 GÄLLANDE, AVSEENDE, BETRÄFFANDE, FÖRELIGGANDE ...

Domsspråket utmärks också av en förkärlek för långa, vaga prepositionsuttryck som *gällande*, *beträffande*, *avseende*. Ofta kan de bytas ut mot korta och klara prepositioner som *på*, *för*, *till*, *av*, *om*. Även ord som *föreliggande*, *förevarande*, *ifrågavarande* finns i domsspråket

och kan bytas ut mot pronomen som *denna, detta, den här, det här* eller rent av bestämd form: *ifrågavarande* utredning = utredningen, *i nu förevarande mål* = i detta mål.

5.1.6 ANDRA TYPISKA FRASER

Av de fraser som förekommer ofta i de analyserade domarna märks bland annat följande. *Medges rätt till, till stöd för sin talan, föranleder ingen annan bedömning, inkomma med, lämna utan bifall, bestrida bifall, medge bifall, i målet är ostridigt, i vart fall, fråga är om, fråga uppkommer härafter, medge befrielse, i anledning härav, med hänsyn härtill, vid påföljd att, stanna på staten, på sätt (åklagaren angivit), vad som förevarit, utan hinder av ..., finna skäl till erinran mot, finner TR att fängelsestraff inte är oundgängligen påkallat, underlåtenhet, beslutet underställdes länsrätten, underrättelse (till gäldenär), förfallen till ansvar, frånfalla sitt tidigare vitsordande ... , ger utredningen i målet vid handen.*

Hur en del av dem skulle kunna ersättas framgår av bilaga 2.

5.2 FACKORD OCH FACKJARGONG BEHÖVER BYTAS UT ELLER FÖRKLARAS

Helt naturligt har jag i min analys funnit att fackord och fackjargong finns i alla domar. Frågan är hur man ska gå tillväga för att antingen undvika fackorden eller förklara dem på lämpligt sätt. Normalt brukar man förklara fackord i sitt sammanhang inom parentes och dessutom i en ordlista som läggs efter innehållsförteckningen.

I domarna finns fackord från olika fackområden, alltefter ämnet för domen. I vissa mål kan det förmodligen vara så att parterna är väl bevandrade i den terminologi som används i deras dom – de har lärt sig den under ärendets gång. Men det kan också vara så att fackorden och fackjargongen blir ett hinder.

5.2.1 JARGONG SOM KAN UNDVARAS?

I LVU-målen och socialförsäkringsmålen finns en hel del ren jargong, som antagligen hämtats från underliggande texter från socialnämnder och vårdinstitutioner. Det kan vara värt att fundera på om

jargongen bidrar till att parterna känner sig mera som ett ”fall” än som enskilda individer .

Exempel på fackuttryck och fackjargong i LVU- och socialförsäkringsmål:

- Det finns en funktionsnedsättning på organnivå (CNS) och funktionsbortfall på individnivå. NN:s sjukdom är däremot inte någon arbetsjukdom utan en konsekvens av tidigare livshändelser, en kroniserad depressivitet och en del somatiska besvär.
- IBS är ofta en del av fibromyalgi. Diagnosen fibromyalgi är verifierad genom utredning.
- Samtliga 18 triggerpunkter för fibromyalgi är signifikanta.
- Hon har generellt sänkta smärtrösklar och uppfyller ACR-90-kriterierna.
- Tillståndet fluktuerar emellertid och har blivit värre de senaste åren. När han träffat E har han bedömt att arbetsförmåga inte funnits. R:s utredning anger att E har en restarbetsförmåga.
- A är en femtonårig pojke med betydande svårigheter av främst psykiatrisk karaktär som har medfört sociala konsekvenser för honom.
- Eftersom A:s och B:s föräldraförmåga inte har räckt till ... deras föräldramandat är undergrävt.
- Det var inte bra att socialnämnden lyfte ut A från en strukturerad miljö såsom hemmiljön.
- Vid undersökningstillfället uppmärksammas en viss mimikfattighet samt något nedsatt kontaktagande.
- BVC har vidare uppgett att A:s längd, vikt och huvudomfångskurvor skiftat vilket kan tyda på att A inte får tillräckligt med näring (Non organic failour to thrive).

Exempel på juridiska fackord och fackjargong:

- Då NN underlätit att inkomma med svaromål har tingsrätten meddelat tredskodom mot honom ...
- Sedan advokatfirman X ansökt om betalningsföreläggande mot NN har målet efter bestridande överlämnats till tingsrätten.
- ... är dennes rätt till återvinning förfallen.
- vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas.

- Det är i målet ostridigt att fordonet, enligt utdraget från vägtrafikregistret, inte heller var avställt då.
- Bolaget har bestridit käromålet.
- På grund av utgången i ansvarsdelen skall NN förpliktas utge skadestånd.
- NN har vitsordat de av tingsrätten utdömda skadestånden.
- ... varför åtalet inte ska vinna bifall i vidare mån.
- Det förhållandet att NN misshandlat sin hustru i hennes hem är en omständighet som stärker presumtionen för fängelse.
- ... med särskild föreskrift om att NN skall underkasta sig den vård eller behandlingsprogram som kriminalvården föreskriver.
- Åklagaren har yrkat ansvar å NN jämlikt 4 kap. 2 § 2 st brottsbalken för olaga hot, grovt brott enligt följande.
- Därutöver gäller att samtliga objektiva omständigheter som konstituerar ett bokföringsbrott måste ha s.k. subjektiv täckning.

5.2.2 MÅSTE LAGENS UTTRYCK ANVÄNDAS?

Många av fackuttrycken i domarna kommer från lagstiftningen på det juridiska området. De fungerar troligen utmärkt för rättsväsendet i sin helhet, oberoende av instans. Men de fungerar säkerligen sämre för lekmän som parterna ofta är. Frågan är vilka juridiska uttryck som absolut måste användas i en dom – och som i så fall kräver en förklaring – och vilka som kan uttryckas på ett begripligare sätt än i lagen.

Här listar jag några centrala ord och uttryck i domarna som jag uppfattat som juridiska fackord och fackjargong som kommer från lagspråk. Kan de bytas ut eller förklaras och i så fall hur? I bilaga 4 finns det förslag på ersättningar för några av dem.

- Åtalet, käromålet, talan etc. ogillas
- Tredskodom
- Återvinning (av tredskodom)
- Påföljd
- Lagrum

- Rättsverkan
- Särskild rättsverkan
- Presumtion
- Rekvisit
- Inhibition
- Undanröja
- Tidsspillan
- Uppsåt
- Utevaro
- Beslag
- Åtalsunderlåtelse
- Vinning.

5.2.3 HUR PARTERNA OMNÄMNS

För en utomstående är de benämningar som parterna har i olika typer av mål troligen obekanta. Benämningarna finns i lagtext, men det är först när man kommer i kontakt med domstolen som man kanske lär sig dem. Jag tänker närmast på *kärande*, *svarande*, *målsägande* och *tilltalad*, liksom *käromål* och *svaromål*. När orden även används i domen är det förmodligen många läsare som måste gå till första sidan och där ta reda på vilken person som avses. I domar från Göta och Svea hovrätt har man omnämnt parterna med de juridiska uttrycken inom parentes.

Klagande och motpart (Åklagare)

Motpart (Målsägande)

Klagande och motpart (Målsägande)

Klagande och motpart (Tilltalad)

Vilken hjälp detta är för läsaren borde undersökas. Det vore bättre att i domen omnämna parterna med deras namn, när så är möjligt, i stället för att omnämna dem med de juridiska uttrycken.

5.3 VARFÖR SÅ HÖGTRAVANDE OCH KRYSTAT?

Det avvikande ordvalet bidrar förstås till att språket blir högtravande och ibland krystat. Särskilt påtagligt blir detta när ordvalet i referaten avviker från vad parten eller vittnet själv har använt. Det kan ge domen en översåtlig ton. Hur parterna egentligen uttryckt sig framgår ju inte av domen, men det verkar troligt att deras språk i vissa domar skiljer sig avsevärt från referatens.

Exempel:

NN överklagar beslutet och *yrkar*, så som hon får förstås, att hon inte skall vara återbetalningsskyldig. *Till stöd för sin talan anför* hon bl.a. följande. För att slippa betala tillbaka det bostadsbidrag som hon har fått för mycket utav skall det finnas *särskilda skäl för eftergift*. --- - - - Hon kan inte mer säga än att *hon hade god tro till* handläggarens kunskap och information. Hon förutsätter att handläggaren känner till regelverket bättre än henne som lekman. *I tillit till denna vetskap följde hon såvida dessa instruktioner*.

Försäkringskassan bedömer att *de påfrestningar som NN åberopat i arbetet* inte har varit av *sådan extraordinär arbetsbelastning eller arbetssituation som krävs för att kunna godta skadlig inverkan enligt arbetsskadeförsäkringen*. - - - Halva hans arbetstid ägnades åt kundmottagning där han tog emot *kunder med mycket ilska och frustration vilket ytterligare påskyndade det negativa utfallet i hans arbetssituation*.

(Om ett barn.) - - - En hemflytt snarast skulle innebära att hennes trygghet och stabilitet i vardagen *undermineras* och hon skulle *utlämnas till en situation* där hon idag känner sig otrygg och osäker. Hennes *traumatiska* minnen skulle ge henne stora svårigheter att klara vardagen och *relatera till* sin familj.

(En tolvårig flicka) M anför: Hon har onda minnen från tiden före omhändertagandet. Bl.a. var hon närvarande vid en händelse som ledde till att modern fick omhändertas akut på grund av sårskador i huvudet. Enligt journalanteckningarna skulle hon ha blivit slagen i huvudet med en yxa. Det finns flera personer som kan intyga att hon verkligen känner en mycket stark inre ångest och oro inför risken att tvingas återvända till hemmet. Hon lider mycket av situationen och föräldrarnas agerande visar att de saknar samarbetsförmåga och insikt ...

(En mamma): Hennes dotter är 13 år gammal... Dottern är inte så gammal varken kroppsligt eller mentalt att hon skulle vara utåtagerande eller morbid.

NN: Han var ansvarig för den enskilda firman ... Han har i vart fall inte haft kännedom om att några fakturor varit osanna eller att några lämnade uppgifter inte varit korrekta, eller att fara för att undandragande av skatt har förekommit.

Även i övriga delar av en dom är språket ofta högtravande.

Några exempel:

- Bloddroppar härröriga från N.N. har anträffats
- Uppgifterna saknar tillförlitlighet
- Han avaktualiserades från arbetsförmedlingen den ... på grund av sjukdom
- Vad TR förordnat om sekretess skall alljämt gälla, såvitt därigenom förordnats att sekretessen skall bestå för de uppgifter som förebragts vid förhandling inom stängda dörrar ...
- ... ger utredningen i målet vid handen.

5.4 OM MENINGSLÄNGD OCH MENINGSBYGGNAD

5.4.1 ENSTAKA LÅNGA MENINGAR FÖREKOMMER MEN ÄR INGET STORT PROBLEM

Meningslängden i domarna är överlag normal, med omväxlande korta och långa meningar. Det är få riktigt långa och svårlästa meningar i domarna och när de förekommer är det ofta i citat eller referat ur lagtext (gäller länsrätts- och kammarrättsdomar). De långa meningarna är på mellan 30 och 89 ord. Det finns också en onormalt lång mening på 179 ord som får sin längd genom att bevisen radas upp i att-satser med bara kommatecken emellan. Den ingår i rättens ”bedömning” i domskälen i en länsrättsdom.

Dessvärre brukar förvaltningsdomstolarna inleda skälavsnittet med just lagbestämmelser, vilket kan leda till att många, även vana, läsare ger upp redan där. Exempelvis när referaten eller citaten ser ut på följande sätt:

Exempel:

Enligt 1 § andra stycket och 2 § LVU skall den som är under 18 år beredas vård, om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

En del långa meningar skulle tjäna på att delas upp i punkter, att man alltså gör en punktlista när det är lämpligt. Det passar t.ex. när det är flera villkor som nämns, som i följande mening:

Så såg meningen ut:

Av 3 § ErsL framgår att en skattskyldig som i ett ärende eller mål haft kostnader för ombud eller biträde, utredning eller annat som skäligen behövts för att ta till vara hans rätt skall efter framställning beviljas ersättning för kostnaderna om den skattskyldige helt eller delvis vinner bifall till sina yrkanden i ärendet eller målet, ärendet eller målet avser fråga som är av betydelse för rättstillämpningen eller det finns synnerliga skäl för ersättning.

Så kan den delas upp:

Av 3 § ersättningslagen framgår att en skattskyldig som i ett ärende eller mål haft kostnader för ombud eller biträde, utredning eller annat som skäligen behövts för att ta till vara hans rätt, ska efter ansökan beviljas ersättning för kostnaderna i följande fall:

1. om den skattskyldige helt eller delvis får ja till vad han begärt i ärendet eller målet,
2. om målet avser en fråga som är av betydelse för rättstillämpningen, eller
3. om det finns synnerliga skäl för ersättning.

5.4.2 S.K. INSKOTT ÄR VANLIGA MEDAN VÄNSTERTUNGA MENINGAR ÄR MINDRE VANLIGA

Om lite längre meningar är enkelt byggda brukar de ur läsbarhets-synpunkt sällan leda till problem. Men om meningarna har inskjutna bestämmelser mellan viktiga satsdelar försämras läsbarheten. Sådana inskjutna delar brukar kallas inskott. I länsrätts- och kammarrätts-

domar förekommer det inskott i drygt hälften av domarna. I tingsrätts- och hovrättsdomar i en tredjedel av domarna. De långa och besvärliga inskotten finns ofta i citat eller referat av lagtext.

Här följer några exempel på meningar med inskott. Det inskjutna är markerat med kursiv stil.

Enligt 7 kap. 1 § första stycket AFL har en försäkrad *vars arbetsförmåga är nedsatt med minst en fjärdedel på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan och som var försäkrad vid försäkringsfallet enligt bestämmelserna i detta kapitel* rätt till sjukersättning eller aktivitetsersättning, om nedsättningen kan antas bestå under minst ett år.

Parterna har anfört, *och som deras talan måste uppfattas*, följande.

På fråga *vid tiden för monteringen när det nu kan ha varit* om betalning hade Y svarat ...

Målsäganden, *som här förklarar sig biträda åtalet*, har yrkat – *oavsett om den med åtalet för grov våldtäkt mot barn avsedda gärningen rubriceras som åklagaren gjort eller som tingsrätten gjort och oavsett utgången vad gäller åtalet för olaga hot* – fullt bifall till sin vid tingsrätten förda talan om skadestånd.

Läsbarheten försämrats också om huvudsatsens första böjda verb kommer i slutet av meningen. Då blir meningen ”vänstertung”. Dessbättre finns det bara enstaka vänstertunga meningar i 9 av de 50 domarna. Vänstertyngd uppkommer särskilt när meningen inleds med villkor (Om ...) eller fraser som ”Mot bakgrund av ...”, ”Med hänsyn till ...”, ”Med anledning av ...”, ”Genom att ...”, ”För att ...”.

De vänstertunga meningarna avhjälpas oftast genom en ommöblering där huvudsatsen läggs först i meningen. Ibland behövs en uppdelning i flera meningar.

Exempel på vänstertunga meningar (huvudsatsens första böjda verb är kursiverat):

Om arbetet på varje arbetsplats pågår begränsad tid enligt de villkor som gäller för vissa arbetstagare inom byggnads- och anläggningsbranschen eller därmed jämförliga branscher, *skall* den skattskyldiges bostad anses som tjänsteställe.

(Hellre: Den skattskyldiges bostad ska anses som tjänsteställe, om arbetet ...)

Med hänsyn till utgången i målen och då annan grund för att bevilja ersättning för kostnader saknas *skall* A:s yrkande om ersättning för biträdeskostnader avslås.

Mot bakgrund av de överväganden Regeringsrätten gett uttryck för i ovan nämnda avgöranden och vid en samlad bedömning av omständigheterna i målet, *finner* kammarrätten att det inte föreligger några sådana synnerliga skäl som bör medföra ...”

Genom att inte lämna upplysningar i självdeklaration om lånet, bostadsförmånen samt inköpet av inventarier för taxeringsåret 2001 och om bostadsförmånen för taxeringsåret 2002 *har* A lämnat oriktig uppgift.

Vad beträffar de avdrag som bolaget gjort för hyra av den i målet aktuella bostadsrättslägenheten samt för inköp av inventarier *gör* länsrätten följande bedömning.

Då NN inte förmått att mot Y:s inställning visa att avtal om köp eller betalning för egendomen förekommit in något av de omnämnda avseendena, *skall* käromålet ogillas.

5.4.3 OVANLIG ORDFÖLJD MED LÅNGA BESTÄMNINGAR FRAMFÖR HUVUDORDET FÖREKOMMER RIKLIGT

Det typiska kanslispråket utmärktes av långa, s.k. framförställda bestämmningar, som alltså står före sitt huvudord i stället för efter. De finns i nästan varje dom jag analyserat och bidrar till att göra språket omständligt och stelt. I stället för ”en läkare *som är ansluten till Försäkringskassan*” skriver man som regel ”en *till Försäkringskassan ansluten* läkare”. I de flesta fall är bestämmningen inte lång men ändå störande för normalläsaren. I normalprosa brukar man lägga långa bestämmningar efter huvudordet i en som-sats. Ibland passar också en formulering med genitiv eller preposition som i exemplen 1 och 2 nedan.

Exempel (den framförställda bestämmningen är kursiverad):

1. Han har kommit till slutsatsen att det i *den av NN bedrivna verksamheten* funnits utrymme för mer debitering av timtid än vad som fakturerats ... (kan skrivas ”NN:s verksamhet”).

2. BB har i denna del gjort gällande att den *av Trygg-Hansa utgivna* ersättningen endast är beräknad ... (kan skrivas "ersättningen från Trygg-Hansa ...").
3. Av en *av åklagaren åberopad* lista över telefonsamtal ... Den *av åklagaren åberopade* samtalslistan ... (kan skrivas "Av en lista över telefonsamtal som åklagaren åberopat ... Samtalslistan ...").
4. Enligt en *av NN gjord* minnesanteckning ...
5. Tingsrätten har beslutat att avskilja detta yrkande från åtalet för handläggning enligt den *för tvistemål stadgade* ordningen.
6. I ett *av tingsrätten inhämtat* yttrande från kriminalvården ...
7. *I punkterna 2 och 3 angivna* kostnader skall stanna på staten.
8. Hovrätten ändrar tingsrättens dom på så sätt att hovrätten dömer NN, utöver de *under punkterna 1 och 2 i domslutet angivna* brotten, för bokföringsbrott enligt 11 kap. 5 § brottsbalken i dess lydelse ...
9. Såsom i och för sig skäligt skadestånd för den *med åtalet för olaga hot avsedda* gärningen har han här vitsordat 5 000 kr.
10. Utredningen ger inte stöd för antagandet att NN intagit en *i förhållande till YY underordnad* ställning.
11. Åklagaren har vidare, när det gäller *i åtalet för grov våldtäkt mot barn påstått* våld och hot, förklarat ...
12. I de *för målets prövning utslagsgivande* frågorna är alltså utredningen i huvudsak densamma som vid tingsrätten.
13. ... om en gärning inte var begången under inflytande av något av de *i förut gällande lydelse av paragrafen uppräknade* psykiska undantagstillstånden.
14. NN och YY har, var för sig, yrkat att hovrätten ogillar *mot honom väckt* åtal i dess helhet eller ...
15. Att, som NN uppgett, det oriktiga användandet av namnet S, skulle ha påfordrats av den *vid bolagsbildningen på X-öarna verksamme, som verkställande direktör i bolaget uppgivne* HB ter sig så osannolikt att uppgiften därom kan lämnas utan avseende.
16. Någon rimlig förklaring till dessa *från de tilltalades egna uppgifter avvikande* referenstexter har inte lämnats.

5.4.4 OVANLIG ORDFÖLJD DÄR SUBJEKTET KOMMER PÅ FEL PLATS ÄR TYPISK FÖR DET JURIDISKA SPRÅKET – FINNS I DE FLESTA DOMAR

I det juridiska språket används en ordföljdstyp som är mindre vanlig i sakprosan. Den förekommer i huvudsatser som inleds med ett adverbial av något slag och framför allt då satsens predikat har passiv form: ”På dessa konton (adverbial) har genomförts (passivt verb) ett stort antal transaktioner.”

Normalt ska det i en huvudsats som inleds med adverbial finnas ett subjekt mellan hjälpverbet *har* och huvudverbet *genomförts*. Men med den här ordföljdstypen hamnar subjektet (*ett stort antal transaktioner*) på objektets plats i meningen och subjektetsplatsen blir tom.

För att ordföljden ska bli normal brukar man sätta in ett s.k. formellt subjekt (*det*) på subjektetsplatsen: På dessa konton har *det* genomförts ett stort antal transaktioner. Eller så kan man placera det egentliga subjektet på subjektets rätta plats: På dessa konton har *ett stort antal transaktioner* genomförts. Ibland kan man använda andra omformuleringar eller ommöbleringar, se exempel 1 nedan.

”Sätt subjektet på dess normala plats i meningen” är en rekommendation som gavs redan 1986 i Statsrådsberedningens handbok Myndigheternas föreskrifter (Statsrådsberedningen, 2 uppl. 1998). Rekommendationen gällde då författningsspråket, men är i hög grad tillämplig även på domsspråket. Här följer några exempel på meningar med denna typiskt juridiska ordföljd:

Exempel:

1. I avgörandet *har* även *deltagit* nämndemännen A och B.
 Hellre: I avgörandet *har* även nämndemännen A och B *deltagit* (subjektet flyttas till sin normala plats)/ Även nämndemännen A och B *har deltagit* i avgörandet (subjektet flyttas först i meningen och adverbialet kommer sist i meningen)/I avgörandet *har även* följande personer deltagit: nämndemännen A, B, C och D (ett nytt subjekt – *följande* – läggs in i meningen och personerna räknas upp efter kolon – passar bra när subjektet är långt).
2. För det fall att tingsrätten finner att NN:s inkomster skulle ha uppgått till angivna belopp *har vitsordats* att beräkningarna är riktiga.
 (Hellre aktivt – vem har vitsordat?)

3. Med hänsyn till att brosket skadats *har krävts* viss kraft ... (Hellre: har *det* krävts...)
4. Genom A:s egna uppgifter, utseendet på kniven och stickkanalens djup *kan konstateras* att det hugg som utdelats var relativt kraftigt. (Hellre: kan *det* konstateras...)
5. Vid denna bedömning *skall beaktas* dels farans art och den tid som stått till förfogande för övervägande, dels den angräpnings eventuella egenskaper. (Hellre aktiv form: ska *man* beakta ...)
6. Den 25 april 2007 *har ringts* ett samtal från nr ... (Hellre aktivt: har *någon* ringt ett samtal ...)
7. Vidare *har* från försvarets sida med utgångspunkt i rättsfallet NJA 1993 s. 616 *riktats* viss kritik mot det sätt varpå videoförhören med målsäganden genomförts.
8. Inte heller *har framkommit* att NN är våldsbenägen till sin natur. (Hellre: Inte heller har *det* framkommit ...)
9. I ett antal bilagor till tingsrättens dom *har upptagits*, i bilaga 1 namn-, person- och adressuppgifter på målsäganden och hennes moder, i bilaga 2 en redogörelse för vissa uppgifter vilka målsäganden lämnat i två under tingsrättens huvudförhandling uppspelade videoförhör som hållits med henne under förundersökningen, i bilaga 3 en redogörelse för vissa uppgifter som R.B. lämnat under huvudförhandlingen och i bilaga 4 en redogörelse för vissa uppgifter som målsägandens moder lämnat under huvudförhandlingen.

(Gör hellre en punktuppställning och sätt in subjektet *följande* på subjektets plats:

I ett antal bilagor till tingsrättens dom *finns följande* (*har följande tagits upp*):

- Bilaga 1: namn-, person- och adressuppgifter på målsäganden och hennes mor
- Bilaga 2: en redogörelse för ...
- Osv.)

Även om den här typen av ordföljd inte direkt påverkar begripligheten är den ett störningsmoment, som alltså lätt kan avhjälpas på de sätt jag föreslagit i exemplen ovan. Det skulle domsspråket tjäna på.

5.4.5 ANDRA KONSTRUKTIONER SOM STÖR – ONÖDIGA SUBSTANTIVERINGAR OCH PASSIVERINGAR

I många domar har jag noterat ett onödigt opersonligt språk i form av substantiveringar och passiveringar som hellre skulle kunna uttryckas på ett enklare, tydligare och rakare sätt.

Passiva verb kan ställa till problem när det måste framgå vem som sagt/gjort vad. I en mening som ”I ett formulär som *skickats* till Migrationsverket har andra uppgifter än dessa *uppgivits*” bör det vara viktigt att få veta *vem* som har skickat och *vem* som har uppgivit.

Många substantiv i en mening gör i regel språket tungt. En formulering som ”då Karl Eriksson varit i dröjsmål med betalning av en förfallen skuld” kan förvisso låta respektgivande, men blir rakare om den skrivs ”då Karl Eriksson dröjt med att betala en förfallen skuld”. Även långa sammansatta ord gör språket tungt och koncentrerat: ”*Arbetsförmågenedsättning* föreligger inte på grund av sjukdom.” Det kan hellre uttryckas så här: ”*Arbetsförmågan är inte ned-satt* på grund av sjukdom.”

5.5 SAMBANDSORD FINNS MEN SYFTNINGARNA KAN VARA OKLARA

I min analys har jag även studerat om det finns sambandsord i texten och om syftningarna är klara.

5.5.1 ANVÄNDNINGEN AV BINDEORD

Jag har kunnat konstatera att det finns nödvändiga sambandsord i domarna, ord som binder ihop meningar och tankar. Texttypen utmärks framför allt av sambandsord som *därför*, *eftersom*, *då*, *alltså*, *således*, *sålunda*, *följaktligen*, *därmed*, *men*, *emellertid*, *också*, *dock att*, *inte heller*. Den typen av sambandsord är naturliga att använda i resonemangen och bedömningarna med den struktur som dessa har. Även mera omständliga sambandsuttryck förekommer rikligt, dvs. ”med hänsyn till ...”, ”mot bakgrund av ...”, ”med hänvisning till...”. I de flesta fall skulle ”därför”, eller ”alltså” i stället kunna användas.

De bindeord som förekommer i framför allt domskälen är alltså sådana som summerar ett händelseförlopp eller lämnade fakta i form av bevisning eller annat. Det är ju så som domstolens bedömning i regel är uppbyggd.

Däremot är det mycket sällan det förekommer sådana bindeord som utmärker en argumentation, där olika fakta vägs mot varandra. I en argumentation behövs bindeord som *visserligen, trots att, även om, dessutom, däremot, nämligen, tvärtom, samtidigt (kan noteras att)*. Avsaknaden av den här typen av bindeord visar att domstolen sällan argumenterar för eller emot påstådda fakta, yrkanden eller annan information. Den drar bara slutsatser av den information som återges i texten.

5.5.2 ANVÄNDNINGEN AV PRONOMEN

I referaten av vad olika personer sagt brukar den talande omnämnas med personligt pronomen (*hon* eller *han*) i hela referatet. Att använda personliga pronomen för att syfta tillbaka på någon som redan nämnts är ett naturligt sätt att skapa sammanhang i texten. Men dessvärre ger den här metoden ibland oklara syftningar. Oklara syftningar har jag funnit i ungefär hälften av domarna.

Det är framför allt när någons berättelse innefattar flera personer och man hela tiden omnämner den talande som ”han” eller ”hon” som problemen uppstår.

Exempel:

- **Erik Eriksson** yrkar ... - - - *Bolagets revisor*, som bedömde att lägenheten var privat, krävde då att bokföringen gjordes om och att *han själv* skulle köpa ut lägenheten för att undgå en revisorsanmärkning. *Revisorn* skrev då att *han* haft ett kommersiellt lån från bolaget under den tid bolaget legat ute med pengarna.
- **Karl Karlsson**: Han började åta sig köruppdrag åt transportföretag vid årsskiftet 2001/2002 och han började förmedla köruppdrag till andra lastbilschaufförer i början av år 2002. - - - *Lastbilschauffören* som körde lastbilen till X-stad följde med i lastbilen till H-by. *Han* färdades med tåg eller buss tillbaka till X-stad. Han antog att lastbilarna fortsatte färden söderut. Han körde alltid sträckan X-stad till H-by och körtiden var cirka nio till tio timmar. Han hade kontakt med sex transportföretag: ...

- **Gunilla Gustavsson:** Hon bodde i en lägenhet i ett hyreshus i närheten av sonen Anders och svärdottern Birgittas hus. - - - Hon gick in till Birgitta i köket. *Birgitta* gick ut i hallen. *Hon* såg då mannen i hallen. *Hon* tänkte då att hon hade sett dem på trappan. - - -
- **Pelle Persson:** - - - (Modern till den misstänkte har bott tillsammans med den som knivhuggits, Kalle Karlsson). Han har träffat den sistnämnde (Kalle, min anm.) många gånger och har uppfattningen att *denna* var bra att ha att göra med när *han* var nykter men kunde bli aggressiv när *han* druckit alkohol. *Han* har inte sett Kalle Karlsson när han varit aggressiv men har sett modern ha skador ...

6 SKRIVREGLFEL OCH SKRIVFEL KAN BIDRA TILL ATT TILLTRON TILL DOMSTOLEN MINSKAR

Även om språket till övervägande delen är korrekt, så förekommer det enstaka stavfel och avsteg från skrivregler i nästan hälften av domarna, flest i tingsrättsdomar. Självklart kan sådana slarvfel minska tilltron till domstolen.

Det kan vara utelämnade ord, särskrivningar (överklagande skrift, ICA butik, kontors göromålen,) och osäkerhet i ordval (något av de *omstämnda* avseendena, *förekommer* svårförklarliga omständigheter, såsom tingsrätten funnit är alltså NN *förfallen till ansvar* för olaga hot och våldtäkt mot barn). Även felaktig interpunktion (t.ex. semikolon i stället för kolon) och rena skrivfel (henens, at, inte aldrig) förekommer.

Oförklarade förkortningar förekommer också då och då. Det kan vara förkortningar på lagar (t.ex. ErsL , AFL, LAF), myndighetsnamn (t.ex. SKL), tekniska termer (t.ex. SGI) och sjukdomar (IPS, CNS, IBS).

Det kan löna sig med en extra korrekturläsning eller användning av språkkontrollprogram kan för att avhjälpa de här misstagen.

7 DEN TYPOGRAFISKA UTFORMNINGEN KAN BEHÖVA SES ÖVER OCH GÖRAS ENHETLIGARE

De flesta domar har från de olika domstolsslagen har en standardiserad utformning med samma teckensnitt, teckenstorlek, radavstånd och radlängd. Förvaltningsdomstolarna har i regel kortare rader än de allmänna domstolarna, vilket ökar läsligheten. Ett par domar avviker med en mindre teckenstorlek och tätare radavstånd.

Som jag tidigare nämnt skulle en sammanfattning och en innehållsförteckning till domarna med fördel kunna placeras i början av domen. Det skulle i så fall innebära att åtminstone längre domar behöver en helt ny yttre utformning. Även en placering av domslutet först i förvaltningsmålen ger anledning till en översyn av mallarna. Samtidigt skulle detaljer som uppgifter i sidhuvudet, marginaler, teckensnitt etc. kunna ses över av expertis så att domarna i det avseendet får en enhetlig och professionell utformning.

Vad som skulle vinna på ett nytänkande är bl.a. rubrikernas utseende. Inne i texten skrivs följande rubriker alltid med versaler: Yrkande, Domslut/X-rättens avgörande, DomskaÅl/SkaÅlen för X-rättens avgörande och Hur man överklagar. Utformningen av övriga rubriker varierar. Ibland med kursiv stil, med fetstil eller med normal stil med understrykning. Referat av parterna, vittnen m.fl. kan ibland inledas med en radrubrik med personens namn och efterföljande kolon, ibland ha en rubrik med personens namn på egen rad eller inte rubriceras alls.

Särskilt i längre domar behövs en systematik i rubrikerna, så att man lätt kan se rubriknivåerna och därmed hur texten är uppbyggd. Det behövs även för att man ska kunna göra en meningsfull innehållsförteckning.

Ett professionellt utformat dokument tjänar såväl läsligheten som läsbarheten och kan bidra till ökat förtroende för domstolen.

8 VAD TYCKER JURISTERNA OM SPRÅKET OCH DEN YTTRE UTFORMNINGEN?

Det är i kommentarerna kring de olika kriterierna som juristerna nämner språkliga ting och enstaka brister i den yttre utformningen.

De formella brister som anges är "oklar nummerreferens i huvudet vid Motpart", "fult med datum stämplat överst i sidhuvudet" och en synpunkt att tingsrättens sätt att ha en domslutsblankett för

varje part är förvirrande. Man kommenterar också att det i en och annan dom saknas underskrifter och uppgifter om nämndemän.

De språkliga kommentarerna är flera. De gäller språkfel som fel ordföljd och oklar syftning, liksom skrivfel och stavfel. Det finns också allmänna omdömen om språket som "onödigt komplicerat språk" eller "pratigt skrivet" och "ordrikt", liksom omdömen som "krånglig svenska", "språkligt sett en blandning av högtravande juristspråk och vardagssvenska" och "språket kunde möjligen vara mera kundvänligt".

Några domar har fått kommentarerna att meningarna är långa, knepiga eller felaktigt byggda. Ordvalet kommenteras ibland som "konstigt" med exemplen *utgå* i stället för *betala* eller "lite högtravande och ålderdomligt", t.ex. *jämlikt*.

Men språket i vissa domar får även rosor och positiva omdömen som *mycket god språkbehandling*, *lättläst*, *bra flyt i språket*, *välformulerat*, *klart och enkelt*. Det händer emellertid att de två jurister som bedömt samma dom har helt motsatta uppfattningar, där den ena anser att språket är klart och enkelt och den andra att språket är onödigt komplicerat.

Omdömena stämmer i stort överens med mina iakttagelser. Domspråket präglas både av önskan (?) att bevara det traditionella domspråket och av strävan att skriva allmänspråkligt. Det är skribenten eller skribenterna själva som avgör stilen.

REFERENSER

- Ekman-Öst, Ulrika, 2008: Svåra ord i domar. Förstår vanliga människor innebörden av juridiska domar? (Mälardalens högskola, HSV 400, Uppsats 15 hp)
- Gula boken. Handläggningen av ärenden i Regeringskansliet. Ds 1998:39, 4 uppl. Statsrådsberedningen, 1998.
- Finansinspektionens webbplats: sammanfattningar av föreskrifter, www.fi.se
- Hellspong, Lennart, 2001: Metoder för brukstextanalys. Studentlitteratur. Lund.
- Kimble, Joseph, 2006: Lifting the fog of Legalese. Essays on Plain Language. Carolina Academic Press, Durham, North Carolina.
- Klarspråkstestet: www.sprakradet.se/testet
- Myndigheternas föreskrifter. Handbok i författningsskrivning. Ds 1998:43, 2 uppl. Statsrådsberedningen, 1998.
- Några riktlinjer för författningsspråket. PM 1994 (2 uppl.). Statsrådsberedningen, 1994.
- Språk och struktur i domar och beslut. Domstolsverket, 2005, 2 uppl.
- Språket i lagar och andra författningar. PM 1967. Statsrådsberedningen, 1967.
- Sörlin, Marie, 2008: Förståelsen av domar. En intervjuundersökning av advokaters syn på klienters förståelse av domtexter. Förtroendeutredningen (Ju 2007:08).
- Wellander, Erik: Kommittésvenska. 2 uppl. 1974, Svenska språknämnden.

Bilaga 1. Analysschema – sammanställning av resultatet

BILAGA 3 Analysschema - sammanställning av resultatet

A	15 LA 3 VR 19 TR 9 HR					15 LR 3 VR 19 TR 9 HR					K	
	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K		
1. ÖMD	15											
2. Jovande	15											
3. Säckord och jargong	13											
4. Luddord	3											
5. Svaga ord	2											
6. Långa ord	7											
7. MENING												
8. Långa	11											
9. Våra-tyng	3											
10. Inskrift	6											
11. Inriktning	5											
12. Inriktning	5											
13. Inriktning	12											
14. Inriktning	7											
15. Inriktning	7											
16. Inriktning	30											
17. Inriktning	7											
18. Inriktning	4											
19. Inriktning	5											
20. Inriktning	3											
21. Inriktning	3											
22. Inriktning	8											
23. Inriktning	8											
24. Inriktning	11											
25. Inriktning	2											
26. Inriktning	2											
27. Inriktning	13											
28. Inriktning	0											
29. Inriktning	5											
30. Inriktning	11											
31. Inriktning	15											

Bilaga 2. Typiska ord och fraser i domar som kan ersättas?

Så står det alltid i domarna Kan formuleras mera allmänspråkligt, t.ex. så här

ANFÖRA

Till stöd för sin talan
anför NN ...

NN vill betona
(framhålla) ...

Vad NN anfört föranleder
ingen annan bedömning

Vad NN framfört ändrar inte
domstolens uppfattning ...

Vad NN anfört
vinner inte stöd av ...

Vad NN framfört
(sagt) stöds inte av ...

BIFALL

Lämna ansökan utan bifall ...

Avslå ansökan

Bestrida bifall till ansökan

Invända mot/motsätta sig att ansökan
beviljas/anse att ansökan inte ska
beviljas

Medge bifall till ansökan

Gå med på att ansökan beviljas/
anse att ansökan ska beviljas

EFTERGE

Efterge/eftergift

eftersänka/(omformulering i stället för
eftergift)

FRÅGA

Fråga är om...

Det är fråga om ...

Fråga uppkommer härefter ...

Nästa fråga är ...

FÖRORDNA, FÖRPLIKTA

Förordna att vården
enligt LVU skall bestå

besluta att X ska fortsätta att få vård
enligt LVU

Med föreskrift för NN att ...

med villkoret att NN ...

Tingsrätten förpliktar NN
att till Y utge x kr

Tingsrätten beslutar att NN
ska betala x kr till Y

GE VID HANDEN

... ger utredningen
i målet vid handen

... visar utredningen

HINDER, HÅLLAS FÖR VISST

utan hinder av att ...

trots att, även om ...

Det får hållas för visst
att NN insett att

X-rätten är övertygad
om att NN insett att

I

I vart fall

I varje fall, åtminstone,
i vilket fall som helst

I anledning härav

Med anledning av detta

Inhibition

att beslutet tills vidare
inte ska verkställas

JÄMTE

Betala x kronor jämte ränta

Betala x kr plus/och ränta ...

LAGRUM

Lagrum

Tillämpliga bestämmelser

MEDGE

Medges rätt till ...

Få rätt till ...

Medge befrielse från ...

Befria någon från ..., någon får slippa ...

OGILLA, OSTRIDIGT

Åtalet ogillas

NN frikänns (eller annan konkret
formulering)

Käromålet, talan etc. ogillas

(en konkret formulering om vad
domslutet innebär, t.ex. Rätten beslutar
att NN ...)

I målet är ostridigt ...

Parterna är överens om/
är inte oense om ...

PÅFÖLJD, PÅKALLA , PÅ SÄTT ...

Vid påföljd att	Med risk för att
... på sätt (åklagaren angivit)	... på det sätt som, så som åklagaren angett
Rätten finner att fängelsestraff inte är oundgängligen påkallat	Rätten anser inte att det är absolut nödvändigt med fängelsestraff, att det finns ett absolut krav på fängelsestraff

STANNA PÅ STATEN

... skall stanna på staten	... staten ska betala, ska staten stå för
----------------------------	---

U

Underrättelse	meddelande, information
Undgå betalningsansvar	slippa betala, slippa sin skyldighet att betala
Utevaro	frånvaro

YRKA

NN har yrkat ...	NN har begärt ...
------------------	-------------------

Förtroendeutredningens förslag till
nya kallelseblanketter för tilltalade,
målsägande och vittnen

Stämning med kallelse till tilltalad i brottmål (blankett nr 1)

X mot Y: Misshandel

Tingsrätten kallar dig till huvudförhandling. Där ska du svara på det du åtalas för i bifogade stämningsansökan.

Du måste komma personligen till tingsrätten på följande adress och tid.

Plats: Tingsrätten, Byggmästaregatan 2, Lund. Vilken lokal huvudförhandlingen äger rum i visas på en informationstavla vid entrén.

Tid: Torsdag den 3 april 2009, kl. 14.15.

Kontakta genast tingsrätten om du får giltigt skäl att inte komma

Om du till exempel skulle bli allvarligt sjuk eller av annat skäl inte kan komma till huvudförhandlingen, måste du genast kontakta oss per telefon (nummer) eller e-post (adress). Observera att du måste ha giltigt skäl för att inte komma. Vilka de giltiga skälen är står i upplysningarna på nästa sida.

Den som är frånvarande utan giltigt skäl, kan bli hämtad till tingsrätten av polisen eller bli skyldig att betala 2000 kronor i vite. Vi är enligt lag skyldiga att upplysa dig om detta.

Tala om vilka vittnen eller andra bevis du har – i god tid före huvudförhandlingen

Om du vill ha med vittnen vid huvudförhandlingen, måste du kontakta oss så snart som möjligt. Ange då vittnenas namn och adress. Kontakta oss också om du vill lägga fram andra bevis. Det är viktigt att du talar om vad du vill styrka med varje bevis.

Skriftliga bevis kan du lämna till oss i original eller kopia. Handlingarna bör lämnas i två exemplar.

Ta med kallelsen

Vi ber dig ta med kallelsen till huvudförhandlingen. Tänk också på att kallelsen gäller så länge vi inte meddelat något annat.

Om du vill veta mer

Vi hjälper dig gärna om du har frågor eller vill veta mer om huvudförhandlingen. Du kan också hitta information om oss och hur det går till i domstolen på vår webbplats (www.domstol.se).

För tingsrätten

Bea Larsson

Telefon 00-16 00 00

Bilagor:

Stämningsansökan

Information om hur domstolen kommer att delge dig handlingar

Baksida med upplysningar till Stämning med kallelse till tilltalad i brottmål (blankett nr 1)

UPPLYSNINGAR

Vad anses som giltigt skäl?

Ett giltigt skäl för att inte komma till huvudförhandlingen kan vara att

1. du blir plötsligt sjuk (läkarintyg krävs som regel),
2. det blir avbrott i allmänna kommunikationer,
3. något annat händer som du inte kunnat förutse och som hindrar dig från att komma.

Det är också ett giltigt skäl om ditt ombud får förhinder av samma slag och du inte lyckas skaffa ett nytt ombud i tid.

Observera att arbete eller semester **inte** kan vara ett giltigt skäl.

Därför är det viktigt att komma

Det är svårt att hitta tider för domstolsförhandlingar som passar alla berörda. Om någon inte kommer, kan det bli nödvändigt att ställa in förhandlingen, vilket leder till stora kostnader och onödigt besvär för alla. Din närvaro är alltså mycket viktig även av dessa skäl.

Kallelse till målsägande i brottmål (blankett nr 2)

X mot Y: Misshandel

Tingsrätten kallar dig till huvudförhandling där du kommer att höras om (fyll i vad som gäller).

Plats: Tingsrätten, Byggmästaregatan 2, Lund. Vilken lokal huvudförhandlingen äger rum i visas på en informationstavla vid entrén.

Tid: Torsdag den 3 april 2009, kl. 14.15.

Du har rätt till ersättning

Du har rätt till viss ersättning för förlorad arbetsinkomst eller andra kostnader du har för att komma till huvudförhandlingen. Du kan också få förskott. Mer information om ersättningen finns i upplysningarna på nästa sida.

Kontakta genast tingsrätten om du får giltigt skäl att inte komma

Om du t.ex. skulle bli allvarligt sjuk och inte kan komma till huvudförhandlingen, måste du genast kontakta oss per telefon (nummer) eller e-post (adress). Observera att man måste ha giltigt skäl för att inte komma. Vilka de giltiga skälen är står i upplysningarna på nästa sida. Där står också vad som kan hända om man är frånvarande utan giltigt skäl.

Om du vill veta mer

Kontakta oss eller vittnesstödet (tfnnr) om du har frågor eller vill veta mer om huvudförhandlingen. Vi hjälper dig gärna. Du kan också hitta information om oss och hur det går till i domstolen på vår webbplats (www.domstol.se). Information om vad som kommer att hända i domstolen och vart du som målsägande kan vända dig med olika frågor kan du dessutom få genom Brottsoffermyndighetens webbaserade rättegångskola (www.rattegangsskolan.se).

För tingsrätten

Bea Larsson

Telefon 00-16 00 00

Var vänlig ta med kallelsen till huvudförhandlingen. Tänk också på att kallelsen gäller så länge vi inte meddelat något annat.

Tack för din medverkan!

Upplysningar till Kallelse till målsägande i brottmål (blankett nr 2)

Ersättningen

Vad kan man få ersättning för?

Du får ersättning för följande:

- **Resor** med allmänna kommunikationsmedel (lägsta klass) eller egen bil eller annat motorfordon enligt särskild taxa.
- **Uppehälle** till ett visst maxbelopp.
- **Förlorad arbetsinkomst och annan s.k. tidspillan** till ett visst skattefritt maxbelopp.

Ersättning för flyg- eller taxiresa betalas bara undantagsvis. Ta därför kontakt med tingsrätten innan du köper en flygbiljett eller tar en taxi.

När får man betalt?

I samband med förhandlingen kommer vi att fråga dig om du har haft några kostnader och hur stora de i så fall varit. Var därför beredd på att svara på detta. Tingsrätten beslutar sedan på en gång vilken ersättning du har rätt till, och du får som regel betalt innan du lämnar domstolen.

Om man vill ha förskott

Du kan få förskott på ersättningen för resa och uppehälle. Om du behöver det, vänd dig till tingsrätten. Du kan också få förskottet hos polisen eller kronofogdemyndigheten, om du visar upp kallelsen.

Giltiga skäl

Vad anses som giltigt skäl?

Ett giltigt skäl för att inte komma till huvudförhandlingen kan vara att

1. du blir plötsligt sjuk (läkarintyg krävs som regel),
2. det blir avbrott i allmänna kommunikationer,
3. något annat händer som du inte kunnat förutse och som hindrar dig från att komma.

Det är också ett giltigt skäl om ditt ombud får förhinder av samma slag och du inte lyckas skaffa ett nytt ombud i tid.

Observera att arbete eller semester **inte** kan vara ett giltigt skäl.

Vad kan hända om man är frånvarande utan giltigt skäl?

Den som är frånvarande utan giltigt skäl kan bli skyldig att betala 2 000 kronor i vite. Man kan också bli hämtad av polisen till rättegången och i vissa fall bli skyldig att betala rättegångskostnader. Bestämmelser om detta finns i rättegångsbalken.

Därför är det viktigt att komma

Det är svårt att hitta tider för domstolsförhandlingar som passar alla berörda. Om någon inte kommer kan det bli nödvändigt att ställa in förhandlingen, vilket leder till stora kostnader och onödigt besvär för alla. Din närvaro är alltså mycket viktig även av dessa skäl.

Kallelse till vittne (blankett 4)

Rubrik

Tingsrätten kallar dig till huvudförhandling där du kommer att höras som vittne till ...(fyll i vad som gäller).

Plats: Tingsrätten, Byggmästaregatan 2, Lund. Vilken lokal huvudförhandlingen äger rum i visas på en informationstavla vid entrén.

Tid: Torsdag den 3 april 2009, kl. 14.15.

Du har rätt till viss ersättning

Du har rätt till viss ersättning för förlorad arbetsinkomst eller andra kostnader du har för att komma till förhandlingen. Du kan också få förskott. Mer information om ersättningen finns i upplysningarna på nästa sida.

Viktigt att du kommer till huvudförhandlingen

Dina uppgifter är av stor betydelse för att domstolen ska kunna komma till ett riktigt resultat. Det är därför viktigt att du kommer till huvudförhandlingen.

Om du t.ex. skulle bli allvarligt sjuk, måste du genast kontakta oss per telefon (nummer) eller e-post (adress). Observera att man måste ha giltigt skäl för att inte komma. Vilka de giltiga skälen är står i upplysningarna på nästa sida. Där står också vad som kan hända om man är frånvarande utan giltigt skäl.

Om du vill veta mer

Kontakta oss eller vittnesstödet (tfnnr) om du har frågor eller vill veta mer om huvudförhandlingen. Vi hjälper dig gärna. Du kan också hitta information om oss och hur det går till i domstolen på vår webbplats (www.domstol.se). Information om vad som kommer att hända i domstolen och vart du som vittne kan vända dig med olika frågor kan du dessutom få genom Brottsoffermyndighetens webbaserade rättegångskola (www.rattegangsskolan.se).

För tingsrätten

Bea Larsson

Telefon 00-16 00 00

Var vänlig ta med kallelsen till huvudförhandlingen. Tänk också på att kallelsen gäller så länge vi inte meddelat något annat.

Tack för din medverkan!

Upplysningar till Kallelse till vittne (blankett 4)

Ersättningen

Vad kan man få ersättning för?

Du får ersättning för följande:

- **Resor** med allmänna kommunikationsmedel (lägsta klass) eller egen bil eller annat motorfordon enligt särskild taxa.
- **Uppehälle** till ett visst maxbelopp.
- **Förlorad arbetsinkomst och annan s.k. tidsspillan** till ett visst skattefritt maxbelopp.

Ersättning för flyg- eller taxiresa betalas bara undantagsvis. Ta därför kontakt med tingsrätten innan du köper en flygbiljett eller tar en taxi.

När får man betalt?

I samband med förhandlingen kommer vi att fråga dig om du har haft några kostnader och hur stora de i så fall varit. Var därför beredd på att svara på detta. Tingsrätten beslutar sedan omedelbart vilken ersättning du har rätt till. Vill du ha ersättningen betald till en bank i utlandet, måste du ange IBAN (International Bank Account number) och BIC (Bank Identifier Code).

Om man vill ha förskott

Du kan få förskott på ersättningen för resa och uppehälle. Om du behöver det, vänd dig till tingsrätten. Du kan också få förskottet hos tingsrätten, polisen eller kronofogdemyndigheten på den ort där du befinner dig, om du visar upp kallelsen.

Giltiga skäl

Vad anses som giltigt skäl?

Ett giltigt skäl för att inte komma till huvudförhandlingen kan vara att

4. du blir plötsligt sjuk (läkarintyg krävs som regel),
5. det blir avbrott i allmänna kommunikationer,
6. något annat händer som du inte kunnat förutse och som hindrar dig från att komma.

Observera att arbete eller semester **inte** kan vara ett giltigt skäl.

Vad kan hända om man är frånvarande utan giltigt skäl?

Den som är frånvarande utan giltigt skäl kan bli skyldig att betala 2 000 kronor i vite. Man kan också bli hämtad av polisen till rättegången och i vissa fall bli skyldig att betala rättegångskostnader. Bestämmelser om detta finns i rättegångsbalken.

Därför är det viktigt att komma

Det är svårt att hitta tider för domstolsförhandlingar som passar alla berörda. Om någon inte kommer kan det bli nödvändigt att ställa in förhandlingen, vilket leder till stora kostnader och onödigt besvär för alla. Din närvaro är alltså mycket viktig även av dessa skäl.

Statens offentliga utredningar 2008

Kronologisk förteckning

1. Barlastvattenkonventionen – om Sveriges anslutning. N.
2. Immunitet för stater och deras egendom. UD.
3. Skyddet för den personliga integriteten. Bedömningar och förslag. Ju.
4. Omreglering av apoteksmarknaden. S.
5. Könsdiskriminerande reklam. Kränkande utformning av kommersiella meddelanden. IJ.
6. Fastighetsmäklaren och konsumenten. Ju.
7. Världsklass! Åtgärdsplan för den kliniska forskningen. U.
8. Bidrag på lika villkor. U.
9. Transportinspektionen. En myndighet för all trafik. + Bilagor. N.
10. 21+1→2. En ny myndighet för tillsyn och effektivitetsgranskning av socialförsäkringen. S.
11. Frihet för studenter – om hur kår- och nationsobligatoriet kan avskaffas. U.
12. Finansiella sektorn bär frukt. Analys av finansiella sektorn ur ett svenskt perspektiv. Fi.
13. Bättre kontakt via nätet – om anslutning av förnybar elproduktion. + Annex: Grid issues for electricity production based on renewable energy sources in Spain, Portugal, Germany, and United Kingdom. N.
14. Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest? En analys av produktivitetsutvecklingen med hjälp av tillväxtbokföring. Fi.
15. LOV att välja – Lag Om Valfrihetssystem. S.
16. Förtursförklaring i domstol. Ju.
17. Frivux – valfrihet i vuxenutbildningen. U.
18. Evidensbaserad praktik inom social tjänsten – till nytta för brukaren. S.
19. Att slutförvara långlivat farligt avfall i undermarksdeponi i berg. M.
20. Patentskydd för biotekniska uppfinningar. Ju.
21. Permanent förändring. Globalisering, strukturomvandling och sysselsättningsdynamik. Fi.
22. Ett stabsstöd i tiden. Fi.
23. Konsulär katastrofinsats. UD.
24. Svensk klimatpolitik. M.
25. Ett energieffektivare Sverige + Bilaga. N.
26. Värna språken – förslag till språklag. Ku.
27. Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola + Bilagedel. U.
28. Apoteksdatalagen. S.
29. Yrkeshögskolan. För yrkeskunnande i förändring. U.
30. Forskningsfinansiering – kvalitet och relevans. U.
31. Miljödomstolarna – domkretsar – lokalisering – handläggningsregler. M.
32. Avskaffande av revisionsplikten för små företag. Ju.
33. Detaljhandel med vissa receptfria läkemedel. S.
34. Lättare att samverka – förslag om förändringar i samtjänstlagen. Fi.
35. Digital-TV-övergången. + Engelsk översättning. Ku.
36. Svenska Spels nätpoker. En utvärdering. Fi.
37. Vårdval i Sverige. S.
38. EU, allmännyttan och hyrorna. + Bilagor. Fi.
39. Framtidens polisutbildning. Ju.
40. Bredband till hela landet. N.
41. Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd + bilaga. Ju.
42. Normgivningsmakten. Expertgruppsrapport Ju.

43. Tre rapporter till Grundlagsutredningen. Ju.
44. Transportinspektionen.
Ansvarslag för vägtrafiken m.m. N.
45. Rapporter från en mr-verkstad. IJ.
46. Handel med läkemedel för djur. S.
47. Frågor om hyra och bostadsrätt. Ju.
48. En utvecklad havsmiljöförvaltning. M.
49. Aktiekapital i privata aktiebolag. Ju.
50. Skyddet för samhällsviktig verksamhet. Fö.
51. Värdigt liv i äldreomsorgen. S.
52. Legitimation och skärpta behörighetsregler. U.
53. Styra rätt! Förslag om Sjöfartsverkets organisation. N.
54. Obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. A.
55. Kustbevakningens rättsliga befogenheter. Fö.
56. Mångfald som möjlighet. Åtgärder för ökad integration på landsbygden. Jo.
57. Skattelättnader för hushållstjänster. Fi.
58. Egenansvar – med professionellt stöd. IJ.
59. Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten. Ku.
60. Personnummer och samordningsnummer. Fi.
61. Krisberedskapen i grundlagen. Översyn och internationell utblick. Expertgruppsrapport Ju.
62. Myndighet för miljön – en granskning av Naturvårdsverket. M.
63. Förstärkt skydd för företagshemligheter. Ju.
64. Kontinuitet och förändring. + Lättläst + Daisy. Ku.
65. Sekretess och offentliga biträden i utlänningsärenden. Ju.
66. Arbetsförmåga? En översikt av bedömningsmetoder i Sverige och andra länder. S.
67. Enklare redovisning. Ju.
68. Bygg – helt enkelt! M.
69. Välja fritt och välja rätt. Drivkrafter för rationella utbildningsval. Fi.
70. Slutförvaring av kärnavfall. Kärnavfallsrådets yttrande över SKB:s Fud-program 2007. M.
71. Uppföljning av kriminalvårdens effektiviseringsarbete. Ju.
72. Effektivare signaler. N.
73. Kemikalietillsyn – organisation och finansiering. M.
74. Rätt och riktigt. Åtgärder mot felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. Fi.
75. Ägande och förvaltning av hyreshus. Ju.
76. F-skatt åt flera. Fi.
77. Möjlighet att leva som andra. Ny lag om stöd och service för vissa personer med funktionsnedsättning. + Bilagor + Lättläst + Daisy. S.
78. Eftersök av trafikskadat vilt. En kostnad för trafikförsäkring? S.
79. Revisorers skadeståndsansvar. Ju.
80. Beskattningstidpunkten för näringsverksamhet. Fi.
81. Stalkning – ett allvarligt brott. Ju.
82. Vägen tillbaka för överskuldsetta. Ju.
83. Avgifter inom arbetslöshetsförsäkringen. A.
84. Alkolås för rattfyllerister och körkortspröv i privat regi. N.
85. Straff i proportion till brottets allvar. Ju.
86. Prövning av vindkraft. M.
87. Åklagarväsendets brottsbekämpning. Integritet – Effektivitet. Ju.
88. Elektroniskt kungörande av författningar. Ju.
89. Trygghetssystemen för företagare. N.
90. Svensk export och internationalisering. Utveckling, utmaningar, företagsklimat och främjande. UD.
91. En svensk veteranpolitik, del 2. Ansvaret för personalen före, under och efter internationella militära insatser. Fö.
92. Konkurrens på spåret. N.
93. Partsinsyn och ny teknik i domstol, m.m. Ju.
94. Tillval i hyresrätt. Ju.
95. Enklare semesterregler. A.
96. Kommersiell radio – nya sändningsmöjligheter. Ku.
97. Styr samverkan – för bättre service till medborgarna. Fi.
98. Totalförsvarsplikten i framtiden. Fö.
99. Nya ersättningsbestämmelser i expropriationslagen, m.m. Ju.

100. Bidragsspärr. Fi.
101. Ny inriktning av frivillig beredskapsverksamhet. Fö.
102. Brist på brådska
– en översyn av aktivitetsersättningen.
+ Lättläst + Daisy. S.
103. Hur ska skogspolitiken genomföras på Gotland. Jo.
104. Självständiga lärosäten. U.
105. Långtidsutredningen 2008.
Huvudbetänkande. Fi.
106. Ökat förtroende för domstolarna.
Strategier och förslag.
+ Bilagedel A – Enkätundersökningar.
+ Bilagedel B – Språkrapporter m.m. Ju.

Statens offentliga utredningar 2008

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Skyddet för den personliga integriteten.
Bedömningar och förslag. [3]
Fastighetsmäklaren och konsumenten. [6]
Förtursförklaring i domstol. [16]
Patentskydd för biotekniska uppfinningar.
[20]
Avskaffande av revisionsplikten för små
företag. [32]
Framtidens polisutbildning. [39]
Människohandel och barnäktenskap – ett för-
stärkt straffrättsligt skydd+ bilaga. [41]
Normgivningsmakten.
Expertgruppsrapport XI. [42]
Tre rapporter till Grundlagsutredningen. [43]
Frågor om hyra och bostadsrätt. [47]
Aktiekapital i privata aktiebolag. [49]
Krisberedskapen i grundlagen.
Översyn och internationell utblick.
Expertgruppsrapport. [61]
Förstärkt skydd för företagshemligheter. [63]
Sekretess och offentliga biträden i utlännings-
ärenden. [65]
Enklare redovisning. [67]
Uppföljning av kriminalvårdens effektiviser-
ingsarbete. [71]
Ägande och förvaltning av hyreshus. [75]
Revisorers skadeståndsansvar. [79]
Stalkning – ett allvarligt brott. [81]
Vägen tillbaka för överskuldssatta. [82]
Straff i proportion till brottets allvar. [85]
Åklagarväsendets brottsbekämpning.
Integritet – Effektivitet. [87]
Elektroniskt kungörande av författningar. [88]
Partsinsyn och ny teknik i domstol, m.m. [93]
Tillval i hyresrätt. [94]
Nya ersättningsbestämmelser i expropriations-
lagen, m.m. [99]
Ökat förtroende för domstolarna.
Strategier och förslag.

+ Bilagedel A – Enkätundersökningar.
+ Bilagedel B – Språkrapporter m.m. Ju.

Utrikesdepartementet

Immunitet för stater och deras egendom. [2]
Konsulär katastrofinsats. [23]
Svensk export och internationalisering.
Utveckling, utmaningar, företagsklimat
och främjande. [90]

Försvarsdepartementet

Skyddet för samhällsviktig verksamhet. [50]
Kustbevakningens rättsliga befogenheter. [55]
En svensk veteranpolitik, del 2.
Ansvar för personalen före, under och
efter internationella militära insatser. [91]
Totalförsvarsplikten i framtiden. [98]
Ny inriktning av frivillig beredskaps-
verksamhet. [101]

Socialdepartementet

Omreglering av apoteksmarknaden. [4]
21+1→2. En ny myndighet för tillsyn
och effektivitetsgranskning av social-
försäkringen. [10].
LOV att välja – Lag Om Valfrihetssystem. [15]
Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten
– till nytta för brukaren. [18]
Apoteksdatalagen. [28]
Detaljhandel med vissa receptfria läkemedel.
[33]
Vårdval i Sverige. [37]
Handel med läkemedel för djur. [46]
Värdigt liv i äldreomsorgen. [51]
Arbetsförmåga?
En översikt av bedömningsmetoder i
Sverige och andra länder. [66]
Möjlighet att leva som andra. Ny lag om stöd
och service för vissa personer med
funktionsnedsättning. + Bilagor + Lättläst
+ Daisy. [77]

Eftersök av trafikskadat vilt. En kostnad för trafikförsäkringen. [78]
Brist på brådska
– en översyn av aktivitetsersättningen.
+ Lättläst + Daisy. [102]

Finansdepartementet

Finansiella sektorn bär frukt.
Analys av finansiella sektorn ur ett svenskt perspektiv. [12]
Timmar, kapital och teknologi
– vad betyder mest?
En analys av produktivitetsutvecklingen med hjälp av tillväxtbokföring. [14]
Permanent förändring.
Globalisering, strukturomvandling och sysselsättningsdynamik. [21]
Ett stabsstöd i tiden. [22]
Lättare att samverka
– förslag om förändringar i samtjänstlagen. [34]
Svenska Spels nätpoker. En utvärdering. [36]
EU, allmännyttan och hyrorna.
+ Bilagor. [38]
Skattelättnader för hushållstjänster. [57]
Personnummer och samordningsnummer. [60]
Välja fritt och välja rätt. Drivkrafter för rationella utbildningsval. [69]
Rätt och riktigt. Åtgärder mot felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. [74]
F-skatt åt flera. [76]
Beskattningsstidpunkten för näringsverksamhet. [80]
Styr samverkan
– för bättre service till medborgarna. [97]
Bidragsspär. [100]
Långtidsutredningen 2008. Huvudbetänkande. [105]

Utbildningsdepartementet

Världsklass! Åtgärdsplan för den kliniska forskningen. [7]
Bidrag på lika villkor. [8]
Frihet för studenter – om hur kär- och nationsobligatoriet kan avskaffas. [11]
Frivux – valfrihet i vuxenutbildningen. [17]
Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola + Bilagedel. [27]
Yrkeshögskolan. För yrkeskunnande i förändring. [29]

Forskningsfinansiering – kvalitet och relevans. [30]
Legitimation och skärpta behörighetsregler. [52]
Självständiga lärosäten. [104]

Jordbruksdepartementet

Mångfald som möjlighet. Åtgärder för ökad integration på landsbygden. [56]
Hur ska skogspolitiken genomföras på Gotland. [103]

Miljödepartementet

Att slutförvara långlivat farligt avfall i undermarksdeponi i berg. [19]
Svensk klimatpolitik. [24]
Miljödomstolarna – domkretsar – lokalisering – handläggningsregler. [31]
En utvecklad havsmiljöförvaltning. [48]
Myndighet för miljön
– en granskning av Naturvårdsverket. [62]
Bygg – helt enkelt! [68]
Slutförvaring av kärnavfall. Kärnavfallsrådets yttrande över SKB:s Fud-program 2007. [70]
Kemikalietillsyn
– organisation och finansiering. [73]
Prövning av vindkraft. [86]

Näringsdepartementet

Barlastvattenkonventionen – om Sveriges anslutning. [1]
Transportinspektionen. En myndighet för all trafik. + Bilagor. [9]
Bättre kontakt via nätet – om anslutning av förnybar elproduktion.
+ Annex: Grid issues for electricity production based on renewable energy sources in Spain, Portugal, Germany, and United Kingdom. [13]
Ett energieffektivare Sverige + Bilaga. [25]
Bredband till hela landet. [40]
Transportinspektionen. Ansvarslag för vägtrafiken m.m. [44]
Styra rätt! Förslag om Sjöfartsverkets organisation. [53]
Effektivare signaler. [72]
Alkolås för rattfyllerister och körkortsprov i privat regi. [84]
Trygghetssystemen för företagare. [89]
Konkurrens på spåret. [92]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Könsdiskriminerande reklam.

Kränkande utformning av kommersiella meddelanden. [5]

Rapporter från en mr-verkstad. [45]

Egenansvar – med professionellt stöd. [58]

Kulturdepartementet

Värna språken – förslag till språklag. [26]

Digital-TV-övergången.

+ Engelsk översättning. [35]

Föreningsfostran och tävlingsfostran.

En utvärdering av statens stöd till idrotten. [59]

Kontinuitet och förändring. + Lättläst +

Daisy. [64]

Kommersiell radio

– nya sändningsmöjligheter. [96]

Arbetsmarknadsdepartementet

Obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. [54]

Avgifter inom arbetslöshetsförsäkringen. [83]

Enklare semesterregler. [95]